

Бас редакторы: Даукенова Айдана Даукенқызы	<i>Желдібаева А.Л. Шет тілін үйренуде интерактивті тәсіл.....</i> 2
Редакция алқасы: Аширова Макпал Турмаханбетовна	<i>Чунетова Ж.Ж. Ұрпақты дұрыс тәрбиелеу үлкен қазына.....</i> 4
Редакция мекен-жайы: Алматы қаласы	<i>Қанания Б.Ш. Дене шынықтыру пәнін оқытудың әртүрлі әдістері.....</i> 6
Редакция телефоны: e-mail: bilimgebagyt@mail.ru	<i>Б.А. Жумабаева, Жунусбаева Ж.К., Ж.Ж. Чунетова, З. Г.Айташева Генетика мамандығы кімдерді даярлайды?.....</i> 8
Куәлік Журнал Қазақстан Республикасы ақпарат және коммуникация министрлігі бұқаралық ақпарат құралдары саласындағы мемлекеттік бақылау комитеті №16422 – Ж куәлігі берілді.	<i>Мусульманкулова А.А. Білім беру мазмұнын жаңарту аясында қазақ тілін оқыту әдістемесі.....</i> 10
Айына 1 рет қазақ және орыс тілінде шығады.	<i>Байжан Р.С. Ыбырай Алтынсарин: Ұлттық педагогика. Ұлттық код. Әдіснама.....</i> 12
Теруге 10.04.2023ж берілді	<i>Туркебаева К.Қ. Оқушылардың математикалық қабілетін дамыту.....</i> 15
Басуға 10.04.2023ж қол қойылды	<i>Бейсенбаева Г.К. Бастауыш сынып оқушыларын сауатты жазуға үйрету...17</i>
Таралымы 100 дана Журнал	<i>Ниязова Р.К. Бастауыш сыныптарда шығармашылық оқытудың қазіргі жағдайы.....</i> 19
ЖАРҚЫН БОЛАШАҚ баспаханасында басылды	<i>Сайрамбаева С.Қ. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін арттыру жолдары.....</i> 20
	<i>Исгакова А.О. Бастауыш сыныптарда ағылшын тілін оқытудың маңызы мен ерекшеліктері.....</i> 22
	<i>Әбді Р.Қ. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік мәдениетін қалыптастыру.....</i> 24
	<i>Бекманова А.Е. Сабақта кері байланыс орнатудың тиімді тәсілдері.....</i> 28
	<i>Мустапаева А.Ж. Электр энергиясын өндірудің жаңа тәсілдер .....</i> 30
	<i>Айтжанова М.Б. Игровые технологии на уроках истории.....</i> 32
	<i>Конысова Н.А. Биология пәні мұғалімдерінің әдістемелік құзыреттілігін қалыптастыру .....</i> 34
	<i>Алдиярова И.А. Использование цифровых технологий на уроках русского языка и литературы.....</i> 36
	<i>Рахимова С.М. Peculiarities of teaching reading to the pupils of primary school.....</i> 38
	<i>Лисовенко Т.Н. Формирование функциональной грамотности в начальной школе .....</i> 41
	<i>Видеркер О.В. Нравственное воспитание младших школьников.....</i> 43
	<i>Горобец С.В. Роль семьи в воспитании младших школьников .....</i> 44
	<i>Анарбаева Г.О. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби және тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру.....</i> 46
	<i>Жаншакимова Л.К. Қоғамдағы педагог-психолог қызметінің мәні.....</i> 48

ШЕТ ТІЛІН ҮЙРЕНУДЕ ИНТЕРАКТИВТІ ТӘСІЛ

Шымкент қаласы

№130 ЖОББМ

Ағылшын пәні мұғалімі

Желдібаева Айгуль Лесбекқызы

Шет тілдерін оқыту әдістемесін дамытудың қазіргі кезеңінде коммуникативті тәсілден оның түріне – интерактивті тәсілге көшу үрдісі байқалады. Сонымен қатар, әдіскерлер әлі де "интерактивті тәсіл" ұғымы туралы нақты түсінік қалыптастырған жоқ. К. Роджерс және кейбір басқа шетелдік авторлар интерактивті тәсілді коммуникативті тәсілмен анықтауға болады деп санаймын, сонымен бірге "шет тілін меңгерудің интерактивті моделі оқыту тілдік актілерге қатысу процесінде жүреді деп болжайды". Т. С. Панина басқа пікірде, оған сәйкес "коммуникативті-интерактивті тәсілдің негізгі бағыты тікелей коммуникация процесіне және оқу жағдайына бағытталуы керек", ал коммуникативті оқыту тілдің коммуникативті функцияларын ескереді. М. Л. Вайсбурд интерактивті тәсіл қазіргі заманғы әдістеме мен лингводидактикадағы перспективалық бағыт деп санайды және білім беру процесінің барлық қатысушыларының интерактивті өзара әрекеттесуіне шет тілінде қарым-қатынасты оқытудың тиімділігін арттыруға бағытталған фактордың рөлін береді. Г. Д. Браун интерактивтілікті "сөйлеу құралдары арқылы коммуникативті мақсат пен нәтижені біріктіру, үйлестіру және толықтыру" деп анықтайды. Басқаша айтқанда, интерактивтілік шет тілі сабақтарында оқушылардың өзара әрекеттесуінің коммуникативтік нәтижесін күшейтуге ықпал етеді. Р. п. анықтамасына сүйене отырып. Милруда, біз интерактивті тәсіл ағылшын тілі сабақтарында коммуникативті мақсатқа жетудің құралы деп тұжырымдаймыз, ал ол коммуникативтілік принципінен ерекшеленеді, өйткені интерактивті тәсілмен іс жүзінде студенттердің ынтымақтастығы байқалады, ал негізгі жүктеме топтық жұмыс кезінде қарым-қатынас пен интеракция дағдыларын дамытуға түседі. Жоғарыда айтылғандардың негізінде біз кең мағынада "интерактивтілік" ұғымы оқытудың негізгі принциптерінің бірі болып табылады деген қорытындыға келеміз.

Бұл ретте интерактивті өзара іс-қимылдың жетекші белгілері мен құралдары полилог, диалог, ойшылдық, мағыналық шығармашылық, субъектілер арасындағы қатынастар, таңдау еркіндігі, сәттілік жағдайы, бағалаудың позитивтілігі мен оптимизмі, рефлексия және т.б. болып табылады, яғни оқытудағы интерактивтілік өзара әрекеттесу немесе диалог режимінде болу мүмкіндігін болжайды деп айтуға болады. Ағылшын тілі сабақтарында интерактивті өзара әрекеттесу кезінде қарым-қатынастың бір қатысушысының екіншісіне Үстемдігі алынып тасталады.

Бұл тәсіл оқушыларға сыни тұрғыдан ойлауға, мән-жайларды және тиісті ақпаратты талдау арқылы күрделі тілдік мәселелерді шешуге, ұсынылған пікірді өлшеуге, салмақты және ойластырылған шешімдер қабылдауға, пікірталастарға қатысуға, талқылауға және бір-бірімен құрметпен қарым-қатынас жасауға үйретуге мүмкіндік береді. Ол үшін сабақтарда жеке, жұптық және топтық жұмысты ұйымдастыру, зерттеу жобаларын, рөлдік ойындарды, шығармашылық жұмыстарды және т.б. сабақтарды өткізу нұсқалары ретінде пайдалану қажет. Осылайша, жалпы шет тілдерін және атап айтқанда ағылшын тілін оқытудағы интерактивті тәсіл топтың барлық оқушыларының белсенді өзара әрекеттесуін қамтиды, оның барысында шет тілінде шынайы тұлғалық маңызды ақпаратпен өзара байыту байқалады, сонымен бірге тұлғааралық қарым-қатынас дағдылары алынады. Жоғары сынып оқушыларын ағылшын тілінде ақпарат алмасуға үйрету ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас процесінің өзін, қарым-қатынастың басқа қатысушыларын тыңдау және есту қабілетін, өз ойларын ауызша немесе жазбаша түрде логикалық және дәлелді түрде жеткізе білуді, басқалардың көзқарасын құрметпен қабылдауды үйрету маңызды екенін ескеріңіз.

Ағылшын тілін оқытудың интерактивті тәсілінің негізгі әдістемелік принциптері мыналар болып табылады: топтың барлық оқушылары үшін қызықты және маңызды болып табылатын шынайы ақпаратты алу және шығару үшін ағылшын тілінде сөйлесу; сөйлеушінің, тыңдаушының және ситуациялық контексттің өзара байланысы бар бірлескен іс-әрекет; демократиялық қарым-қатынас стилінен тұратын оқыту процесінде мұғалімнің дәстүрлі рөлін өзгерту; оқытудың рефлексивтілігі,

мұғалімнің де, оқушылардың да іс-әрекеттерін, мотивтерін, сапасы мен нәтижелерін саналы және сыни тұрғыдан түсіну. Сондай - ақ, интерактивті тәсілмен ағылшын тілін оқыту процесінің тиімділігіне төмендегі қағидаттарды іске асыру әсер ететінін атап өтеміз: 1) коммуникативтік-ситуациялық тәсілді ескере отырып, оқыту процесіне кешенді көзқарас; 2) интерактивтілік; 3) сараланған тәсіл; 4) оқушылардың жеке ерекшеліктерін есепке алу; 5) сабақтағы жұмыс режимінің өзгергіштігі; 6) проблемалық (оқу материалдарын ұйымдастыру процесінде де, оқу процесін ұйымдастыру кезінде де). Жоғарыда көрсетілген интерактивті тәсіл принциптері жоғары сыныптарда шет тілі сабақтарын өткізудің теориялық негізін құрауы керек. Л.к. ұсынған интерактивті тәсіл негізінде шет тілінде өзара әрекеттесуді оқыту тәжірибесі қызықты.

Сонымен, қарым-қатынасты интерактивті оқыту моделі екі фазалы білім болып табылады, онда бірінші кезеңде қарым-қатынас арқылы өзара әрекеттесуді оқыту жүзеге асырылады, нәтижесінде толеранттылықтың дамуына әкелетін және ынтымақтастық қабілетін қалыптастыратын топтық динамика байқалады. Екінші кезеңде арнайы бекітілген объектінің қалыптасқан өзара әрекеттесуі негізінде дамитын тікелей қарым-қатынас туралы мақсатты оқыту жүреді. Осы кезеңдегі қарым-қатынас, ең алдымен, л. к. диссертациясындағы оқу құралы емес, мақсат екенін ескеріңіз. Жоғарыда сипатталған модель бойынша шет тілін интерактивті оқытуды пайдалануға арналған Гейхман мыналарды көрсетті: 1) коммуникативтік қызмет субъектілері ретінде оқушылардың дамуы коммуникативтік құзыреттіліктің интерактивті құрамдас бөлігін арттыруға дейін азаяды; 2) өзара іс-қимыл субъектілері ретінде оқушылардың дамуы ынтымақтастыққа дейін азаяды; 3) мәдениетаралық коммуникация және шет тілдік қарым-қатынас субъектілері ретінде оқушылардың дамуы толеранттылықты дамытудан тұрады; 4) оқушылардың тепе-теңдік қарым-қатынас субъектілері ретінде дамуы диалогтық қарым-қатынастан тұрады.

Жоғарыда келтірілген материалдың негізінде интерактивті оқыту төмендегілерге дейін азаяды деп қорытынды жасауға болады: - қарым - қатынас процесінде және қарым-қатынас арқылы қарым-қатынасқа үйрету; - қарым-қатынас арқылы және оның негізінде жүзеге асырылатын өзара әрекеттесу процесінде қарым-қатынасқа үйрету; - бұрын қалыптасқан ынтымақтастықты ескере отырып, оқытудың дербес мақсаты ретінде қарым-қатынас.

Қарым-қатынасты интерактивті оқыту студенттердің тілді үйреніп қана қоймай, ынтымақтастық дағдыларын дамытуға әкеледі. Бұл дағдылардың өнімділігі өзара әрекеттесу стратегияларының өзгеруі, оқушылардың ағылшын тілі сабақтарында өзара әрекеттесуіне және Оқу тобындағы өзара әрекеттесу сипатына байланысты байқалады.

ҰРПАҚТЫ ДҰРЫС ТӘРБИЕЛЕУ ҮЛКЕН ҚАЗЫНА

*Алматы қаласы, Әл Фараби атындағы ҚазҰУ
Биология және Биотехнология факультеті
Молекулалық биология және генетика кафедрасының
б.ғ.к., доцент Чунетова Ж.Ж., аға оқытушы Сербаева А. Д.*

Студенттің тұлғасын қалыптастыру ісіне қоғамның барлық мүшесі қатысады. Адам адамға тән қасиеттерді тек қоғамда өмір сүрудің негізінде ғана алады. Өзінің қоғамда алған тәжірибесін адам өз өмірінің барысында қолданысқа енгізеді. Алайда адамның алатын тәжірибесінің барлығыда жеке тәрбиенің негізінде ғана тиімді іске асқан.

Адамзат тарихының барлық кезеңінің барысында тәрбие іс - әрекеттің негізгі түрі ретінде адамзат тағдырын құтқарып келді. бұл қоғамның барлық кезеңінде болып келді және осылай болып қала да береді, себебі әр бір қоғамның, әрбір кезеңінде сол қоғамға қажетті адамды, сол адамның көзқарасы мен дүние танымын қалаптастыру қажет болады. Міне осы себепті қоғамның өмір сүру барысының барлық кезеңінде тәрбие адамдар үшін қажет.

Тәрбие процесі түрлі іс - әрекеттердің – оқу, қоғамдық – саяси, еңбек негізінде ғана іске асуына байланысты белгілі бір мақсаттар ұстанылуы қажет. Тәрбие мақсаты қоғамдық дамудың жолымен бірге өсіп - өркендеп отырмақ.

Тәрбие – бұл толыққанды жүретін процес. Адам жеке бөлшектерге бөлініп тәрбиеленбейді толық тұлға ретінде, жүйелі ықпалдардың негізінде тәрбиеленеді.

Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім - адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі,- деген Әл-Фараби бабамыз. Өйткені ұрпаққа үлгілі тәрбие бере алу – қоғамның өзін, елдің тірегін қалыптастыру. Соның ішінде балаға өнегелі тәртіп пен құқықтық тәрбие бере білу – өлшеуі жоқ қазына.

Әрине, біз қашанда студенттерге жан-жақты құқықтық тәрбие беруді жетілдіріп отыру – басты парыз дейміз. Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінде студент ретінде оқуға қабылданған соң, оларға көмекке куратор-эдвайзер келеді. Эдвайзер оқу үдерісінде негізгі қатысушылардың бірі, жеке жоспардың қарастырылған өзінің құзыреттілік міндеттері шеңберінде тәрбие қызметін жүзеге асыруға міндетті. Эдвайзердің тікелей қызметін орындау барысында жоғарғы мектептің маңызды міндеттерінің бірін шешуге бағытталады - азаматтық ұстанымның қалыптасуына ықпал етіп студенттер тұлғаның өзін-өзі анықтауына қызмет етеді. Осыған байланысты төмендегілерді ескеру қажет:

1. Жоғарғы оқу орнында бірінші курс студенттерін бейімдеуде эдвайзердің рөлін және университеттің корпоративті мәдениетіне бірінші курс студенттерін бейімдеу;
2. Эдвайзердің қызметтік міндеттеріне тәрбиелік қызметті енгізу міндетін қарастыру.

Куратор-Эдвайзер студенттермен танысып университеттің жүйесімен таныстырып, білім алуларына бағыт бағдар беріп отырады. Әрбір студентке өз құқығымен міндеттерін, университеттің академиялық саясатымен таныстырып, кураторлық сағаттарын өткізеді. Биология және биотехнология факультетінің Молекулалық биология және генетика кафедрасында 10 -нан астам куратор-эдвайзерлер бар. Олар жыл сайын жаңа келген студенттерді қабылдап алып, бағыт-бағдар беріп отырады. Бүгінгі таңда студенттер мен оқытушылардың корпоративтік мәдениетін, яғни жоғарғы оқу орнының тәрбие жұмысының сапасын қалыптастыру міндеті басты назарда болып отыр.

Университеттің корпоративтік (ұжымдық) мәдениеті - жоғарғы оқу орнына арналған құндылықтар, мұраттар, ережелер, мақсаттар, көзқарастар, сенім, жұмыс стандарттары, тәртіп стилі, дәстүрлер, салттар, іс-шаралар, рәміздер, адамгершілік-психологиялық ахуал.

Жоғарғы оқу орнында тәрбелеу мәні - корпоративтік (ұжымдық) мәдениеттің ережелері мен құндылықтарына үйрету, студенттерді жоғарғы оқу орнының ережелеріне, университет дәстүрлеріне, қалыптасқан өзара қарым-қатынас ерекшеліктеріне үйрету. Корпоративтік мәдениет, корпоративтік идеология жоғарыдан болмауы керек - олар мәдени-білім беру қажеттіліктері, мүдделер, құндылықтар негізінде қалыптасады. Корпоративтік идеология корпоративтік мәдениеттің бір бөлігі ретінде кейбір шамданушы ерекшеліктермен, жоғары бәсекеге қабілеттілікке, жоғары жетістіктерге, өз ісіне деген махаббат пен қызығушылыққа құрылуы қажет.

Яғни жоғары оқу орнында студенттің жеке тұлғасы үндестік және әлеуметтік ортада дамитын тәрбиелеуші орта құру қажет.

Университеттің имидждік саясатын жүзеге асыруда жастармен орындалатын тәрбиелік жұмыс маңызды рөл атқарады. Корпоративтік рух пен корпоративтік мәдениет патриоттыққа тәрбиелеу негізін салады. Туған университеті үшін мақтаныш пен жауапкершілік сезімін тәрбиелеу, студенттік элитаға қатысты екендігін сезінуге ҚазҰУ-дің сирек кездесетін престижін айқындайтын сюжеттер мен БАҚ (СМИ) материалдары өз көмегін тигізеді. Мейлінше жарқын ықпал ететін іс-шаралар: ЕҰУ-дағы ҚазҰУ Күндері, әлеуметтік кинотеатр ашылуы, Студенттерге арналған мерекелер және тағы басқалар. Университет деңгейінде, факультет, кафедра деңгейінде әр түрлі студенттер арасында мерекелік, рухани тәрбиелелік, спорттық, дәстүрлі кештер өтіп өтырады. Студенттер арасында неше түрлі сайыстар өткізіліп тұрады. Университет деңгейінде студенттерді 1 курсқа қабылдау, Жас таланттар, Қыз сыны, Жігіт сұлтаны, Наурыз мерекелері өткізіледі. Сонымен қатар, кафедра деңгейінде ақын, жазушылармен кездесу, шетелдік ғалымдармен кездесулер, әр түрлі тақырыптарда сайыстар өткізіліп тұрады. Студенттер бос уақытында кітапханаға, кинотеатрға, спорттық шараларға, музыкалық шараларға арналған уйірмелер бар соларға қатысып өздерінің уақыттарын тиімді пайдаланады. Куратор -Эдвайзерлер студенттермен 24 сағат байланыста болады. Жағдайы төмен отбасыдан шыққан студенттерге, жетім балаларға, көп балалы студенттерге ай сайын асханаға тегін талондар беріледі. Психологиялық кеңестер берілетін арнайы кабинеттер бар, денсаулығы бойынша дәрігерлер қарап кеңестер береді. Студенттер уйы бар, онда жағдайы төмен отбасынан шыққан студенттерге, көп балалы, жетім балалар, алтын белгімен бітіріп келген студенттер тұра алады.

Еңбек нарығындағы қатаң бәсеке жағдайында мамандарды дайындаудың сапа туралы мәселе өзекті болады. Біздің университет элиталы жоғарғы оқу орындарының үш тілді білетін (қазақ, орыс, шет тілдерін) түлекті дайындау үшін барлық мүмкіндіктерге ие.

Жоспар бойынша тілдерді дамыту бағдарламаларын әзірлеуде мамандарды дайындауға ағылшын, француз, неміс, орыс, қазақ тілдер клубы құрылды.

Бұл клубтың басты мақсаты - тілдік тәжірибе және тілдік дайындықпен қамтамасыз ету. Тілдер клубының басты ұйымдастырушысы мен талапшысы тілдерді дамыту бөлімі болып табылады, бұл міндет университеттің барлық тіл кафедраларына бірдей қатысты. Тіл клубының отырысы айына кем деген де үш рет болады.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-н түлегінің үлгісі тұлғаны қалыптастыруды ойына алу: әлеуметтік-әрекет жасаушы; жоғарғы мәдени деңгейі бар ойша талдау, шығармашыл, өзін-өзі дамытатын, этикалық нормаларды меңгеру, азаматтық белсенділік болып табылады. Гуманитарлық тәрбиелеу ортасын дамыту нәтижесі болып жан-жақты дамыған тұлға, Қазақстан патриоты және әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің бәсекеге қабілетті түлегін қалыптастыру болып табылады.

Молекулалық биология және генетика кафедрасының
б.ғ.к., доцент Чунетова Ж.Ж., аға оқытушы Сербоева А.

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ӘРТҮРЛІ ӘДІСТЕРІ

*Алматы қаласы Алатау ауданы
169 мектеп-лицей
Дене шынықтыру пәні мұғалімі
Қанапия Бауыржан Шалдарұлы*

Сабақтарда компьютерлік технологиялар жоғары сыныптарда дене шынықтыру пәнін оқытудың әртүрлі әдістерімен ұштастырылады. Сауал қою сұрақтар мен жауаптар арқылы сауалға қатысушылардан қажетті ақпаратты алуға негізделген әдіс болып табылады. Сауал қоюдың бірнеше нұсқалары бар. Олардың әрқайсысының артықшылықтары да, кемшіліктері де болуы мүмкін. Үш негізгі сауал қою түрі бары белгілі: ауызша, жазбаша және еркін түрде.

Ал осы сауал қоюдың дене шынықтыру сабағында қандай маңызы бар?

Сауал қою әдетте сыналушылардың реакциялары мен мінез-құлқына бақылау жүргізу қажет болатын жағдайларда қолданылады. Сауал қоюдың бұл түрі жазбаша түрімен салыстырғанда адам психологиясына тереңірек үңілуге мүмкіндік береді, өйткені зерттеушілер қоятын сұрақтар зерттеу барысында сыналушының реакциясы мен мінез-құлқына қарай түзетулерге ұшырап отыруы мүмкін. Алайда сауал қоюдың бұл түрі уақыттың көбірек бөлінуін, сондай-ақ арнайы даярлықтың болуын талап етеді. Сауал қоюды ұйымдастыруда да АҚТ көмегі мол. Көрнекілік материалдары: плакаттар немесе слайдтар, плакат-иллюстрациялар, плакат-схемалар, интерактивті плакаттар, кешенді интерактивті кестелер көрнекілікті көбейтіп, сөз әдістерінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Осының барлығы АҚТ пайдалану арқылы жүзеге аспақ. Мұндай материалдарды сабақ құрылымына енгізу оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, біздің осы зерттеуге жұмсалатын уақытымызды үнемдеуге септігін тигізді. Сурет, схема сияқты иллюстрациялық материалдарды құру үшін біз графикалық редакторларды, мәтіндік процессорларды пайдаландық.

Көрсету әдісі плакат, схемаларды, т.б. назарға ұсынудан тұрады, оларды компьютерлік технологиялардың көмегімен өз бетімен жасауға немесе цифрландырылған білім беру ресурстары мен Интернет желісіндегі иллюстрациялар жиынтығын пайдалануға болады.

Демонстрация әдісіне фильм, бейне құралдарды көрсету жатады. Бейнероликтер, анимациялар, зерттелетін мәселені иллюстрациялық шешу жолдары көп уақытты алмайды (олардың ұзақтығы әдетте 7 минуттан аспайды), сонымен қатар кез-келген уақытта тоқтатып қоюға болады. Сөз әдістері нысанның қасиеттерін зерттеуге бағытталған болса, біз материалдың қабылдануын жеңілдету үшін оқушыларға осы нысанның өзін немесе оның моделін ұсынамыз. Объект немесе оның моделін экранға оңай шығаруға болады. Оқытушының барлық талаптарына сай келетін, анық иллюстрацияны кез-келген графикалық редактор (Paint, Photoshop) көмегімен жасақтап алуға болады. Түсіндірудің ең басты маңызды сәттерін бөліп алып, біз оларды бөлек бейнелер, слайдтар түрінде кез-келген білім беру мекемесінде қол жеткізуге болатын MS Word, MS Publisher бағдарламалық өнімдерінің көмегімен рәсімдедік.

Практикалық сабақтарды жүргізу кезінде біз нақты қолданбалы міндеттерді шешуге тырыстық. Практикалық сабақтарды көрнекі түрде көрсету үшін практикалық міндетке сәйкес келетін әртүрлі суреттерді, фотосуреттерді, слайдтарды, бейнероликтерді пайдаландық. Жеке және жаппай сұрауды ұйымдастыру кезінде біз сұрақтарды түрлендіру үшін компьютерде жасалған нысандардың модельдерін пайдаландық. Жаппай сұрау кезінде біз сұраққа жауап беру кезінде бірнеше тұжырым дұрыс болуы мүмкін деген шартпен ең ықшам жауапты ойластыруға қажетті сұрақтар тізімін көрсетіп отырдық.

Дене шынықтыру пәнінің басқа пәндерге қарағанда көптеген ерекшеліктері бар. Мұнда негізінен оқушының қабілеті, бейімділігі баса назарда болуы керек. Дегенмен де оқушыларды бейімдеу, қабілетін дамыту, спортқа деген қызығушылығын арттыру жақсы ұйымдастырылған сабаққа байланысты. Сондықтан оқушылардың пәнге қызығушылықтарын арттыру, сабақта тақырыпқа байланысты спорт түрлерінің шығу тарихын, спорт түрлері дамыған елдерді спорттың әр саласындағы белгілі спортшылар өмірін алуға болады. Сол себептен мұғалім сабақты тартымды етіп теория мен

практиканы ұштастыруында жаңа инновациялық технологиялардың тиімділігі баса назарда болуы қажет. Бұл мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас, сабақты жақсы оқитын, спортқа бейім оқушылармен белсенді жұмыс істеп қана қоймай, барлық баланың дамуы үшін қолайлы жақсы ойлар туғызып, қабілеті жеткен жерге дейін еңбек етуін ойластыру тиіс. Барлық оқушылар өз қабілетін ең төменгі жеңіл тапсырмаларды орындаудан бастайды, оларды міндетті түрде толық орындап болғаннан кейін ғана, келесі күрделі деңгейдегі жаттығуларды орындауға көшіп отырады. Бұл оқушылар арасындағы бәсекелестікті және әр оқушының өз қабілетіне, қызметіне сәйкес жоғары деңгейге көтерілуіне толық жағдай жасалады.

Жаңаша әдістерді сабақтарда үнемі қолданысқа енгізуде теория мен практиканың ұштасуына мән бергенде ғана жұмыстың мазмұндылығы көріне алады. Осы бағыттарда сын тұрғысынан ойлау және деңгейлеп оқыту технологияларының тиімді әдістерін дене шынықтыру пәнінде қолдануды ұсынамын. Алдымен «Дене шынықтыру пәні не береді?» –деген сұраққа:» Қимыл қозғалысты береді. Машықтандыру. Дене мәдениетін қалыптастыру. Денені шынықтыру, тәрбиелеу. Жалпы дамыту жаттығуларын меңгертеді. Мемлекеттік стандарттық бағдарламаны жоспарлай білуді, нормативтік тест жаттығуларды игертуді береді.

Дене тәрбиесі сабағында сын тұрғысынан ойлау технологиясын тиімді пайдалануға да болады. Осы технологияның шығармашылық бөлігін басшылыққа ала отырып, ой толғау жасауға болады (мысалы, дене шынықтыру сабағын ойын түрінде ұйымдастыру), сол арқылы, оқушылардың бейімділігін арттыруға болады. Күтілетін нәтиже — дене тәрбиесі пәніне деген қызығушылықтарының артуы. Себебі дене тәрбиесімен айналысатын адам өзін әрқашан сергек сезінеді. Ал сергек адамның өмірге көзқарасы ерекше. Спорт қайратты қажет етіп, өмірге құштарлықты арттырады. Әрбір мұғалімнің оқытуға, үйретуге өз тұғырнамасы болуы қажет. Олар мыналар:

- Әр оқушының білім деңгейін, қабілетін, мүмкіншілігін түсіну;
- Оқушының бойындағы жетістіктері мен кемшіліктерін қабылдау;
- Оқушыларға қиындықтарды жеңуге, кемшіліктерден арылуға көмектесу;

Ойын элементтерін, әдістерін деңгейлеп орындату арқылы оқушылардың тапсырмаларды орындауда жинаған ұпайларын «даму мониторингі» кестесіне белгілей отырып, оқушы біліміне талдау жасап отыру қажет. Өтілетін тақырыптарға байланысты қызықты сергіту ойындарын ойнатудың да сабақ барысының сапасын арттыруға ықпалы көп. Атап айтсам: «Кім шапшаң?», «Көңілді ойындар!», «Мен чемпион!», «Санамақ» сонымен қатар қозғалмалы ойындар және ұлттық ойындарды сабақта түрлендіріп өткізуге машықтандыру.

Сонымен, дене шынықтыру пәнінде жаңа инновациялық технологияларды қолданудың орны орасаң болары хақ. Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, білім сапасын көтеруге сыныптан тыс спорттық шаралардың да маңызы зор. Соның ішінде қазақтың ұлттық ойындары мен қозғалмалы ойындарын, әр түрлі жарыстарын, тоғызқұмалақ, арқан тартыс, асық ату, аударыспақ сынды ойын түрлерін өткізіп отыру керек. Осындай жұмыстарды жүргізу нәтижесінде оқушылардың белсенділігі артып, спортқа деген бейімділігі қалыптасады. Оқушылардың танымдық қабілеттерін артырып, салауатты өмір сүру, адам денсаулығы осы спортқа байланысты екендігін түсінеді. Нәтижесінде оқушылардың білім сапасы артып, оқу тоқсандарында жоғары сапаға қол жеткізуге болады.

Қорыта айтқанда, алдымен жеке тұлғаның әлеуметтік құзыреттілігін дамыту керек. Сол арқылы ұжымдық зерттеуге қол жеткізіп, яғни оқушының өзін-өзі басқарудағы әлеуеті артады. Жаңа идеяларды енгізу барысындағы орындалатын міндеттер:

- Оқушымен қарым-қатынасты қалыптастыру.
- Оқушының логикалық ойлау қабілетін дамыту.
- Әр оқушының әрекетін, ұлттық болмысын пайдалануға жұмыстану.
- Оқушының ұлттық моралының орындалуын қамтамасыз ету.
- Оқушының санасын, сенімін, көзқарасын, білімін арттыру.

Ең бастысы, оқу үрдісінде міндетті пәндерде оқушылардың теориялық білімін әлеуметтік тұрғыдан қалыптастыруға мән беру керек. Нәтижесінде әр оқушының білімі, қабілеті қалыптасады, оқушының бойындағы жетістіктері көрінеді, оқушылар қиындықтарды жеңеді, әлеуеті артады, жан-жақты дамуға қол жеткізеді.

ГЕНЕТИКА МАМАНДЫҒЫ КІМДЕРДІ ДАЯРЛАЙДЫ?

Б.А. Жумабаева, Жунусбаева Ж.К., Ж.Ж. Чунетова, З. Г.Айташева*

б.ғ.к., молекулалық биология және генетика кафедрасының доценттері, б.ғ.д. профессор*, ҚазҰУ, Алматы

Қазіргі кезде генетика нені зерттейді? Қоғам үшін маңызды ғылыми салалардың ішінде табиғаттың құпияларын ашуға арналған генетика ғылымы ерекше орын алады. Адамзат әрқашан организмдердің өзгергіштігі, тұқым қуалаушылық пен жаңа өмірдің пайда болуына әкелетін үдерістер мәселелеріне қызығушылық танытады.

Генетика - қазіргі биологияның барлық бағыттарға енетін интеграциялық пән [1]. Қазір әлемде адам өмірінің барлық аспектілерінде, оның ішінде әртүрлі ғылыми және практикалық бағыттар үшін генетика ғылымының жетістіктері іс жүзінде маңызды болып отыр. Генетикалық технологиялар медицинада, ветеринарияда, криминалистикада, микробиологияда, вирусологияда, ауыл шаруашылығы және орман шаруашылығы және т. б. салаларында табысты қолданылып отыр. Бүгінгі күні инвестиция тұрғысынан қарасақ, генетика болашағы бар сала болып табылады. Мысалы, forbes.ru сайттың әлемдік сарапшыларының бағалауы бойынша, 2027 жылға дейін тек CRISPR-Cas9 технологиясына негізделген геномды редакциялау жұмыстары нарығына бағытталған инвестиция көлемі 10 миллиард долларға жетті. Бұл, әрине осы бағытта жұмыс орындардағы жұмыс істейтіндер үшін лайықты жалақыны көрсетеді. Технологиялардың жаһандық дамуы мен цифрландыруды ескере отырып генетика саласы перспективалы бағыт болып табылады. Қазір орта мектепте оқитын балалар кәмілетке толғанда жаңа генетикалық дәуірі басталады. Сонда елімізде генетика саласында қызмет етуге болатын жаңа қызметтер, кәсіптер және жұмыс орындары көбейеді.

Болашақта генетика саласымен байланысты: генетикалық кеңесші, IT- генетик, молекулалық диетолог және генетик дербестендірілген медицина сарапшысы сияқты мамандықтарына 2030 жылға қарай сұраныстың көбейеді деген болжамның негізіне генетикалық технологиялардың қарқынды дамуы жатады [2].

Отандық генетикалық технологияларды дамыту және ғылыми зерттеу жұмыстарын жүргізу еліміздің ғылыми-технологиялық бағыттарының приоритетті бағыттар қатарына жатады. Оның бір шешімдерінің бірі - жоғары білікті мамандарды дайындау және қайта даярлау, білім беру бағдарламаларын бейімдеу және бар бағдарламаларды жетілдіру, сонымен бірге талантты және дарынды жастарды генетиканы зерттеуге тарту табылады.

Осы міндеттер аясында генетикалық және биологиялық білім беру қазіргі кезеңде білім берудің инновациялық моделін қалыптастырылуда [3], сондықтан генетик мамандарды даярлауға жаңа талаптар қойылып жатыр.

Осыған байланысты молекулалық биология және генетика кафедрасында генетикалық пәндерді оқытуда интерактивті әдістер кеңінен қолданылуда. Тәжірибелік оқыту және кеңейту бойынша биологиялық объектілердің спектрі өсуде [4]. Кафедрада жаңа тәсілдерді үйрету мақсатымен генетиканы оқыту әдістемесі жетілдіріліп әдістемелік құралдардың сапасы қайта қарастырылуда және генетикалық ғылыми зерттеу жұмыстарында математиканы қолдану бойынша модельдеу жұмыстары жүргізілуде. Кафедрада генетикалық пәндердің бағыттары бойынша оқытушы-зерттеушілер студенттерді ғылыми жұмыстарға тартады. Осылайша, студенттер генетика мен молекулалық биологияның, биотехнологияның қыр сырымен танысады.

Генетика мамандығын бітіргендер қай салада жұмыс істей алады? Генетика мамандығы көп салалы мамандарды дайындаудың бастамасы болып табылды.

- Медицинада адамдар генетикалық ақпаратын талдаумен және белгілі бір аурулардың дамуын болжаумен айналысады, мысалы, ұрықты скринингтік тексереді. Сонымен бірге ЭКҰ орталықтарында ғылыми зерттеулер жүргізеді.

- Генетик-дәрігер тұқым қуалайтын ауруларды зерттейді, тұқым қуалайтын патологиялардың даму қаупін болжайды, генетикалық сараптама жүргізеді. Осындай жұмыстарды поликлиникалар мен ауруханаларда жүргізеді. Генетикалық кеңесшінің енді бір жұмысы ағзадағы кездейсоқ және болжамды генетикалық мутациялардың пайда болуын, соның нәтижесінде пайда болған жасушалық, ағзалық бұзылуларды зерттеу және алдын алу болып табылады.

- Ауыл шаруашылығында генетиктер түсімі мол, ауруға төзімді және т.б. дарақтардың селекциялық жұмыстарын жүргізуге генетикалық ақпарат береді және жаңа сорттар алуға көмектесе алады.
  - Микробиологияда генетикалық жұмыстардың көмегімен адамзатқа пайда әкелетін әртүрлі дәрі-дәрмектер мен қосылыстар жасауға болады. Осылайша бизнес жасаудың бірден бір көзі болып табылады.
  - Гендік инженерияда генетиктер жануарлар мен өсімдіктердің әр түрлі әдістерімен сыртқы ортаның белгілі бір әрекеттеріне төзімді түрлерін ала алады. Гендік инженерия саласының бүгінгі күні болашағы зор екені бәрімізге белгілі. Бұл сала азық түлік дайындауда үлкен рөл атқарады. Егер қаласа, генетика мамандығын бітірген түлектер осы салалардың кез-келгеніне бірінде маман бола алады.
  - Генетиктер адам генетикасының бір саласы антропогенетика және даму генетикасын оқитындықтан жастардың спорттық қабілетін тексеруде де жұмыс жасай алады.
  - Генетиктер тарихшылармен шежіре құруға да қатыса алады.
  - Ал, біздің гендеріміздің мінез-құлыққа қалай әсер ететіндігін зерттейтін ғылым мінез-құлық генетикасының дамуы біздің психологиялық және мінез-құлық ерекшеліктерімізді психолог мамандарымен бірге талдауға көмектеседі, соңғы жылдары дамыған елдерде қарқынды дамып келе жатқан салалардың бірі. Аз жылдарда біздің елімізде де осы бағытта мамандар керек болатыны анық.
- Жалпы, генетика мамандығы медицинаға қызығушылық танытатын және аналитикалық ойлауға бейім жастарға лайық.

Генетика мамандығын бітіргендер кейіннен генетикалық кеңесшілер бола алады, ғылымның әртүрлі бағыттарын: онкологиялық, спорттық, фармакологиялық генетика және т.б. таңдай алады. Бұл сирек кездесетін мамандар жұмысы медициналық қоғамдастықта жоғары бағаланады.

Сонымен, генетикалық сараптамашы болсаңыз қандай міндеттер кіреді?

- анамнезді жинау, зертханалық зерттеулердің нәтижелерін жүргізу және талдау;
- пациенттерге консультациялық қолдау көрсету;
- генетикалық шешірілер құрастыру;
- генетикалық аурулары бар балаларды емдеу тактикасын әзірлеу;
- туыстық қатынасын анықтау;
- гендік аурулардың қаупін есептеу;
- ғылыми-зерттеу жұмысы;
- медициналық есептілікті жүргізу.

Негізінен, нақты жұмыс міндеттері маманның жұмыс орны мен мамандануы бағытына байланысты болады. Мысалы, генетик-сарапшы көрсеткіштер бойынша жүктілікті тоқтатуға ұсыныстар жасайды. Сонымен бірге, экстракорпоральды ұрықтандыруды (ЭКҰ) жоспарлаған жұптарға кеңес береді; түсік түсірудің алдын алумен айналысады, бедеулікті емдеуге қатысады.

Сонымен, мамандық қызықты, әрі жоғары ақы төленетін, соңғы жылдары сұранысы үнемі артып келе жатқан мамандықтардың бірі. Бітірушілер мемлекеттік немесе жеке медицина салаларында, зертханалық генетикалық талдау орталықтарында жұмыс істей алады. Генетика мамандығының ішара ұқсас бағыттарын таңдау керек болса, онда кәсіби қайта даярлаудан өтуі мүмкін.

Мамандықтың қиыншылығына медицинада генетика мен молекулалық биология, клеткалық және гендік инженерия салалары қарқынды дамып отырған сала болғандықтан әрдайым білімін арттыру және осы саладағы әлемдегі ең жақсы зертханалармен келісім шарттар мен ынтымақтастық орнату қажет. Біліктілікті арттыра отыра сұраныстағы жоғары ақылы маман болуға болады. Генетик мамандығын бітірген жастарға медицинада жұмыс істеу үшін кейбір медицинаның арнайыланған салаларда дәрігерлік білім қажет болады. Ондай жағдайда сол сала бойынша біліктілікті көтеру арқылы мамандықпен жұмыс істеуге болады. Кейде, керісінше, медик мамандары генетика мамандығы бойынша магистратураны бітіріп генетик дәрігер маманы бола алады.

Қолданылған әдебиеттер

1. Шестаков С.В., Асланян М.М. О преподавании генетики в Московском государственном университете им. М.В. Ломоносова // Информационный вестник ВОГИС. 1999. Т. 3. No 11. Ст. 3. URL: http://www.bionet.nsc.ru/vogis/ vestnik.php?f=1999&p=11_3

2. О перспективной в Казахстане профессии врача-генетика и о том, в чем польза новых технологий/ <https://weproject.media/articles/detail/o-perspektivnoy-v-kazakhstane-professii-vracha-genetika-i-o-tom-v-chem-polza-novykh-tekhnologiy/>
3. Иманкулова С.К., Кенжебаева З.С., Шалабаев К.И. Роль генетического образования как ключевого звена подготовки специалистов биологов // *Фундаментальные исследования*. 2012. No 9-2. С. 294–298. URL: <https://fundamentalresearch.ru/ru/article/view?id=30216>
4. Как развивается генетическая наука в Казахстане .kz: <https://strategy2050.kz/ru/news/kak-razvivaetsya-geneticheskaya-nauka-v-kazakhstane/>

«Mendelweb» и «Geneed». Организация регулярных краткосрочных учебных курсов рекомендована для пересмотра предписанного содержания курсов генетики, для разработки новых методов обучения, а также для подготовки учебных материалов для улучшения базы знаний учителей [22].

БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ АЯСЫНДА ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

***Шымкент қаласы
№130 ЖОББМ
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Мусульманкулова Акжан Амзебековна***

Еліміз өркениетті елдер қатарынан орын алып, ұрпағымыз қоғам қажеттілігіне сай, бәсекеге қабілетті болып жатыса – бұл мұғалімдердің еңбегі. «Мұғалім – мектептің жүрегі» демекші, оқушыға білім нәрін себуші жүректің қызметі сапалы болса, жемісі де шырынды болмақ. Еліміздің бүгінгі мен ертеңі өскелең ұрпақ еншісінде, ал осы ұрпақты бүгінгі таңда жан-жақты, терең білімді, интеллектуалдық деңгейі жоғары өзбетімен ізденуге қабілетті етіп қалыптастыру мектептің және мұғалімнің бірден-бір міндеті.

XX ғасырдың басында Ж.Аймауытов: «Сабақ беру-үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол-жанадан жаңаны табатын өнер», -деген екен. Қазіргі уақытта Қазақстанда білім берудің өзіндік ұлттық үлесі қалыптасуда. Бұл процесі білім программасының өзгеруімен қатар жүреді. Білім берудегі ескі мазмұнның орнына жаңасы келуде. Ол балаға өзін-өзі өзектелендіруге, өзін толытуға және өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылатын дамушы тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталған.

Жаңартылған оқу бағдарламасы бойынша тілді оқытудың артықшылығы неде? Біріншіден, анық, қолжетімді оқу мақсатының болуы. Мұғалімдер қауымы тікелей тәжірибе алаңының өкілдері болғандықтан, олар оқу процесінде күнде бетпе-бет келеді. Күнделікті сабақ жоспарларын дайындауда тіл үйретудегі оқу мақсатын оқытудың білімділік, дамытушылық, тәрбиелік компонентіне негіздей отырып, әр мұғалім өз еріктерімен таңдайды. Бұл мақсаттар бір академиялық сағатта (45 минут) қолжетімсіз, жүгі ауыр мақсаттар болып жатады. Ал жаңартылған оқу бағдарламасында көрсетілген пәндік оқу мақсаты мен күнделікті сабаққа қойылатын мақсаттар бір мазмұнда, жүйеленген, дайын мақсаттар. Әрі барлық мақсаттар сөйлеу әрекетінің 4 дағдысын, яғни тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларын дамытуға бағытталған.

Қазіргі заманда тілді оқытудың негізгі мақсаты – тілді шынайы да толыққанды қарым-қатынас құралы ретінде үйрету болып табылады. Осы орайда білім беру мекемелерінде тілдік білім беру құндылыққа айналып, өзінің үш аксиологиялық блогын қарастыруды алға тартып отыр. Олар: - тілдік білім беру мемлекеттік құндылық; - тілдік білім беру қоғамдық құндылық; - тілдік білім беру тұлғалық құндылық. Бұл құндылықтардың өзара байланыста қарастырылуы тілді игерту үдерісінде оңтайлы оқыту жүйелерінің пайда болуына әкелері сөзсіз. Әрі мемлекеттік тілді оқытуда теориялық білім мен практикалық дағдының бірліктегі болмысы сақталуы маңызды. Сондай-ақ, қазақ тілін оқытудың

мынадай әдіснамалық ұстанымдары басымдыққа алынуы қажет: - қазақ тілін оқыту арқылы білім алушылардың қазақша ойлауы мен қазақша тілін дамыту (яғни, өзге тілді ұлттар мен қазақ тілін меңгермеген тұлғалар үшін) үдерісі өзіндік ерекшелігі мол ішкі құрылымға ие жүйе; - қазақ тілін оқыту арқылы қазақша ойлауы мен тілін дамыту - қазақ тілі жүйесіндегі тілдік құбылыстарды меңгерту жолында білім беру мен тәрбие үдерісінің тұтасқан көрінісі. Осының негізінде тілдің философиялық табиғаты, білім алу мен оқытудың философиялық негіздемелері міндетті түрде оқытудың әдіснамалық бастау көздері болып табылады. Қазақ тілін оқыту арқылы білім алушыларды тәрбиелеуге бағытталған оқу үдерісін тану үшін адамгершілік ұстанымдар басты негіз етіп алынуы тиіс.

Өз кезегінде тілдің ғылыми негізін меңгеру үшін оның қоғамдық- әлеуметтік мәні мен рухани құндылығы өзара үндескенде ғана жоғары нәтиже беретіндігі белгілі. Сол себептен мектептер мен арнайы орта және жоғары оқу орындарының бағдарламаларында мемлекеттік тілге бөлінген сағат санын көбейтіп, тілді оқыту әдістемесінің сапасын арттыра отырып, оны жаңа технология түрлерімен ұштастырудың мәні ерекше. «Осы орайда болашақта жастарда тілдің өрісі мен пайдалану аясын, өресін дамыту үшін тілдің қоғамдық ортадағы сұранысын қалыптастыру; мемлекетіміз көпэтносты, көптілді болғандықтан тілдік кеңістік тудыру; «Ана тілінің тағдыры – ұрпақ тағдыры, ұрпақ тағдыры – ел тағдыры» атты тағылымды педагогикалық жүйе құру; әлеуметтік ортада, отбасында т.б. тілдік мәдениет қарым-қатынасын орнату; ақпарат құралдары, телерадио арналарында «Тіл мәдениеті», «Дұрыс сөйлеп, жаза білейік», «Сөз сыры», «Ана тілі – анам тілі», «Менің Отаным», «Мен - Қазақ елінің ұрпағымын» т.б. 5 тақырыптарында және басқа да хабарлар топтамасын ұйымдастыру қажет деп есептейміз».

Осы мәселе аясында «Балалар ХХІ ғасырда табысты болу үшін нені оқыту керек?» және «Оқытудың тиімді әдістері қандай?» деген сияқты негізгі сауалдар туындайды. Бұл сауалдар оқу бағдарламасымен және оқу бағдарламасын жүзеге асыруда пайдаланылатын педагогикалық әдістемелермен тығыз байланысты. Мұғалімдер оқушыларды тиімді оқыту арқылы тілді үйрету дағдыларын меңгеріп, оқытуға бағытталған оқу мақсаттарын құра алуға бағытталған тренингтерге қатысады. Бағдарлама аясында білім беру жүйесіне енгізілетін жаңа бағалау түрі – критериялды бағалаудың түрлерімен және қолдану ерекшеліктерімен танысады. Бұл арқылы оқушыларды бағалау үдерісі әділ, нақты, сенімді және айқын болып табылады. Және де қолданылатын ақпараттардың сенімділігі мен айқындығын көрсетіп, оқушының оқу жетістіктерін анықтауға, жеке даму траекториясын жасауға мүмкіндіктер тудырады.

Орыс тілінде оқытатын мектептердегі қазақ тілінің оқу бағдарламасында оқушылардың тыңдалым дағдыларын дамытуға ерекше мән берілген, бұны оқу жоспарындағы оқушыларға телехабар, кинофильм, ән және ересек адамдарды тыңдау және оларға жауап беруді көздейтін жаттығулардан көруге болады. Аталған жаттығулар тізбектелген сабақтар топтамасында қамтыла отырып, сабақтың басында қолданылатын ынталандырушы материал ретінде немесе басқа дағдыларды шыңдардың алдында идея жинақтауға арналған мүмкіндік ретінде ұсынылады. Осылайша, оқылым, жазылым, тыңдалым және айтылым дағдыларының әрқайсысын жеке шыңдай отырып, оларды бір-бірімен өзара тығыз байланыста кешенді түрде оқытылады. Үйренушілер білім алудың бірізділігі аясында грамматиканы белгілеп, саралай алуы керек. Оқу кезеңінде олар сөз тіркестеріне, құрылымға сөздердің орын тәртібіне, сөйлем құрылысына және сөйлеуге басты назар аударады. Негізгі ойды анықтау кезеңінде оқушылар тілдің тиімді құрылымы мен пайдалы лексикасын қолдануы керек. Олар бақылау жұмыстарында, тәжірибелік сабақтарда және өз бетінше орындалатын жазба жұмыстарда байқалады.

Қорыта айтқанда, жаңа бағдарлама бойынша ұстаздар қауымына қазіргі қоғам талабына сай алынған терең білім, білік, дағдылар мен құзырлықтардың негізінде еркін бағдарлай білетін, қойылған мақсатқа танымдық қызмет жасау арқылы жете алатын, өз бетінше дұрыс, тиімді шешімдер қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру міндеті жүктелген. Бүгінгі білім беру жүйесіне енгізіліп жатырған жаңалықтар мен инновациялық технологиялардың қай түрін алсақ та, олардың тиімділігі тек қана мұғалімнің шеберлігімен және осы шеберлікті шыңдай түскендігімен ғана нәтижеге ие бола алады. Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсыновтың «Ұстаз үздіксіз ізденгенде ғана, шәкірт жанына нұр құя алады», – деген сөзі ізденімпаз, жаңаша ұстаздарға арналғандай. Мұны әрбір оқытушы жадында сақтауы тиіс. Қазақстанның болашағы жасөспірім, жас ұрпақтар біз оларға болашақта үлкен сенім

артамыз. Әрбір оқытушы өз ісімен, шеберлігімен оқушыға жеткізе отырып, оны жан – жақты тәрбиелеп санасына күйіп отырса, сонда қазақтың туын көкте желбіретіп, биіктерге асқақтатады.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН: ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКА. ҰЛТТЫҚ КОД. ӘДІСНАМА

***Шымкент қаласы
№130 ЖОББМ
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Байжан Рәзия Серікбайқызы***

Біз келешекте қуатты мемлекет, зиялы қоғам құрамыз десек, дәл бүгін бесікте жатқан бөбектерді, балабақшада жүрген балдырғандарды, мектеп шәкірттерін тектілікке, инабаттылыққа, имандылыққа тәрбиелеуді қазіргі уақыттың міндеті, талабы деп қарауымыз керек. Осы талап пен міндеттерді орындалудағы ең бір пәрменді құрал-оқу, тәлім-тәрбие жұмыстарында халықтық құндылықтардың алтын мұрасын пайдалану. Қазіргі таңда білімнің басты мақсаты-бәсекеге қабілетті, кәсіби құзыреттілігі жоғары, жаңаша ойлайтын шығармашылықты мамандар даярлау және жасампаз іс әрекетті қалыптастыру Олай болса, тарих көшінде өзіндік орны бар айрықша зиялы қауым өкілдерінің ұрпақ тәрбиесі туралы мәселелер ауқымындағы ой пікірлерін зерделеу, сипаттау, тазалау, жинақтау, оларды қоғамдық іс тәжірибе шеңберіне енгізу.

Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының тағдырына ерекше мән берген ұлы ағартушы-педагог. Ы.Алтынсарин педагогисаның мұраларының негізгі идеяларының бірі-адамның өзара қарым – қатынасы, жастарды еңбекке баулу. Өзінің барлық педагогикалық теориясында жас жеткіншіктердің ұлттық тәрбиесін қалыптастырып, жетілдіруде қазақ халқының ғасырлар бойы тәрбие саласында жиған бай тәжірибесін негізге алу қажет деген пікірді ұстанғандардың бірі-Ыбырай. Оның дүниетанымдық көзқарасының қалыптасуына әсіресе, қазақтың мәдениетін өнерін терең білетін, ақыл парасаты жоғары, сөзге шешен, елге сыйлы атасы Балғожаның ықпалы ерекше болды. Ыбырай бала жастан халықтық педагогикадан алған тәлім тәрбиесін, үлгі-өнегесін көңіліне түйгендерін оқу ағарту істері арқылы қазақ балаларының бойына сіңіре білді. Ы.Алтынсариннің ұлттық-эстетикалық тәрбиеге қатысты оның педагогикалық қызметінен көрініс тапты. Ы.Алтынсарин шығармалары халқымыздың салт-дәстүрі, әдет-ғұрыптарын сипаттайтын этнографиялық мәнде келеді. Ы.Алтынсарин жастар оқушы зердесіне сіңіру үшін әр түрлі ұстаздық амал тәсілдерді қолданады.

Бір Аллаға сыйынып, Кел, балалар, оқылық, оқығанды көңілге ықыласпен тоқылық!- деген өлеңінде білім алуға үндесе, екінші жағынан, өмірдің бір қызығы тек байлықта деп ұғатын, оқу, өнер, ғылым –біліміне мән бермейтін кертартпа көзқарасқа соққы береді. Өмірде сарқылмас мол болайық-білім екендігін айа келіп, оған қол қол жеткізу үшін ерінбей- жалықпай ебектенудің керектігін түсіндіреді. Өнерді үйрен, үйренде жирен деп санаған халқымыз ұл қыздарының оң қолынан өнер тамған шебер болуына да мән берген.

Ы.Алтынсарин өзінің төл туындыларында тәрбиелік, нақыл-насихаттық мәніне ерекше көңіл аударып отырды. Сол арқылы жас буынды адамгершілік пен ізгілікке, еңбек пен зейінділікке, өнер-білімге баулуды көздейді. Ол ел жұртқа қажет білім мен өнерді игерудің төте жолы тұрақты мектептер арқылы жүзеге асады деп санады. Ы.Алтынсарин қызметіне балаларды оқыту мен тәрбиелеу жұмысы ерекше орын алады. Мектептегі оқыту мен тәрбие процесін жүргізуші мұғалім деп таниды. Ы.Алтынсарин надандықтың зиянын ғалымның қоғамдық маңызын түсіндіреді. Бұл әсіресе, «Талаптың пайдасы» атты әңгімелерімен көрінеді.

Шығармаларында оның өнерге деген ықылас-ілттипаты анық байқалады. Өзінің өлеңдері мен әңгімелері арқылы жастарды табиғаттың әсемдігін, адам сезімін қабылдап, түсіне білуге тәрбиелейді, оның өлеңдері мен ғибрат әңгімелері жас ұрпақты тәрбиелеу мен оқытуда күні бүгінге дейін өз маңызын жойған жоқ. Ол аймақта мектептер мен кәсіптік училищелер ашу арқылы жалпы және кәсіптік білім беру ісінің негізін қалады. Қазіргі таңда сол кәсіптік училищелер материалдық-

техникалық базасы дамыған көп салалы колледждерге айналған дуальді технологиясы арқылы оқытылады.

«Сиса көйлек үстінде тоқуменен табылған, сауысқанның тамағы тоқуменен табылған» деп, педагогтік тәсілменен балаға еңбек атаулыдан хабар аңғартады. Мектеп-қазақтарға білім берудің басты құралы. Біздің барлық үмітіміз, қазақ халқының келешегі осында, тек осы мектептерде ғана деп жазған болатын. Ы.Алтынсарин шығармаларында еңбекті сүю, білімдіден үйрену, талпыну, адамды сыйлау үгіттеледі.

Елбасының нәтижелі жұмыспен қамту бағдарламасы аясында көптеген оқушыларымыз кәсіп иесі атанып жұмысқа орналасқан.

Ы.Алтынсарин қазақтың салт-дәстүрін зерттеумен айналысқан ғалым этнограф. Еңбек тақырыбы-Ыбырай әңгімелерінің арқауы.

Ол техниканы меңгерген адам зор игілікке ие болады, жаратылыстың тілін біледі, оны өзінің айтқанына көндіреді, халықтың жалпы мәдениетін көтерумен қатар негізінен олардың тұрмысын жақсартады,- дейді. ХХғасырдың басында бір кезде Шоқан, Ыбырай, Абай көтерген ағартушылық қозғалыстың туын А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, М.Дулатовтар жалғастырды.

Педагогикалық, ғылыми зерттеулері, сондай-ақ өлеңдері мен прозасы, аудармалары біздің заманымызды ғана терең зерттеліп, өзінің тиісті әрі байсалды бағасын алды. Қоғамдық ой-сананың дамуына өзіндік үлес қосқан ұлы тұлғалардың қатарында Ыбырай Алтынсарин есімі де тұрады. Ұлы ғалым-педагог Ы.Алтынсариннің Қазақ хрестоматиясы және Таза бұлақ деген оқу - әдістемелік еңбектері қазақ халқының рухани мәдениетінің даму тарихында аса зор оқиға болып бағаланады. Жеке тұлғаны оқу мен өнерге, мәдениетке, адамгершілікке тәрбиелеуде Ы.Алтынсарин аса бағалы, бай қор-қазақ фольклорына ерекше назар аударды. Ұлы ағартушының істеген ісінен, шығармаларынан бала тұрғысынан қалыптастыру мен тәрбиелеуде қазақ отбасының тәлім аларлық ең жақсы дәстүрлеріне жоғары баға бергендігін көреміз.

Кім сендерді,балалар тербететін,

Еркелетіп,ойнатып,сергітетін ?

Жалқау болсаң, балалар, жаман болсаң,

Қамқор анаң көз жасын көлдететін,-деген ақын бұл өлең шумақтарынан отбасындағы ата-ана тәрбиесі мен баланы сүйіп, еркелететіндігін және ата-ана баланың алғашқы табиғи тәрбиешісі, балажандық қасиеті мен ерекше мейірімдігін көреміз. Ы.Алтынсарин еңбек процесін бала тәрбиесіндегі ерекше маңызын көре біледі. Сондықтан оның көптеген әңгімелерінің идеясы Абай айтқандай «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей»деген қағиданың төңірегінде топтасқан. Мәселен, «Бай баласы мен жарлы баласы», «Асан мен Үсен» әңгімесі шындық реалистік әңгіме. Осы әңгімесінде Алтынсарин бүкіл ағартушылық еңбегінің негізгі сырын, әлеуметтік тенденциясын айқын ашып береді. Үсен арқылы еңбекші бұқараның жас ұрпағының еңбек сүйгіштігін, әр нәрсенің ретін таба білетіндігін көрсетеді. Ал Асан бейнесінде мұндай қасиет байқалмайды. Үсен бейнесінен тек еңбексүйгіштіктен басқа дәрменсіз Асанға көмегі оның адамгершілік жағынан бейнесін сомдай түседі. Мұнда қазақ өміріндегі Асанға лайық ұқсас мінездерін айқын көрсетіп береді. «Ол жастайынан сұрағанын әперетін, дегенін істейтін кісі болғандықтан жатып ішер болуға әрекеттенеді» . . . «Ол еш нәрсе істеуге әдеттенген жоқ, демек, өзінің не істей алатынын, несі жоқ екенін жақсылап айыра алмайды». Осы жерде қорытынды жасай кететін болсам, мұндай балалар қазірдің өзінде де кездесіп отырады. Олар әке – шешелерінен көмек күтіп таңнан кешке дейін отырудан тайынбайтындар кездесе, керісінше бос уақыттарында пайдалы іспен айналысып , ата – аналарынан көмектерін аямайтын балаларды да жиі кездестіруге болады. Осы әңгіме арқылы мектеп оқушыларына жақсы мен жаман, кедей мен бай, сарандықпен жомарттық туралы сөздермен біраз мағлұматтар беруге болады. Ы.Алтынсарин осы іспеттес әңгімелерінде еңбек процесінің адамның сана – сезімін, психологиясын қалыптастыруда ерекше орын алатынын жақсы түсінген. «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілесің» дегендей, жасөспірімдердің басында кездесетін түрлі жаман мінездерді отбасындағы тәрбиемен терең астастырады. Адамның жеке басының мінез – құлқын қалыптастыру, оның бойынан жойылып бара жатқан адамгершілік қасиеттерді сіңіру, иманжүзді етіп тәрбиелеу-ата – ананың тікелей әсерімен отбасынан басталып, мектепте жүзеге асатынын ескерген жөн. Ыбырай келешегінен үміт күткен, өз халқынжан тәнімен сүйген, халқының мәдени көркейіп өсуі үшін бойындағы бар күш жігерін аяанбай жұмсаған нағыз патриот азаматтар еді. Өз заманың ақыл ойшылдары ірі қоғам

қайраткерлері, олардың дарқын бейнелері мен іс әрекетінен қазақ халқының мәдени экономикалық дамуын, қазақтың ұлт болып бірігуін, жаппай сауатты, мәдениетті, оқыған ел болуын көксеген біртуар асыл азаматы. Қазақ педагогикасының дамып, өркендеуіне белсене ат салысып мынандай үлес қосты: қазақ балаларына ашты, «Қазақ хрестоматиясын», «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралын» жазды. Қоғамның заңды тіршілік етуі тек қана халықтың ағартушылық деңгейі қоғамдық және дара санының дамуы арқылы мүмкін болатынын тарихи іс тжірибе көрсетіп отыр. Әлемдік деңгейдегі балық құқықтық мемлекеттерде азаматтық қоғам ғасырлар бойы жинақталған құндылықтар негізінде қалыптасқаны белгілі. Сондықтанда, Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлының «Тарихи танып зерделеу керек, тарихты таразылау керек, сонда тағдырыңды, бүгінгі тұрпатыңды танысың, келешегіңді бағдарлайсың, алдағы жүрер жолыңның сілемін табасың» деген сөздерінде тарихтың шексіз тағылымы да ақиқаттың құдіретті мейлінше айқындала түседі.

XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың бас кезіндегі демократиялық бағттағы қазақ зиялыларының ең ірі, ең беделді көшбасшы қазақ ғылымы мен мәдениеті, оқу тәрбие ісі тарихына сіңірген орасан зор еңбектердің тарихтан өшпес орын алатын бүгінгі демократия мен әділеттік салтанат құрған дәуірде өмір шындығы дәлелдеп отыр. XXI ғасырда білім сапасы жалпыға ортақ, рухани-этикалық басымдылық негізінің мән құраушылық және шығармашыл, жаңашыл сипатына ие, сонымен қатар ғылыми негізде шынайы құрылған, сан қырлы, адамзат пен мемлекеттің мәдени ескерткіштеріне сай негізделген, этномәдени, әлеуметтік-кәсіптік және конфессионалды топтардың жан-жақты қажеттіліктерін, сондай-ақ жеке тұлғалардың рухани сұраныстарын қанағаттандыруға бағытталған болуы қажет. Осы бағытта Ыбырайдың игілікті ісін ықыласпен қолдап, оны егемен елдің білім беру жүйесінде оқыту мен тәрбиенің озық ойлы нобайы ретінде жандандырып, инновациялық сипатта әр бере отырып, тиімді қолдану, оқыту міндеттерінің талабы болған абзал.

100 мектеп, 100 аурухана бағдарламасы аясында өңірлерде соғылған мектептің заман талабына сай екендігін көреміз.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Ы.Алтынсарин талғамы. Алматы 1991ж
2. «Қазақ тілі мен әдебиет» журналы. 2008ж, №4,5
3. Бес ғасыр жырлайды. Алматы «Жазушы», 1989 1 том
4. «Өзіндік таным» № 2 2007 № 5-6 2006ж
5. Ы.Алтынсарин «Өнер білім бар жұрттар» Алматы, 1989ж
6. Ы.Алтынсарин . Таңдамалы шығармалары. 320 бет
7. Ы.Алтынсарин тағылымы. Құрастырған М.Жармұмедов
8. Егемен Қазақстан жылы. Н.Ә.Назарбаев «Болашаққа бағдар» мақаласы рухани жаңғыру, Алматы, 2017 ж.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ

*Шымкент қаласы
№130 ЖОББМ
Математика пәнінің мұғалімі
Туркебаева Карима Қадыржанқызы*

Қоғамның ой-санасының өсуі, жаңа сапалық деңгейге шарықтау кезеңі, еліміздің егемендік алып, әлемнің өркениетті елдерінің қатарына қосылуы жаңа заман жастарынан жаңашылдықты, ізденімпаздықты талап етеді. Бұл орайда математика пәні басты мәнге ие. Қазіргі кезеңдегі мектеп математикасында әлі шешімдері табылмаған мәселелер аз емес. Солардың бірі – оқушылардың логикалық ойлау ойлау қабілеттерін дамыту, кітапқа, оқуға, білім алуға деген құштарлықтарын арттыру.

Оқушылардың жеке ойлау қабілетін дамыту үшін олардың өзіндік күш-қуаты мен сенімін арттырып, қолынан келетін көп істердің мүмкіндіктеріне бағыт берген абзал. Логикалық жаттығуларды орындау баланың ақыл-ойын, қиялын, ой ұшқырлығын дамытады. Математика мектеп курсының негізгі пәндерінің бірі бола отырып, үлкен техникалық прогреске байланысты ерекше мәнге ие болды.

Математикалық әдістер және математикалық ойлау стилі адамның барлық өміріне енеді. Егер бұрын ерекше дарынды балаларды іріктеу туралы сөз қозғалса, онда кең математикалану салдарынан бұқаралық мектепте математикалық қабілеттерді диагностикалау қажеттілігі пайда болды. Математика бойынша тереңдетіп оқытатын сыныптар 8-11 сынып оқушылары үшін құрылатынын, ал дарынды балаларды дамыту бойынша жұмыс осындай балаларды "жоғалту" қаупі бар 5-6 сыныптарда басталуы тиіс. Осы жерден математикаға жоғары қабілеттілікті көрсететін оқушыларды дер кезінде анықтау туралы сұрақ туындайды.

Қабілеттер мәселелерін зерттеуге белгілі психологтар Б. Г. Ананьев, С. Л. Рубинштейн, Н. Ф. Талызина, Б. М. Теплов, В. Я. Шадриков және т.б. елеулі үлес қосты.

Психологтардың көпшілігі белгілі бір қызметті тез және жеңіл меңгеруге, үлкен табысқа жетуге мүмкіндік беретін жеке тұлғаның психологиялық ерекшеліктері деп санайды.

Әрбір оқушы математикаға сауатты болуы үшін төмендегі мақсаттарды жүзеге асыру тиіс:

1. математика іс-әрекет сипатына сай логикалық ойлауды қалыптастыру;
2. математикалық білімді игеру мақсатында тәжірибеде қолдану;
3. болмысты, табиғат пен қоғамды тануға қажет математикалық мазмұнда ойлап, сөйлей алуы қажет;
4. қойылған сұраққа немесе есептің жауабына дәл (жылдам, сенімді және дұрыс) жауап беруге дағдылану, ұмтылу;
5. қоғамдық өмір практикасында қажетті математикалық ойлауды қалыптастыру.

Солардың бірі — балалардың шығармашылық іс-әрекетке бейімдеу мақсатын көздейтін, «Атамұра» баспасы бойынша оқулықта жасыл түсті қоршауға, ал «Алматыкітап» баспасы бойынша әр сабақта қалыптан тыс және қызықты жаттығулар, шығармашылық деңгейге арналған логикалық есептер, тапсырмалар беріледі. Ол жаттығулар негізінен балалардың логикалық ойлау қабілетін, ақыл-ойын дамытуды көздейді. Ондай жаттығуларды орындау барысында оқушылар мазмұнға сәйкес объектілерді бақылайды, байқайды, салыстырады; сондай-ақ әр алуан ақыл-ой іс-әрекеттерін орындайды, практикалық жұмыстар жүргізеді, зерделілік білдіреді, ізденеді, болжам айтады және оны негіздеп беруге немесе дәлелдеуге талпынады, математикаға деген қызығушылығын, ынта-ықыласын тудырады.

Шығармашылық жұмыстар математикалық біліммен қатар күнделікті өмірде кездесетін әртүрлі жағдайға байланысты болғаны дұрыс. Сондықтан есептерді оқушылардың байқағыштығын, ойлауын, қиялын дамытуға негіздеймін. Баланың ойлау қабілетін оқу мен жазу арқылы дамыту барысында олардың логикалық есептер, кестелер, суреттер, ребустар, сөзжұмбақтар, анаграммалар, оқулық-дәптермен жұмыс істеу іскерліктері де артады. Нәтижесінде оқушылардың өзін-өзі бақылау, бағалау, сөйлеу, тыңдау қабілеттері жетіледі. Оқушылардың математика сабағында шығармашылық

қабілеттерін дамытудың стратегиялары өте көп. Ол іс-әрекеттер оқушыларды еркін ойлауға, ақыл-ойын дамытуға, шығармашылық белсенділігін арттыруға талпындырып, ұжымдық іс-әрекетке тәрбиелеуге, басқаларды тыңдай білуге, қарым-қатынас жасауға, ел алдында өз ойын еркін айтуға мүмкіндік береді. Шығармашылық ізденіс, талдау және т.б. есептерді шығару, талдау жұмыстары жеке – жұппен – топпен атқарылады. Бұл кезеңнің оқушыға қоятын талабы жоғары. Сондықтан да оқушы сапалы білім мен шығармашылығын ұштастыра білу керек. Мектептегі оқу процесінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастырып, дамытуда математика курсының алатын орны ерекше. Сонымен қатар, дарынды балалардың математика сабағында жаңа ақпараттық технологияны, интернет жүйесін қолдануы, шығармашылық ізденістері өзіндік қабілеттерін ашып қана қоймай, жеке бір салаларды дамытады.

Осындай ой шеберлігін шынықтыратын тапсырмалар арқылы тың жаңалықтар да ашуға болады. Ол үшін мұғалім ізденіске жетелейтін зерттеу тақырыптарын беруі керек. Оқушылар арасында математика саласындағы шығармашылық сайыстарын ұйымдастырып, практикалық жұмыстарға қатысу, пән бойынша олимпиадаларға, Online олимпиадаларға, әртүрлі конкурстарға қатыстыруы керек.

Дарынды оқушыларды шығармашылыққа дайындаудың негізгі мақсаты: шығармашылық тапсырмаларды орындату арқылы шығармашылық ойлау, танымдық қабілетін дамыту болып табылады.

Аталған жұмыстарды ұйымдастыру оқушылардың өз бетімен ізденуіне және өз бетімен ізденуіне және өздерінің логикалық ойлау тұрғысынан шығармашылық жұмыстарын жүзеге асыруларына мүмкіндік береді.

Біз ақпараттық қоғамда өмір сүретін жеке тұлғаларды тәрбиелеп жүргенімізді міндетті түрде ескеруіміз қажет.

Шығармашылықпен жұмыс істеуге қабілетті жеке тұлғаны қарым-қатынас арқылы дамыту ғана емес, математиканы компьютерлік технологиясымен сәйкестендіре отырып, келешекте өз өмірлерін өнермен байланыстыра білген жан-жақты дамыған шығармашыл тұлғаны тәрбиелеу ең басты фактор болып табылады.

Бүгінгі күні мемлекетіміздің өркениетке жету жолындағы өр талабына тұғыр боларлықтай ұрпақ оқыту, тәрбиелеу ісін жаңа сапалық өзгерістер деңгейіне көтеруді талап етіп отыр. Мектеп құрылымында болып жатқан өзгерістер, білім беру мақсаттарының алмасуы, оның дамытушылық сипаттарының бекітілуі, көпнұсқалық оқытуға көшу сияқты мәселелер орындаушылардан шығармашылық бастамалық, жұмыстың жоғары сапасын және кәсібилікті талап етеді.

Шығармашылық – бұл адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі қажет. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермеу, оның рухани күшін нығайтып, өмірден өз орнын табуға көмектеседі. Өйткені адам туынды ғана емес жаратушы да. Бұл үлкен жауапкершілік артатын күрделі мақсат. Оны шешу үшін ең алдымен оқыту мазмұны жаңартылып, әдіс-тәсілдің озығы өмірге келуі, олар әрбір азаматтың жеке басының қасиеттерін, қабілеттерін дамытып, шығармашылығын, талантын ұштайтындай болып ұйымдастырылуы қажет. Сонда ғана мектептерден өз өміріне өзгеріс енгізе алатын, өз бетінше өмір сүру жолдарын таңдай алатын азаматтар тәрбиеленіп шығады. Баланы бастауыш сыныптардан бастап шығармашылық ойлауға, қалыптан тыс шешімдер қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға әкелудің жолдарын көрсету керек.

Қорытындылай келгенде, мұғалім – оқушының жеке тұлғалық және зияткерлік дамуын жобалаушы екендігін айтқым келеді. Бұл мұғалімнен ақпараттық құзырлылықты, ұйымдастырушылық қабілеттілікті, оқушыларды қазіргі қоғамның түбегейлі өзгерістеріне лайық бейімдеуді, олардың ізденімпаздық дағдыларын, шығармашылық қабілеттерін дамыту бағыттарын талап етеді. Шығармашылық —бүкіл тірішіліктің көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН САУАТТЫ ЖАЗУҒА ҮЙРЕТУ

Шымкент қаласы
№130 ЖОББМ
Бастауыш пәні мұғалімі
Бейсенбаева Гүльнур Кабулбековна

Оқушыларды сауатты, көркем жазуға үйрететін негізгі пән-қазақ тілі пәні. Бала сауатты жазу үшін қазақ тіліндегі грамматикалық ережелерді дұрыс түсініп, күнделікті өмірде қолдана алатын дәрежеге жетуі тиіс. Бастауышта сауаттылықты жете меңгермеген оқушы жоғары сыныптарда оны толықтыра алмайды. Сондықтан оқушының сауатты, таза жазуына әрбір сайын толық көңіл бөліп, олардың тіл байлығын арттыруға, назар аударған жөн.

Сауатты жазуға үйрету жұмысы оқумен қатар жүргізіледі, яғни ана тілі пәнімен тікелей байланыста болады. Кітап оқи алмаған оқушының сауатты жаза алмайтыны белгілі. Сауатты әрі әдемі жазуға дағдылануы қаламды дұрыс ұстаудан басталады. Әріпті меңгергеннен кейін сөздерді буынға бөліп оқуға үйрету қажет. Буынды дұрыс меңгерген оқушы сауатты да жаза біледі. Қатесіз жазуды меңгеруде оқушылар әріп пен дыбысты айырып, әр сөзде неше дыбыс, неше әріп бар екенін ажырата біледі. Мысалы: «ана», «домбыра», «асық» сөздеріндегі дауысты, дауыссыз дыбыстарды бірінші әріпті өткен күннен бастап-ақ ажырата білуге, сонымен бірге тақтаға жазылған әрбір әріп, әрбір сөз, сөйлемді дауыстап оқытып, оны іштей қайталатып, естеріне сақтап жазуға үйрету керек. Бұл, біріншіден, баланың есту қабілетін жетілдіруге пайдалы болса, екіншіден, сөздің дыбыстық құрамын дұрыс ажыратуға, үшіншіден текстіні немесе сөйлемдерді сауатты, қатесіз жазуға көмектеседі. Кейде жұмыстың түрін өзгертуге суреттер іліп, соның аттарын өздеріне жаздырып, жазған сөздерін, сөйлемдерін өздеріне, қатар отырған қасындағы балаға тексеремін. Қате жіберген оқушы қатесін жолдасының түзеткеніне намыстанып, сауатты жазуға талаптанады. Бұл тәсілдің тиімділігі олар бір-бірінен көшірмейтін болады.

Оқушыларды сауаттылыққа үйретудегі нәтижелі әдістің бірі-сабақ үстінде ойын элементтерін пайдалану. Ойын оқушыларды сабаққа қызықтырады, материалды тез қабылдап, есінде ұзақ сақтауға көмектеседі. Ойынның түрлері өте көп, солардың ішінде сауатты жазуға үйретуде сөздік ойынның пайдасы ерекше. Мысалы, «Есімсе жаттап сақтайын» ойыны.

Бй-и әріптерінің емлесіне байланысты жазылатын сөздер–сый мен тый-бұлар түбірлестер. Оған мысал: Сыйға – сый. «Көзің ауырса, қолыңды тый», қалған сөздерінде жалаң «а» жазылады. Егін, шөпті уақытында жи. Оюды қайшымен қи-деген сияқты сөздерді жиі сұраймын. Қорыта келгенде дауыссыз дыбыстардан кейін жалаң ң жазылуына ерекше тоқталған дұрыс.

Я әрпіне жүргізілген ойында и + а =я; қоян, аяқ, таяқ т.с.с. құраған сөздерін қатесіз дәптерге жаздыртып, өздеріне тексерту, осындай сөздерге қатысты жұмбақ шешкізіп, тасымал тақырыбына байланысты бір буынды, екі буынды, үш буынды сөздерді дұрыс жазуға, «Кім көп сөз тауып жазады?» ойынын жарыс түрінде жүргізген тиімді. Жазған сөздерінің сауаттылықтары тексеріледі. Бұндай ойын түрлері оқушыларды жылдамдыққа тәрбиелейді.

Ұлттық ою-өрнектерімізді көрсетіп, олардың аттарын ататып, дәптерлеріне қатесіз жаздырамын. Сонымен бірге туыстықты білдіретін немере, шөбере, аға, әпке, сіңлі, нағашы т.с.с. сөздерін жаздырып, талдау жасатамын. Буынға бөліп, дыбыстық талдау жасаймыз. Мақсатымыз оқушыларды сауатты жазуға үйрету. Қазақ тілінен ғана сауатты жазумен шектелмей, сонымен бірге ана тілінен бағдарламалық жаттаған мақал-мәтелдерді тақпақтарды жатқа жаздыртып, сауаттылығын тексеріп отырамын. Көбінесе жұмбақтар ұлттық дәстүрге, әдет-ғұрыпқа байланысты алынады.

Мысалы, Аттан биік. Қойдан аласа. (Ертоқым)

Бұралып қос құлағы, Күмбір қағып тұрады. (домбыра)

Жұмбақтарды қызыға жаттау, оларды дұрыс жазып үйрену оқушының есінде ұзақ қалады, екіншіден, сауаттылыққа үйренеді, әрі ойы дамытылады, дұрыс оқуға, дұрыс жазуға дағдыланады.

Оқушылардың дәптерін күнделікті тексеріп баға қоюмен шектелмей, қате жіберген сөзді қатыстырып, сөйлем құратып, қатесін түзеткен-түзетпегендерін байқап, ретіне қарай жаңа тапсырмалар беріп отыруы қажет. Әрі таза, көркем, сауатты жазуға дағдыландыру үшін сыныпта дәптерлерді бір-біріне беру, көрсету, салыстыра отырып көрме ұйымдастыру да өз нәтижесін береді. Әріптерді анық дұрыс жазуда үш мәселеге ден қойған дұрыс.

1. Әріптерді дұрыстап жазу және жеке әріптерді өзара құрастырып жазуға үйрету.

2. Әріп элементтерінің дұрыс жазылуын қадағалау.

3. Балаларды жазу жұмысына өте ұқыпты, мұқият қарауға жаттықтыру.

Тақтаға, дәптерге көбірек сөйлемдер жатғызу пайдалы. Себебі өздері жазған сөйлемнен кеткен қателерін өздері табады. Қате жіберген сөздің астынан сыздырып, талдау жүргіземін.

Күнделікті сабаққа оқушының жазу сауаттылығына үнемі ән берілсе, онда іс нәтижелі болатыны өз тәжірибемнен белгілі. Сауатты әрі каллиграфиялық дұрыс жазуда көрнектіліктің алатын орны ерекше. Сондықтан әрбір сабақтың тақырыбына сай әріп, сөз, сөйлем жазылған таблица, суретті карточка, сюжетті суреттер, дидактикалық материалдарды пайдалануға көңіл бөлемін. Күнделікті сабақтың алдында жазылуы қиын сөздерді іліп қойып еске сақтауын қадағалаймын. Оқушылардың көбі текстегі жаңа ой басталатын жерде абзацтан бастап жазуды білмейді. Бұл бас әріп, кіші әріп түрі мен жазба түрін білмеуінен болады. Әріптерді дыбыстағанда оны дұрыс айтып үйренбейді. Мысалы: кейде ұ әрпін ү, ы немесе і, о әрпін д, с-ны ш, ң-ды н деп айтады. Кейбір оқушылар әріптің негізгі формасын сақтамай және оларды бір-біріне өте жақын не өте алшақ жазуынан қате жібереді. Сөйлем аяқтағанда тыныс белгілерін қоймай, келесі сөйлемді бас әріптен бастамай, жалқы есімдерді кіші әріппен жазып қояды. Қатенің бір түрі сөз мағынасын түсінбей жазудан болады. Мысалы : «тастама» «кішкентай» сөзін киттей, «ештеңе» сөзін «іштеме» деп жазуы мүмкін сөздерді жазғанда әріпті тастап кету, бірдей екі әріптің біреуін қалдырып кетуі жиі кездеседі.

Басқа тілден енген термин сөздерді жазудан жиі қателеседі. Сауатты жазу үшін төмендегідей жұмыс түрлерін жүргізіп отырамын.

«Біріккен сөз» тақырыбын өткенде күнбағыс, итмұрын, асқабақ сияқты өсімдіктердің, аққу, бірқазан, көкқұтан сияқты құстардың суреттері бойынша ауызша сөйлем құратып, құраған сөйлемдердің суретін жауып қойып, жатқа жазғызып, біріккен сөздердің жазылуын меңгерулеріне аса көңіл бөлемін.

Оқушыларды сауатты жазуға үйретуде сөздік жұмыс жүргізудің де маңызы зор. Мысалы: дана-данышпан, ақылды, білімді т.с.с, ару-жарақ-мылтық, найза, қылыш т.с.с

Мәнерлеп оқу-сауатты жазудың негізі. Дұрыс оқыған бала ғана дұрыс жаза алады. Оқушыларды қатесіз дағдыландыру үшін көшіріп жазуға көп көңіл бөлу керек, немесе сөйлемде қалдырып немесе сөйлемде қалдырып кеткен сөздерді дұрыс тауып, оны орнына қойып, үйлестіріп жазу, берілген сөздерден сөйлем құрап жазу, сұрақтарға толық жауап жазу сауаттылыққа көмегін тигізіп отырады.

Оқушыларды сауатты жазуға үйретуде түрлі жазба жұмыстардың жаттығулар, сөйлемдер, мазмұндама, шығарма, диктанттардың пайдасы зор.

Диктанттың түрлері көп. Қатемен жұмыс жүргізгенде ерекше талдау жүргізіледі. Қате жіберген сөйлемдерді қайтадан жазғызып, астына сыздыру нәтижесін береді. Оқушыларды сауатты жазуға қалыптастыру үшін оларға кітапты көп оқу, қалай оқу, қалай пайдалану жөнінде айтып отырамын. Оқушыларды қатесіз, сауатты жазуға үйрету тәсілдері алуан түрлі. Өйткені әр баланың ерекшелігіне байланысты қатесіз жазуға үйрету әдісі әр сабақта өзінше орын алады.

Қорыта айтқанда, сауатты болудың алғы шарты әріптерді үйретуден басталады. Әріп элементтерін дұрыс бір-бірінен ажыратып, жазу ережелерін сақтағанда ғана бала сауатты жаза алады. Әсем, қатесіз, мәнерлеп оқуға, дұрыс сөйлеуге жаттықтыру – сауаттылыққа үйретеді. Оқушыларды сауаттылыққа үйрету – әр мұғалімнің шығармашылық ізденісіне байланысты.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Р. Ж. Базарбекова. Қазақ тілінен мәтін тақырыбын дамыта оқытуға арналған дидактикалық материалдар.

2. «Бастауыш мектеп» журналы. 2012. № 4

3. «Бастауыш сынып әдістемесі» журналы. 2011. № 5,6

Шымкент қаласы
№130 ЖОББМ
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
Ниязова Раушан Каримбердыевна

Болашақтың бүгінгіден де нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын күш тек білімде ғана. Қай елдің болмасын өсіп-өркендеуі, өркениетті дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты.

Жаңа мазмұнға жаңа әдістер жүйесі қажет. Бүгінгі күні білім беру мекемелерінде оқыту процесін технологияландыру өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Технология мен әдіс-тәсілдің ара-жігін ажырату да, қарапайым мұғалім үшін қиын болып жатады.

Дәл қазір адамның ақыл-ойы, шығармашылық мүмкіндіктеріне қойылатын талаптар артуда. Мұндай күрделі міндеттерді шешудегі орта мектептің бастауыш сатысының алар орны ерекше. Оқушыларға білім берудің барлық кейінгі сатыларында нәтижелі дамуын анықтайтын негіз бастауышта қаланатындығы баршаға белгілі.

Бүгінгі оқыту жүйесінде әртүрлі жаңа технологиялар пайдалану тәжірибеге еніп, нәтижелер беруде. Әсіресе бастауыш сынып мұғалімдері мектептердегі жаңарту процестерін қызу қолдап, жаңалықтарды да жылдам қабылдап, тәжірибеде оларды қолдануда үлкен белсенділік танытуда.

1-4 сыныптарға арналған жаңа буын оқулықтарының мектеп тәжірибесіне, оқуға толық енгізілуі олардың сапалық көрсеткішінің айғағы бола алады. Республика мұғалімдері оларға орынды баға беруде. Мысалы: дүниетану оқулығы (К.Жүнісова, Қ.Аймағамбетова, Ә.Бірмағанбетов, Қ. Жүкешова, И.Нұғманова) және 2-сыныптың ана тілі оқулығы (С.Рахметова, П.Жаманқұлова, Б.Қатабаеват. б.) тың тұрпатта, жаңа мазмұнда құрылып, онда орын алған шығармаларда халқымыздың әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі, қазақ жерінің сұлу, кең байтақ табиғаты, төрт түлігі мен ата кәсібі, асыл ұлдарының еңбегі мен қызметі, балалық бал дәуреннің қызығы мен қуанышы көрініс тауып, оқушыларымызды елі мен жерін сүйуге, отанын мақтан етуге тәрбиелеуде. Оқулықтың әдістемелік аппараты дамытушылық оқытуды жүзеге асыру міндетіне сәйкес құрылғанын атауға болады. Мысалы: оларда мына үлгідегі тапсырмалар орын алған:

1. мәтіннен кейіпкер, автор сөздерін тауып оқу;
2. кейіпкерге берілген мінездемені, түр -тұлғасын сипаттаған жолдарды тауып оқу;
3. табиғат құбылысы суреттелген жолдарды тауып оқу;
4. мәтіннен нақыл сөздер мен мақал -мәтелдерді тауып оқу;

Математика 1-4 сынып (Т.Оспанов, Б.М.Қосанов, Ж.Т.Қайыңбаев, К.Ә.Ерешова, Ш.Х.Құрманалина) авторлығымен жазылған оқулық дамыта оқыту идеясына құрылғанын. Әрбір беттің материалын төрт бағытта пайдалануға болады.

1. Бұрын өтілген материалды жүйелі тиянақтауға;
2. Білім мен дағдыны қалыптастыруға;
3. Жаңа тақырыпты меңгеруге;
4. Пысықтауға.

Оқулықта жаңа ұғымдарға анықтама беріліп, қызыл түспен жазылып ерекшеленген. Бұл да байқау оқулығының жаңалығы. Мысалы: көп таңбалы сандарды оқып жазуды олардың жазылу, оқылу ретін түсінікті сөздермен анықтама ретінде бере білген.

— Барлық оқулықтарда пәнаралық байланыс та іске асырылған, білім мазмұны мемлекеттік стандартқа сай құрастырылған.

— Жаңа буын оқу- әдістемелік кешендерінің басты ерекшеліктері:

- Бастауыш сыныптардың бағдарламаларының оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкестігі;
- Бағдарламаларда пәннің мақсаты мен міндеттерінің нақтылануы;
- Оқушылардың міндетті (минимум) дайындық деңгейіне қойылатын талаптардың берілуі;

— Бастауыш сынып оқулықтарының мазмұны дамыта және кіріктіре оқытуға құрылуы;

Жаңа буын оқулықтарының барлығы да алдына үш мақсат қойып отыр. Білімдік, тәрбиелік, дамытушылық мақсаттың қай- қайсысы болса да, оқушының жеке басына бағыттаушылық ұстанымы тұрғысынан алғанда өзіндік міндетін атқаратыны белгілі. Бүгінде жаңа буын оқулығының дамыта оқыту идеясына құрылғанын ескерсек, мұның өзі мұғалімдердің сабақты оқушының жеке басын дамытуға, танымдылық белсенді іс- әрекетті, шығармашылық іс әрекетке ұштастыруды қажет етеді.

Оқушылардың шығармашылық іс- әрекеті туралы айтқанда таным әрекетіне соқпай өте алмаймыз. Ол таным әрекеті оқу процесінде яғни сабақта өтеді. Әрине танымдық іс -әрекетті шығармашылық іс-әрекетке ұштастыру үшін екі жақты белсенділік қажет. Ондай жағдай да оқушының материалды терең игеруі мұғалімнің ғана шығармашылық белсенділігіне ғана байланысты емес, ол оқушылардың танымдық мүмкіндігі мен қабілетіне де байланысты. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімі сабақты ұйымдастыруда үнемі жаңа педагогикалық технологияларды тиімді пайдаланудың жолдарын іздестіріп отыруы керек. Атап айтсақ:

— Мұғалім бүгінгі таңда оқытудың негізіне алынатын дамыта оқыту идеясын, оның қағидаларын оқу-тәрбие үрдісінде қолдану әдістемесін жете игеруі;

— Бастауыш сыныптарда жаңа ақпараттық технологияны оқу тәрбие үрдісінде кеңінен пайдалана білуі;

— Оқушылардың өздігінен дамуына қажетті моральдық психологиялық ахуал туғызуы;

— Мұғалімдер шығармашылық белсенділікті барынша дамыта білуі;

Сонда ғана мұғалім оқушылардың қиялын, шығармашылық қабілетін дамыту жұмыстарын жүргізе алады. Ол үшін мұғалім шығармашылық тапсырмалар, шығармашылық ойындар, проблемалық жағдаяттар туғызып, сабақты жаңаша дәстүрден тыс ұйымдастыра білген жөн. Мұндай шығармашылық тапсырмалар мен ойындар бір жағынан балалардың интеллектісін дамытса, екінші жағынан шығармашылық танымдық жеке бастың қасиеттерін қалыптастырады, үшіншіден балалардың оқу үлгерімін жоғарылатады деп санаймыз.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Шымкент қаласы

№130 ЖОББМ

Ағылшын тілі пәні мұғалімі

Сайрамбаева Сәуле Қосманатқызы

Қазіргі заман ағымына, өмір талабына сай егеменді еліміздің болашағы, тірегі – бұүгінгі ұрпақ. Қай елдің болмасын ерекшелігін, сол мемлекеттің ғылым-білімінің, мәдениетінің дамуы – халықтың өзгешілігін таныту үшін маңызды. Мектепте болашақ ұрпақ қандай білім алып, тәрбиеленсе, еліміздің болашағы сондай болмақ. Бұл тұрғыда мектептің негізгі міндеттері баланың жеке басының алғашқы қалыптасуын қамтамассыз ету, оның қабілеттерін ашып дамыту, оқуға деген ықыласын, іскерлігін қалыптастыра отырып шығармашылықтарын дамыту.

Тәуелсіз мемлекетімізге терең білімді, ізденімпаз өз бетімен шешім қабылдай алатын, барлық іс -әрекеттерінде шығармашылық бағыт ұстанатын жеке тұлға қажет. Демек, мектептегі оқу үрдісі оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық қабілеттерін дамытуы қажет. Өздігінен білім алу қабілеттерін дамыту үшін сабақтарда проблемалық сұрақтар қойып, өздік жұмыс түрлерін ұйымдастыру қажет. Өздік жұмыс арқылы оқушыларда мынадай қасиеттер қалыптасады.

- 1. Өз бетінше ойлану біліктері мен ізденімпаздығы.*
- 2. Оқуға деген қабілетінің артуы.*
- 3. Басқа оқушылардың жауабына сын көзбен қарау.*
- 4. Өз ойының дербестігі.*

Білім, икемділік, дағды тек өзіндік жұмыстың нәтежесінде қалыптасады. Өздігінен жұмыс істегенде оқушы өз қабілетін, мүмкіндігін біліп еңбегіне қанағаттанады. Еңбектену барысында ой - өрісі, сезімдері тереңдейді, шыдамды, еңбексүйгіш болуға үйренеді.

Психологтардың пікірінше, бұл құбылыс ойлау ерекшелігіне байланысты пайда болған. Оқушыларға проблемалы міндет қойып, соны өздеріне шешкізу керек.

Білім негізі бастауышта қаланады. Ендеше, бастауыш сыныптардан бастап, өз бетінше жұмыс істей білуге дағдыландыру қажет. Өз бетінше жұмыстың негізгі ерекшелігі - оқушының көмегінсіз орындауы. Егер тапсырманы орындауда қателер жіберілсе, онда мұғалім сол қателерді оқушылардың өздеріне жөндеуіне мүмкіндік беріп, оқушының іс - әрекетін дұрыс жолға бағыттағаны жөн.

Балалардың жалпы психикалық дамуы оқу мен оның өздігінен оқуына тығыз байланысты. Психология ғылымында өздігінен білім алу, оқушылардың ақыл - ойының дамуының жоғарғы көрсеткіші деп қарастырылады. Өзіндік жұмыстың негізгі міндеттері:

1. *Оқушыларды дербестікке үйрету.*
2. *Оқушылардың алған білімі саналы әрі берік болады.*
3. *Оқуға қажет біліктер мен дағдылар қалыптасады.*
4. *Оқушылардың таным, ақыл ой қабілеттері дамиды.*
5. *Оқу ынтасын арттырады.*

Өз бетімен жұмыс істеу қабілеті, тәсілдері адамның санасында ертерек оянып қалыптасса, соғұрлым оның жүйелі шығармашылық еңбек етуіне мол жағдай туады.

Өзіндік жұмыстың мынадай түрлерін жүргізуге болады:

Сөзжұмбақ құрау, шешу

Бір тақырыпқа пікірталас тудыру. Қыс тақырыбын өткенде сынып оқушыларын екі топқа бөліп, бір топқа қыс мезгілінің жақсы жақтарын, екінші топқа жаман жақтарын айтқызып пікірталас тудыру керек.

- *Шағын әңгіме, мәтін құрау.*
- *Әңгімелерді бөліктерге бөлу, ат қойғызу.*
- *Ұнатқан кейіпкерге мінездеме беру.*
- *Саяхаттан алған әсерлері бойынша шығарма жаздыру.*
- *Газет журналдары оқу үрдісінде үнемі пайдалану.*
- *Ауыз әдебиеті түрлерін кеңінен пайдалану.*
- *Ертегі құрастыру.*
- *Тірек сызбалар сыздыру.*
- *Тест тапсырмаларын орындау.*

Математика сабақтарында өздік жұмыс кезінде деңгейлік кеспелер пайдаланған тиімді. Бұл жұмыста әр оқушы қабілетіне қарай жұмыс істейді.

Қайталау сабақтарында ойын элементтерін, логикалық тапсырмаларды кеңінен пайдалану қажет. Ойындар сабақтың тартымдылығын күшейтеді, оқушылардың сабаққа ынтасы мен қызығушылығы артады. Логикалық тапсырмалар арқылы баланың тапқырлығы дамиды.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚИТУДЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Шымкент қаласы
№130 ЖОББМ
Ағылшын тілі мұғалімі
Исакова Ажар Орунбаевна

Бастауыш сынып – білімнің алтын қазығы. Бастауыш сыныпта оқушылар мұғалімнің айтқанын тез меңгеріп, тез жадына сақтайды. Ағылшын тілін де бастауыш сынып оқушылары тез меңгереді. Қазіргі кезде ағылшын тілін мектеп жасына дейінгі бүлдіршіндер бастап оқытады. Айту, есту арқылы білуге ынталанған балалардың есте сақтау қабілеті жоғары болады. Сондықтан тілді үйретуді ерте бастаған өте тиімді. Бастауыш сынып оқушылары ағылшын тілін білуге қызығады. Оқушылардың ағылшын тіліне деген қызығушылығын арттыру үшін сабақта жаңа технология әдіс-тәсілдерін қолданып, білімдерін шыңдау әрбір мұғалімнің міндеті. Сабақта түрлі ойындар қолданып, оқушылардың ағылшын тіліне деген белсенділігін арттыруға болады.

Мектептегі ерте жастан оқыту бұл бастауыш сынып оқушыларын оқытудың бірінші сатысы. Осы сатыда оқушылардың бойында келесі кезеңде шет тілін қарым қатынас құралы ретінде меңгеру қажетті тілдік және сөйлеу қабілеттерінің негізі қаланады.

Бүгінгі таңда шет тілін бастауыш сыныптан бастап оқыту отандық және шетелдік мектептердегі бастауыш сатының айырылмас бөлігі деп сеніммен айтуға болады. Қазіргі тұлғалық бағытталған оқыту концепциясына сәйкес оқушы, оның қызығушылықтары мен қажеттіліктері білім беру жүйесінің дәл ортасына қойылған.

Бастауыш этап маңыздылығы - әрі қарай бұл пәнді меңгеру жетістіктері мен келесі этаптардағы білім дағдыларының қалыптасуы бұл этаптағы оқу үрдісінің қалай өткізілетіндігіне байланысты болады. Оқытудың мақсаты оқу бағдарламасымен айқындалады. Сондықтан мұғалім өзінің оқыту-тәрбие жұмысын осы бағдарламаға сүйене отырып жоспарлап, жүзеге асыруы тиіс. Бағдарламаның түпкі және қосалқы мақсаттарын ажырата білу керек, себебі әр сабақтың негізгі және қосалқы мақсаттары болады. Оқытудың бірінші сатысында келесі міндеттер орындалады:

- 1) шет тілін қарым-қатынас құралы ретінде қолданудың психологиялық барьерін сезінбеген кезде ерте жастай оқушыларды шет тілдік әлемге кірістіруге ықпал ету; балалардың шет тілде қарым-қатынас жасауға дайындықтарын және оны әрі қарай меңгеруге деген ерік-жігерлерін қалыптастыру;
- 2) сөйлеу қабілеттерінің мүмкіндіктері мен басты ерекшеліктері оқушының қажеттіліктерін ескере отырып сөйлеу әрекетінің 4 түрінде де элементарлық коммуникативтік қабілеттіліктерді қалыптастыру (сөйлеу, тындау, оқу, жазу);
- 3) балаларды шетел оқушыларының өмірімен, өлең, тапшак, ертегі түріндегі фольклорымен және балаларға арналған көркем әдебиет үлгілерімен таныстыру;
- 4) ана тілінде және шет тілінде көрініс табатын әмбебап лингвистикалық ұғымдарды, интеллектуалды және танымдық қабілеттіліктерді қалыптастыру;
- 5) балаларды жаңа әлеуметтік тәжірибеге қатынастыруды отбасылық, тұрмыстық, оқу қарым-қатынастарына қатысты рөлдік ойындар арқылы, олардың ана тілі мен шет тілінде қарым-қатынас жасау ерекшеліктерін, айырмашылықтарын ескере отырып ұйымдастыру.

Шет тіліне ерте жастан үйрену оқушыларға келесі мүмкіндіктерді береді:

- 1) шет тіліндегі дыбыстарды, сөздерді, сөз тіркестері мен сөйлемдерді дұрыс айту мен есту арқылы айыруға, сөйлемнің негізгі түрлерінің интонациясын сақтауға;
- 2) бастауыш сынып тақырыптары шегінде ең қолданбалы лексиканы үйрену. 500 лексикалық бірліктен кем емес продуктивті лексикалық минимумдарды игеру; лексиканың жалпы көлемі, рецептивті лексикалық минимумды қосқанда, 600 лексикалық бірліктен кем болмауы керек;

3) оқылып отырған тілдің негізгі грамматикалық категориялары жайлы ақпарат алу, оқыған лексиканы және грамматиканы оқу, тыңдау кезінде және қарым-қатынаста қолдануға;

4) мұғалімнің, сыныптастарының, көрнекіліктер мен тілдік болжамдар арқылы жеңілдетілген тексттердің мазмұнын есту арқылы түсінуге;

5) диалогтық қарым-қатынасқа қатысу: екі жақты және этикетті диалог жүргізуге;

Оқудың табыстылығы мен оқушылардың пәнге деген қатынасы мұғалімнің сабақты қаншалықты қызықты және эмоционалды өткізуіне байланысты. Әрине, шет тіліне бастауыш сынып оқушысын оқытуда ойындар маңызды рөл атқарады. Ұстаз қаншалықты ойындар мен көрнекіліктерді сабақта жиі қолданса, соншалықты берік түрде материал меңгеріледі.

Шет тілінде оқу, есту, көру, сөйлеу анализаторларын белсендендіріп, естің, ойлаудың, елестетудің дамуына маңызды үлес қосады. Бастауыш сынып оқушыларының ой-өрісі кең және бұл қабілетті оқыту тәрбиелік үрдісінде қолдану қажет, екінші жағынан - бұл қабілетке сүйену олардың ойлау қабілеттерін дамытады. Оқу-ұйымдастыру білігі мен дағдысын қалыптастыру дамытушылық мақсаттардың негізі болып табылады. Себебі, оқушының тіл білімі деңгейін жоғарылату және сол тілде ойлауды дамыту - тіл білімін дамытудың басты мақсаты.

Шет тілін бастауыш этапта оқыту оқушының логикалық ойлауын дамытуы мүмкін. Кітаптарда ойлау әрекеттерін жүзеге асыруды қажет ететін тапсырмалар беріледі. Мысалы:

Look at the picture and agree or disagree. – Талдау.

Choose the right sentence. – Салыстыру-талдау.

Arrange sentences in a logical order. – Талдау-салыстыру.

What do you think about Pit? Is it good to do things like that? – Талдау-саралау, ой-қорытындылау.

Оқытудың ағартушылық мақсаттары. Кез келген тілдің ағартушылық қызметі өте зор. Оқушылар екінші тілді меңгереді, сәйкесінше, ойды білдірудің жаңа құралын игереді және бұның өзінде оқу пәнінің ағартушылық рөлінің негізі жатыр. Әрбір тіл сол тілде сөйлейтін халықтың мәдениетінің тікелей көрсеткіші. Оқушылар жаңа тілді оқып үйренуі үшін сол тілде сөйлейтін халық туралы хабардар болады, өз ойын дұрыс жеткізе алуды үйренеді, осының бәрі - тілді оқытудың ағартушылық мақсаты.

Ана тілін оқып үйренгенде тілдің негізгі құралдары - сөздер мен грамматикалық формалар туралы түсінік қалыптасады. Ал, шет тілінің терминдерімен салыстыру арқылы оқушы туған тілінің сөздері мен грамматикасының категориясын толық түсіне алады. Сондықтан, бірінші сабақтан бастап ана тілі мен шет тілін салыстыра отырып оқытқан жөн.

Тіл - сыртқы дүние мен қоршаған орта туралы білім алу көзі. Бұл пәнді оқытуда оқушылар шет тіліндегі атаулармен, құбылыстармен танысады. Танысу ауызша және жазбаша түрде жүреді. Осы екі түрді меңгеру шет тілін игерудің тәжірибелік мақсаты болып табылады. Яғни, оқушы шет тілін ауызша және жазбаша түрде пайдалана білуі тиіс. Шет тілін тыңдап түсіне білу және сөйлей білу ауызша түрге жатады. Жазбаша түрге тілдің жазбаша түрін пайдалана білу немесе жазу және шет тілінде жазылған мәтінді оқи білу жатады. Тыңдау, сөйлеу, жазу және оқу дағдыларын қалыптастыру оқушының тілді ауызша да, жазбаша да жақсы меңгеруіне тікелей әсер етеді. Тілді жақсы меңгеру үшін бастауыш сыныптарда осы төрт дағдының негізін берік қалыптастыру қажет.

Ағылшын тілі – қазіргі ғасырдың тілі. Ағылшын тілінің маңызы ерекше. Қоғамның қай саласында қолданыс табуда. Шет елге шығатын студенттер, қызметкерлер үшін ең қажетті тіл – ағылшын тілі. Қазір тіпті мектеп оқушыларының ағылшын тіліне қызығушылықтары артып, соңғы жылдары көбі ағылшын тілін таңдап, оқуға түсіп, мамандықтарының иесі болып жатыр. Ағылшын тілі - дүние жүзіне кең таралған тілдердің бірі. Ағылшын тілі Канада, Ұлыбритания, АҚШ, Австралия, Жаңа Зеландия елдерінің мемлекеттік тілі. Ағылшын тілінде 400 млн-нан адам сөйлейді. Ағылшын тілі екіге бөлінеді: британдық, американдық. Шотландиялық, солтүстік, батыс, шығыс, оңтүстік диалектілері болып британдық ағылшын тілі бөлінеді.

Болашағымыздың жарқын болуы білімнің қарыштап дамуына тікелей байланысты. Сондықтан білімді шәкірт – ел болашағының тұтқасы. Шәкірттерге сапалы білім мен саналы тәрбие беру – мұғалімдер еншісінде.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Шымкент қаласы
№130 ЖОББМ
Ағылшын тілі мұғалімі
Әбді Рабиға Қасымқызы

«Қазақстан Республикасының Білім туралы» Заңына сәйкес, «Әр баланың жеке қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуын жеке адамның дарындылығын, талантын, қабілетін дамыту» сияқты өзекті мәселе енгізіп отырғаны белгілі. Қазіргі мектептің басты міндеттерінің бірі – жеке тұлғаны қазіргі өмірге тез бейімделіп кетуіне көмектесетін біліммен, икемділікпен және дағдымен қамтамасыз ету. Яғни 12 жылдық білім беру әлемдік кеңістіктегі біліммен бәсекелестік деңгейіне жеткізуді көздейді.

Қазіргі кездегі білім беруде оқыту мен тәрбиелеудің жеке тұлғаға бағдарлануы басты орынға шығуына байланысты, мұғалім баланың қызығушылығын, бейімін, таным үдерісінің даму деңгейін білуі маңызды. Білім алушылардың дара ерекшеліктеріне сүйеніп, оларды өзінің оқу әрекетіне деген рефлексивті қатынасын қалыптастыруды іс-жүзіне асыруға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып мектебінің негізгі мақсаты – оқушының зерттеушілік және шығармашылық қабілетін дамыту. [1,106]

«Зерттеу» - жаңа білім алу үдерісі және танымдық әрекет түрлерінің бірі. Оның негізінде баланың ізденушілік белсендігі мен қоршаған ортаны танып-білуге құштарлығы жатыр. [2,4806] Оқушының зерттеуі мынадай кезеңдерден тұрады:

- проблеманы анықтау
- проблеманы шешу жолдары
- мәліметтерді жинау
- мәліметтерді өңдеу
- қорытынды жасау.

«Жақсы әдіспен онша талантты емес адамның өзі көп жұмыс тыңдыра алады. Ал жаман әдіспен данышпан адамның өзі түк бітіре алмауы мүмкін» деген орыс ғалымы И.П. Павлов. Оқушының танымдық өзгертушілік әрекеті «зерттеушілік» деп аталатын әдістің көмегімен жүзеге асырылады.

Зерттеушілікке оқыту – баланың қоршаған ортасын өз бетінше танып білуге деген табиғи ынтасы негізінде құрылған тәсіл. Зерттеушілікке оқытудың негізгі мақсаты – оқушының өз бетімен шығармашылық жаңа іс-әрекет тәсілдерін игеруге дайындығы мен қабілетті қалыптастыру. Баланы ізденушілікке баулу, оған зерттеу дағдысы мен білігін игеру бүгінгі білім беру саласының маңызды міндеті болып табылады. [3,276]

Зерттеу ісі қазіргі кезде аясы тар мамандырылған қызмет емес, ғылыми қызметкерлердің белгілі топтарына ғана тән емес, сондай-ақ бүгінгі заман адамының өмір сүру тәсіліне енген, кәсіби шеберлігін танытуда өзіндік көзқарасына сәйкес қызмет болып саналады. [4,216]

Бүгінгі күні оқушыларды зерттеушілік, ізденушілік, жобалау әрекеті оқытудың күзіреттік тәсілі жағдайында ерекше қажеттілікке ие.

Егер әр оқушының жеке тұлға ретінде қалыптасуы қажет болса, онда баланың қабілетін түрлі әрекеттерде көрсету үшін зерттеуге дайындау қажет. Алдымен зерттеу тақырыбын таңдағанда, балаларға қызықты болатынын, сол затты көре алатындай, ұстай алатындай мүмкіндік болуы қажет. Оның мақсаты – таңдалған зат бойынша жан-жақты ақпаратты жинастырып, шағын баяндама дайындайтынын алдын-ала түсіндірілуі керек. Қалай жұмыс істейміз? – деген сұрақтар туындайды. Әрине, бұл жұмыс түрі кішкентай оқушылар үшін күрделі және жаңа. Оларға ақпаратты табу үшін көптеген тәсілдер бар екенін айтып түсіндіру қажет.

Зерттеу жұмыстары жалпы жүйесінің негізгі кезеңдері:

1. Проблеманың өзектілігі (болашақ зерттеулерді анықтау, проблеманы табу);
2. Зерттеу саласын анықтау (негізгі мәселелерді белгілеу);
3. Зерттеу тақырыбын таңдау (зерттеу шеңберін белгілеу);

4. Шешімге келу тәсілдерін анықтау, жүйелеу (зерттеу әдістерін таңдау);
5. Зерттеу жүргізудің жүйелілігін анықтау;
6. Ақпаратты жинау, реттеу (алған білімдерін есепке алу)
7. Алған материалдарды жинақтау, талдау, (белгілі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, материалдарды жинақтау);
8. Есеп беруге дайындалу (негізгі түсініктерге анықтама беру, зерттеу нәтижесі бойынша хабарлама дайындау)
9. Баяндама (зерттеу нәтижелерін құрбылары алдына баяндау, сұрақтарға жауап беру)

Баланың зерттеушілік әрекетінің жетекшісі төмендегі ережені сақтауы тиіс:

1. Балаларды өз бетінше әрекет етуге үйрету;
2. Нақты нұсқаулардан гөрі баланың ұсынысына көңіл аудару;
3. Талқылау кезінде баға беруге асықпау;
4. Білім алу барысында балаларға көмектесу:
  - өз бетінше проблеманы шығару;
  - проблеманы өз бетінше шешу дағдыларын қалыптастыру;
  - пәндер мен құбылыстар арасындағы байланысты бақылау;
  - ақпаратты талдау, талқылау, жүйелеу, топтау және жинақтау;
  - өзіндік пікірін ешбір қорқынышсыз ұсыну.
5. Оқушыларды өз идеяларын ұсына білуге және қате пікірінен бас тартуға, шыдамдылық танытуға үйрету.[5,396]

Зерттеу жұмысының барлық кезеңдеріндегі негізгі күтілетін нәтиже:

- баланың жаңадан алған білімін шығармашылықпен игеру қабілеті;
- алынған материалды өңдеу және зерттеушілік әдебінің дағдыларын дамыту.

Мұғалімнің ғана қолынан келетін нәрсе – ол балалардың өз пәніне деген қызығушылығын өшіріп алмай, ары қарай жалғастыру. Ойлау қабілетінің ерекшеліктерін дамыту, таным белсенділіктерін арттыру, қызығушылығын дамыту, барлық оқушыларға берілетін тапсырмалардан ерекше, күрделі тапсырмалар беру, көбірек ойландыру, танымдық логикалық ойындар беру арқылы қызығушылықтарын үстемдеу, проблемалық сұрақтармен мәселелерді шешуді, өз бетімен жұмыс істеуді үйрету, зерттеуге баулу қажет.

Осыған байланысты баланы зерттеу әрекетіне дайындау, оның зерттеушілік ізденіс білігі мен дағдыларын қалыптастыру қазіргі білім беру ісінің маңызды міндеті болып табылады. Бүгінгі баланың әлемде болашағына дұрыс таңдау жасай алатын, ұтымды шешім қабылдай алатын, сондай-ақ өзінің өміріндегі өзгерістер ағымына икемделе білетін қабілетіне байланысты өмір сүру тәртібі күтіп тұр. Баланың айналаны өз бетімен танып-білуге деген табиғи ұмтылысы негізінде құрылған оқытудағы зерттеу тәсілін пайдалану кіші жастағы оқушымен жұмыста ерекше орын алады.

Зерттеу білігі мен дағдысы тек ғылыммен айналысатын адамға ғана емес, сондай-ақ әр адамның түрлі саладағы қызметіне қажет. Оқушының өзіндік зерттеу әрекеті оның өзіндік талабын қанағаттандыруға ықпал етеді. Оқушылар қоршаған ортамен таныса отырып өзіндік зерттеу әрекетінің көмегімен жаңа білімді дайын күйде емес, өзі ашады. [3,76]

Оқушылардың шығармашылығын, зерттеу дағдылары мен құзыреттіліктерін қалыптастыру мақсатында біздің гимназияда бастауыш сыныптарда «Зерттеу және жобалау іс-әрекеттер негізі» арнайы курсы жүргізіледі. 1 сыныпқа арналған «Мен – зерттеушімін» атты жұмыс дәптері жасалынды. Бұл курс баланы ізденушілікке баулу, оған зерттеу дағдысы мен білігін игерту, нақты бір өзекті мәселені зерттеу, оны іс-жүзінде немесе тәжірибе түрінде жүзеге асыру оқушылардың өз бетінше білім игеру белсенділігінің қалыптасуына әсер етеді. Оқушылар өздерінің шығармашылық тәжірибелік іс-әрекет нәтижесінде жаңа білім мен құзыреттіліктердің қалыптасуына қол жеткізеді.

«Зерттеу және жобалау іс-әрекеттер негізі» курсының негізгі мақсаты: оқушының дербес, шығармашылық, зерттеу дағдылары мен құзыреттіліктерін қалыптастыру.

Бағдарламаның міндеттері:

- оқушының теориялық білім деңгейін арттыру;
- оқушының өзбетінше зерттеу біліктерін қалыптастыру;
- оқушының танымдық қабілеттерін арттыру;
- оқу- зерттеу жұмыстарын жүргізе білу дағдысын қалыптастыру;

- зерттеу нәтижелерін объективті бағалауға тәрбиелеу;
- талдай білуге және күтпеген жағдайлардан шығуға жол таба білуге үйрету;
- пәнге, ғылыми ізденуге қызығушылығын ояту;
- оқушының жеке «ішкі қабілетін» ашу;
- сөйлеу мәдениетін дамыту.

Оқушылардың әрекеті зерттеушілік әрекет болу үшін нақты мақсаттар қоя білу керек, оқушыларға ғылыми зерттеудің әдістерін, формаларын, принциптерін үйрету, яғни жеке бір тақырыпта ғылыми сұрақтарды шеше отырып, оқушы өзін-өзі тани білу тиіс және де қандай нәтижеге жететіндігін елестете білу керек. Осы мәселелер өз шешімін тапса, оқушының да қызығушылығы оқуға артады. [6,246]

Бастауыш сынып оқушылары үшін жобамен жұмыс кезеңдері

Мотивациялық	Жоспарлау-дайындық	Ақпаратты-операциялық	Рефлексивті-бағалау
Мұғалім жалпы түпкі ойды мәлімдейді, жағымды ынталанушылық күй туғызады. Оқушы талқылайды, өз ойларын ұсынады.	Жобаның тақырыбы, мақсат-міндеттері, әрекет жоспары анықталады. Нәтиже, бағалау критерийлері, әрекер әдістері келісіледі. Бастапқыда мұғалімнің көмегінің қажеттілігі туындайды да, соңынан оқушының өз бетінше басымдырақ болады.	Оқушы: материал жинайды, әдебиетпен жұмыстанады, жобаны жасақтайды. Мұғалім: бақылаушы, басқарушы, ақпарат көзі.	Оқушы:жобаны ұсынады, ұжымдық талқылауға қатысады, өзін бағалайды. Мұғалім: қорытындылайды, ұжымдық бағалауға қатысады.

Зерттеу жұмысының негізгі сатылары:

1. Ақпараттық – « не істеу керек?!
2. Жоспарлық – «бұған қалайша жетуге болады?»
3. Шешім қабылдау – «іске асырудың жолдары мен құралдарын анықтау»
4. Орындау – «жүзеге асыру»
5. Бақылау – «тапсырма дұрыс орындалды ма?»
6. Бағалау – «келесі жолы нені дәлірек істеген жөн?»

Оқушыны ғылыми-зерттеу жұмысына қатыстыру үшін алдымен, оны қызықтыра отырып, зерттеу талабын қалыптастыру керек. Оқушы ақпаратты ала білуге, оны басқаларға хабарлай білуге талпынуы тиіс. Ең алдымен оқушыны өздігінен шешім қабылдауға, ақпараттар алуға, оны басқаларға жеткізе білуге үйрету қажет.

Төмендегідей жұмыстарды жүргізуге болады:

- өздігінен бақылау жүргізу;
- қарапайым тәжірибелер жасау;
- эксперимент қою;
- мәтінмен, сызбамен, сурет диаграммамен жұмыс істеу;
- модельдеу: жекеден жалпыны шығару;
- жалпыны жекелей қолдану

т.с.с.оқушыны іскерлікке, ізденіске баулитын, ойына түрткі болып, шығармашылыққа жетелейтін, өздігінен ізденіске салатын, айналадағы дүниемен қарым-қатынасқа түсетін, «жаңалықты ашып», оның нәтижесінің қызығына бөлейтін әдіс-тәсілдер мен мазмұндық ойындар, қызықты тапсырмалар тұрақты жүргізіліп отырылуы нәтижелі болатыны белгілі.

Осы жұмыстарды жүргізіп, тиімді әдіс-тәсілдерді қолданып жүрген ұстаз – шығармашылық үрдістің әр кезеңінде бала бойындағы әр түрлі сапалық қасиеттерді қалыптастыра алады. [4,216]

Шығармашылықты ояту кезеңінде:

1. Жаңалықты сезіну
2. Қайшылықтарға деген күдік
3. Шығармашылық орын алады.

Белгісіздік кезеңде:

1. Табандылық
2. Танымдық белсенділік
3. Эрудицияның қалыптасуы

Қорытынды кезеңде:

1. Жоғары көңіл-күй
2. Жаңа істерге жігерлеу
3. Еңбек нәтижесін көру

Шығармашылыққа жетелейтін әдістер:

1. Бақылау сұрақтары арқылы шығармашылыққа үйрету әдісі.
2. Қарама- қайшылықты шешу әдісі.
3. Сиқырлы объектілер әдісі.

Бақылау сұрақтары арқылы шығармашылыққа жетелейтін әдіс – жазба жұмыстары жазуға үйретуде таптырмайтын құрал. Берілген тапсырмаларға қарай сұрақтар да ауысып отырып, олар болашақ әңгіменің желісін түзеді. Мысалы: «Менің жанұям» тақырыбындағы жазба жұмыстарының сұрақтары төмендегідей болуы мүмкін:

1. Жанұя дегеніміз не?
2. Жанұя деген сөзді естігенде сенің көз алдына кім, не келеді?
3. Жанұяңды ойлағанда қандай бейнелер көз алдына елестейді?
4. Қандай дыбыстарды естіп, иістерді сезіп отырсың?
5. Дәл қазір қандай сезімге бөлендің?
6. Адамға жанұя неге керек?

Ал ертегі құрастыруға төмендегідей сұрақтар тізбегі көмектеседі:

1. Ертегіде кім? Не өмір сүреді?
2. Ол кіммен дос болады?
3. Олар қайда болады?
4. Кімді? Нені кездестірді?
5. Жаңа таныстар қандай екен?
6. Кездесу қалай аяқталады?

Қарама-қайшылықтарды шешуде «жақсы» ұғымдарын дәйекті түрде дәлелдей алу талап етіледі. Тапсырмалар төмендегідей болуы мүмкін:

1. Компьютердің, ұялы телефонның, шоколадтың пайдасы мен зияны,
2. Музыка үнінің жақсы және жаман жақтары, кэмпит пен сағыз. Қарама-қайшылықтарды шешу әдісіне «Ұқсастық пен айырмашылық», «қарсы сөз» тапсырмаларын да беруге болады.

«Сиқырлы объектілер» әдісі – оқушыларды образды сөйлеуге машықтандыру, өмірде бола бермейтін, орын алмайтын заттар мен құбылыстардың қиял арқылы қисынын келтіріп, балалардың сүйікті ісіне айналдыру әдісі. Берілген тапсырмалар оқушының қиялын өрбіте алатындай деңгейде болуы қажет. Мәселен: сен ұшып келе жатқан ұшақ бұзылып, ұшуға жарамай қалды да саған кенеттен қос қанат бітті, сен ұшқыш кілемде отырсың, кенеттен сенің бойың 3 метр болып өсіп кетті т.с.с. тапсырмалар бойынша оқиға құрастыру. Әр оқушы өз ойын қиялымен қызықты да тартымды етіп жалғастырады.

Ғылым-ізденіс жолына түскен бала ізденіп қана қоймайды, адам ретінде шындалады. Бастауыштан басталған ғылым жолы оқушыны болашақ өмірге дайындайды. Сондықтан балалар 1 сыныптан бастап зерттеудің әдіс -тәсілдерімен танысып, зерттеу жұмыстарын жүргізеді. Бастауыш сынып оқушылары мектепшілік, қалалық, облыстық зерттеу-жобалау сайыстарына қатысады. Жылда мектепте ғылым күні өтеді.

Қызығушылықтың арқасында білім де, оны игеру үрдісі де, интеллекті дамытуда қозғаушы күш және жан-жақты дамыған адам тәрбиелеуде маңызды фактор болуы мүмкін. Сол себепті, білім алуға қызығушылықты дамыту үшін негізгі жағдайлар болғаны дұрыс. Олар: оқушының өзбетімен ізденуге, жаңа білім «ашуға», проблемалық тапсырмаларды шешуге тартылуы; оқу еңбегі басқа да еңбек түрлері сияқты әрсалалы болуы керек; бірізділік, біртекті ақпарат жалықтырады, сондықтан жаңа материалдың жас ерекшелігіне сай және оны игеру мүмкіндігінің болуы.

Қорыта айтқанда, оқыту процесінің өзекті мәселелері шеңберіндегі шығармашылық сипаттағы тақырыптар білімгерлердің көздеген мақсатына қол жеткізу үшін тиімді ізденіс жұмыстарын ұтымды

ұйымдастырып, жүргізе білуге мол мүмкіндік жасайды. Нәтижесінде мектептегі оқыту, тәрбиелеу жұмыстарын дұрыс ғылыми негізде ұйымдастырылуы арқасында озық ойлы, болашақ іскер, жан-жақты дамыған тұлғалар қалыптасады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Ү.Б.Жексенбаева. Исследовательский метод обучения как средство развития одаренности //12 жылдық білім беру №5 2006, 10б.
2. Савенков А.И. Психологические основы исследовательского подхода обучению. Учебное пособие.М. «Ось – 89», 2006. 480б.
3. А. Савенков. Исследовательское обучение в современном образовании //12 жылдық білім беру, 2006, №7,
4. Мектепте оқу-зерттеу жұмысын ұйымдастыру мәселелері //Бастауыш мектеп, №10, 2006, 21б.
5. Ә.Сәбитова. Мұғалімнің ізденіс тақырыбы // Бастауыш мектеп, №5, 2007, 39б.
6. «Қазақстан мектебі» ғылыми-педагогикалық журналы. №5, 2008

САБАҚТА КЕРІ БАЙЛАНЫС ОРНАТУДЫҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІ

Шымкент қаласы

№130 ЖОББМ

Химия пәні мұғалімі

Бекманова Акмарал Елибаевна

Болашақтың бүгіннен де нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын құдіретті күш тек білімде. Білім берудегі басты мақсат-жан-жақты дамыған, өмір сүруге бейім, өзіндік ой-толғамы бар, адамгершілігі жоғары, бәсекеге қабілетті жеке тұлға тәрбиелеу. Осы мақсатты жүзеге асыру үшін оқушыға білім мазмұнын терең игертудің тиімді жолдарын іздестіріп, шығармашылыққа жетелейтін қазіргі заман талабына сай ғылыми-әдістемелік біліммен қаруланған, шебер мұғалім дайындау қажет. Жаңа формация мұғалімі-оқыту технологиясының жүйесімен оқушыларды өмірге дағдыландыру бағытындағы әдіс-тәсілдерді меңгерген тұлға. Оқыту мен оқу үдерісінде кері байланыс оқушылардың оқуын жақсартуға ықпал ететін құрал болып табылады.

Болашақтың бүгіннен де нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын құдіретті күш тек білімде ғана. Қазақстан Республикасының білім берудегі басты мақсаты-жан-жақты дамыған, білімді, өмір сүруге бейім, өзіндік ой-толғамы бар, адамгершілігі жоғары, бәсекеге қабілетті жеке тұлға тәрбиелеу. Осы мақсатты жүзеге асыру үшін оқушыға білім мазмұнын терең игертудің тиімді жолдарын іздестіріп, шығармашылыққа жетелейтін қазіргі заман талабына сай ғылыми-әдістемелік біліммен қаруланған, білікті маман, шебер мұғалім дайындау қажет. Оқыту мен оқуды жетілдіру үшін оқушылардың рефлексивті іс-әрекетінің тиімділігі туралы тәжірибе алмасу арқылы тиімді ұйымдастырылған кері байланысты тәжірибелеріне енгізу.

Кері байланыс дегеніміз не? Бұл қазіргі кезде білім саласындағы өзекті мәселе болып тұр. Кері байланыс (ағылш. feedback) – адамның өзі куә болған оқиғаға немесе басқалардың әрекетіне айтылған пікірі, реакциясы. «Сырт көз сыншы» дегендей, мұндай сырт пікірдің өз әрекеттеріңді реттеуге, жақсартуға тигізетін септігі өте жоғары. Сол себепті бүгінде кері байланыс үйренудің (білім алу жүйесінің) маңызды ұғымы деп есептелінеді. Кері байланыс арқылы алынатын мәліметтер әсіресе өз біліміне түзету мен өзгертулер енгізу ісінде өте құнды болып табылады.

Кері байланыс оқушының оқыту үрдісі қалай өткені және қандай нәтижеге қол жеткізгендігі туралы ой-пікірін тыңдауға негізделеді. Кері байланыс сабақтың соңында ғана емес, сабақ барысында оқушылардың өз бетімен орындайтын тапсырмаларының соңында жүргізіліп отыруы керек. Рефлексия мақсаты-еске түсіру, өзінің сабақ бойындағы іс-әрекетіне баға беру, талдау және мәселелердің шешу жолдарын іздестіру. Мұғалім оқушының кез келген кері байланыс парағын оқи отырып, жұмысының сәтсіз шыққан тұсын және сәтті шыққан қадамын, ендігі іс-әрекетін қалай жақсартуға болатынын

алдын-ала біледі. Сонымен қатар кері байланыс парағы арқылы оқушының үніне құлақ түріп, оқу мен оқытудағы кездесетін кедергілерді айқындап, келесі оқытуға бұдан да жақсырақ дайындалуына түрткі болады.

«Рефлексия- адамның өз істерінің мәнін түсініп, оны ойлану барысында өзіне- өзінің нені, қалай жасағаны туралы толық және анық есеп беруі. Иә, бұл қасиет бойымызда бұрыннан бар деуге болады. Күнде кешкілік бүгінгі ісімізді, айтқан сөзімізді ойша шолып, есеп беріп, ертеңімізге жоспар құрып аламыз. Демек, "рефлексия" деп ат қойып, айдар тақпағанымыз болмаса, бұл әрекет қанымызда бар нәрсе. Бірақ соны қағазға түсіру немесе жүйелі күнделікті түрлендіріп, осы атпен сабақта қолдану болмағаны ақиқат. Осы бағдарлама бойынша білімді дайын күйінде беруден гөрі оқушыны өзі қорытынды жасауға ықпал ету және кері байланыс есебінде түрлі әдістермен рефлексия жасату тиімді екеніне көзіміз жетті. Кері байланыс жүргізу бір күннің іс-әрекеті емес, оған көп уақыт, ізденіс қажет. Мұғалім рефлексия арқылы алынған нәтиженің «дұрыс» не «бұрыс» болғанын дәлелдеп, қолданылған әдіс-тәсілдерінің тиімді не тиімсіз болғанын анықтап, орындалған іс- әрекетін зерделейді. Ең алдымен, мұғалім кері байланыс жасауға оқушыларын дағдыландырып алу қажет. Сонда ғана бұл оң нәтиже береді. Оқушылардың ой-өрісінің дамуы оқу үрдісі кезінде болады, ол оқушының өз бетімен толықтыруы мен өзін-өзі дамытуды қамтиды. Оқушы білім алудың мақсатын саналы түрде түсінсе ғана белсенді бола алады. Қолайлы оқу үшін адамдарға кері байланыс пен мадақтау қажет, сондықтан кері байланыс жүргізілуі тиіс. Ашық сауалдар, оқыту міндеттерімен алмасу сияқты әдістер оқушылардың өз біліміне белсенді қатысу қабілетіне әсер етеді. Оқушылар жұппен де, өз беттерімен де өз білім деңгейлерін бағалауға және оған жеткенін түсінуге мүмкіндіктер бар.

Кері байланысты әр түрлі әдіс-тәсілдермен сабақтың әр кезеңінде: тақырыптың соңында, сабақ бөлімдерінен кейін және тарау соңында жүзеге асыруға болады. Кері байланысты түрліше өткізуге болады: топтық рефлексия түрінде, әңгімелесу түрінде т.б. Кері байланысты ауызша, жазбаша және графикалық түрде де жүргізуге болады.

Қорыта айтсақ, кері байланыс сабақтың әр кезеңінде қолданылады, ол мұғалімнің оқушылармен үздіксіз байланыс орнатуына мүмкіндік береді. Нәтижесінде оқу үдерісін әрі қарай жоспарлауға болады. Осылайша кері байланыс оқып, естіген және көргеніне реакция жасайды. Ақпаратты игеру және қабылдау дәрежесін көрсете отырып, оқушыға жіберіледі. Мұғалімдер дұрыс қарым-қатынас жасау, барлық әдістерді қолдану мүмкіндігін игеруде тиімді кері байланыс орнатуға көмектеседі. Кері байланысты пайдалану басқалармен қолайлы қарым-қатынас орнатуға, қатынастағы қиындықтарды жеңуге мүмкіндік береді. Кері байланыс жасағанда белсенді дамуын қадағалап, пайдалы шешім қабылдауды жүзеге асыру тиімді. Сонымен қатар мұғалім кері байланысты нақты, анық, түсінікті етіп, уақтылы қамтамасыз етуге ұмтылуы тиіс. Кері байланыс әрекетін ұйымдастыруда көзделетін басты мақсат: оқушының саналы ішкі рефлексиясын даярлау, сол арқылы қазіргі кездегі маңызды болып саналатын өз бетімен еңбектену, бәсекеге қабілетті болу, алғырлық сияқты қабілеттерін дамыту.

ЭЛЕКТР ЭНЕРГИЯСЫН ӨНДІРУДІҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ

*Алматы қаласы, Наурызбай ауданы
Алматы мемлекеттік энергетика және электронды технологиялар колледжі
Арнайы пәндер оқытушысы
Мустапаева Айжан Жайлауовна*

Соңғы 10 жылда дүние жүзінде энергия өндірудің жаңа тәсілдеріне ерекше көңіл бөлінуде. Өздігінен жаңарып отыратын жаңа көздерін игеру мақсатында көптеген істер атқарылуда. Жаңарып отыратын энергия көздерінің қатарына ең алдымен күн, жел, жер асты ыстық көздері энергиялары, биологиялық масса энергиясы және дүние жүзі мұхиттарының энергиясы жатады. Олар экологиялық тұрғыдан таза, қоры ерекше мол және олар еш уақытта да таусылмайды, тағы да бір айта кететін жай – дәстүрлі қолданылып жүрген энергетикалық қорларды пайдаланып, электрмен сенімді қамтамасыз ету күн өткен сайын қиындап бара жатыр. Жаңа энергия көздерін игеру мақсатында жүргізіліп жатқан ғылыми-ізденіс жұмыстар елеулі нәтижелер беруде.

Дүние жүзі энергия балансында энергияның жаңа көздерінің алдағы уақытта алар орны жайлы әр түрлі пікірлер айтылуда. Келешекте олардың шамасы дүние жүзінде қолданылатын алғашқы энергетикалық қорлардың 1-2 ден 10-іне дейін болуы мүмкін. Ең көп шама 1987 жылы Францияда болған дүниежүзілік коллоквиумда айтылды. Жаңа энергия көздерінің игерілуіне табиғат және ауа райы жағдайлары, отын-энергетикалық қорлар және саяси-экономикалық жағдайлар әсер етуде. Мәселен қазіргі уақытта АҚШ-тың Калифорния штатында өздігінен жаңарып отыратын энергияның жаңа көздері кеңінен қолданылуда, олардың үлесіне барлық өндірілген электр энергиясының 4 – і тиіп отыр.

Жапонияда 1974 жылы жаңа энергия көздерін кеңінен пайдалану мақсатында жасалған Күн шуағы деп аталатын ұлттық жоспар қабылданған. Өздігінен жаңарып отыратын энергия көздерін игеру мақсатында атқарылар ғылыми зерттеу жұмыстарының бар шығынын мойнына алған жапон үкіметі, салық шаралары мен әкімшілік бақылау арқылы елде энергия көздерін пайдалануды қуаттап отыр.

Дүниежүзі бойынша технология қарқынды дамып келе жатыр, дегенмен экологиялық проблемалар азайған жоқ. Атмосфераға бөлінетін көмірқышқыл газының мөлшерін азайтуға бағытталған үкіметаралық меморандумдар, келісімдер жасалып отыр. Сондықтан «Күн жылу энергиясын көпқабатты ғимараттар мен тұрғын үй қалашықтарын жылумен және ыстық сумен қамтамасыз ету мақсатында маусымдық жинақтау технологиясы» жобасының болашағы зор деп сеніммен айта аламын. Дегенмен отандық нарықта көмір өндірісі болғандықтан, салыстырмалы түрде газ бен көмірдің бағасы арзанға шығады. Сол себепті көмір мен газға негізделген жылыту жүйесін жасауға қажетті бастапқы капитал аз болады. Сонымен бірге халықтың төлем қабілеттілігінің төмен болуы күн энергиясын сақтауға негізделген инновациялық технологияның дамуына ықпал етпейді.

Мамандардың айтуынша, қазіргі таңда «Даму» кәсіпкерлікті қолдау қорының альтернативті энергетикаға бағытталған арнаулы бағдарламалары бар. Бірақ бір ескеретін жайт, мемлекет жобаны толық қаржыландырмайды, негізгі капитал тапсырыс берушінің өзіне жүктеледі. Болашақта қоршаған ортаны қорғау мақсатында жергілікті басқару органдары немесе үкімет тарапынан азаматтарға пайызсыз немесе төмен пайыздық несиелер ұсынса экологиялық проблемалардың шешіміне бір қадам болса да, жақындай түсер едік.

Қазіргідей технологиясы дамыған заманда энергия өндірудің әдіс-тәсілдері сан алуан. Кез келген өндіріс орнында өнім сақтайтын қойма болады. Бірақ әзірге энергетика саласының негізгі өнімі, яғни электр энергиясын сақтау мүмкіндігі жоқ. Алдағы уақытта ауқымды электр стансалары өнеркәсіптік энергияны сақтау және әртүрлі электр жинақтаушы нысандар өндіруге назар аударуы тиіс. Өйткені жаңартылатын энергия көздерінің қарқынды дамуы бұл міндетті күн тәртібіндегі басты мәселеге айналдырды.

Жаңартылатын энергия көздерінің артықшылықтары жайлы ешкім дауласа алмайды. Дей тұрғанмен оны жаппай енгізу және қолдану энергияны кейін пайдалану үшін сақтау қажеттігін көрсетті. Өйткені жел мен күн энергиясын өндіру – «үзіліссіз» жүзеге асырылатын процесс. Көптеген

елдерде энергияны тұтыну көлемі жыл мезгілдеріне сәйкес ауытқып отырады. Соған байланысты энергияны маусымдық сақтау технологияларын меңгеру өте маңызды.

Өздігінен жаңарып отыратын жаңа энергия көздерінің қолданылуы барлық дамып келе жатқан елдердің жағдайын байқатады. Келешекте су энергиясымен бірге күн, жел энергиялары және биогаз шалғайдағы ауыл шаруашылығы аудандарын жеке-жеке өз алдына жылу және электрмен жабдықтауда ең тиімді энергия қорлары болады. Жаңа энергия көздерін игеру жалпы пайдаланылатын қалыпты отын мөлшерінің 20-ін алмастыра алады деп тұжырымдалуда.

Қандай елде болмасын энергияның өздігінен жаңарып отыратын табиғи көздерін кең пайдалану қазіргі уақытта барлық елдердің ғалымдары мен мамандарын толғандырып отырған аса маңызды мәселелердің біріне айналып отыр.

Болашақта альтернативті энергетика саласындағы осы секілді және басқа да жаңа технологиялар елімізде қарқынды дамиды деген ойдамын.

ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ ИСТОРИИ

*г.Алматы, Алмалинский район
КГКП «Алматинский полиграфический колледж»
Преподаватель истории
Айтжанова Мадина Болатовна*

В процессе обучения игра используется достаточно давно. Правда, при включении игровых моментов в содержание урока главное внимание уделялось усвоению обучающихся знаний через игру. Преподавателю приходится приложить немало усилий, чтобы развить у них интерес к предмету, и приучить выполнять задания.

Принцип активности учащихся в процессе обучения был и остается одним из основных в дидактике. Активность сама по себе возникает нечасто, она является следствием целенаправленных педагогических воздействий и применяемой педагогической технологии. Под активностью подразумевается такое качество деятельности, которое характеризуется высоким уровнем мотивации, потребностью в усвоении знаний и умений и результативностью. Любая педагогическая технология обладает средствами, активизирующими деятельность учащихся, в некоторых технологиях эти же средства составляют главную идею и основу эффективности результатов. К таким технологиям можно отнести игровые технологии.

Последние 2 года я с интересом изучаю игры, применяю их в своей работе.

На мой взгляд, тема очень актуальна сегодня. Посмотрим на учащихся сегодня:

- низкая мотивация учения;
- нет активности обучения;
- нет потребности, усваивать знания и умения;
- невысокий процент качества полученных знаний;
- атрибуты современной действительности – легкие деньги без умственного и физического труда;
- потерянные нравственные ценности общества;
- в подростковом возрасте наблюдается обострение потребности в создании своего собственного мира, в стремлении к взрослости, бурное развитие воображения, фантазии, появление стихийных групповых игр;
- новые современные технологии, которые не всегда влияют положительно на подростка.

Особенностями игры в старшем школьном возрасте является нацеленность на самоутверждение перед обществом, юмористическая окраска, стремление к розыгрышу, ориентация на коммуникативную деятельность. Игра наряду с трудом и учением – один из основных видов деятельности человека. Значение игры невозможно исчерпать и оценить развлекательными возможностями. В этом и состоит феномен, что являлось развлечением, отдыхом, она способна перерасти в обучение, в творчество, в терапию, в модель типа человеческих отношений. Игру как метод обучения использовали с древности. Игра – специальный вид деятельности, свойственный человеку на всех этапах его жизненного пути.

В отличие от игр вообще педагогическая игра обладает существенным признаком – четко поставленной целью обучения и соответствующим ей педагогическим результатом, который характеризуется учебно-познавательной направленностью. В процессе игрового обучения происходит живое отображение черт исторической реальности, по – особому строится взаимодействие участников образовательного процесса. Обучение истории становится для учащихся эмоционально более привлекательным, обращение к историческому материалу становится не обязанностью, а перерастает в увлечение. В процессе игры между преподавателем и учащимся строятся налаживание культурно-смысловых связей, позволяющих обрести личностный смысл при изучении истории, осознать свою сопричастность богатому и разнообразному миру истории.

Учитывая особенности предмета истории можно выделить несколько уровней исторического мышления:

1. Игры направленные на элементарные исторические знания, лежащие в основе структуры истории как учебного предмета. Например: игры – тесты, составление опорных конспектов, игры по типу Что? Где? Когда?, Поле чудес с историческим уклоном.

2. Игры направленные только на хронологию. Так называемые исторические задачи в рамках урока – игры.

3. Игры направленные на знания об основных сферах жизни общества, знания исторической личности. Например: игры – реконструкции, игровое моделирование, проблемная игра, игра – дискуссия, игра – имитация.

4. Игры направленные на знания о внутреннем, духовном мире исторического человека, конкретных исторических событий. Например: психодрама, ролевая игра, социодрама.

Остановимся на дидактической игре. Дидактическая игра может быть проведена как повторительно-обобщающий итоговый урок, неделя истории ОУ, олимпиады, внеклассные мероприятия. Игру можно разбить на несколько этапов:

1. Игровой замысел – выражен в названии игры (заложен в дидактической задаче, которую надо решить в учебном процессе), придает игре познавательный характер, предъявляет участникам игры требования в отношении знаний.

2. правила – порядок действия и поведение учащегося в процессе игры. Правила игры воспитывают умения управлять своим поведением. Правила разрабатываются с учетом цели урока и индивидуальных особенностей учащихся.

3. Игровые действия – регламентируются правилами игры, дают возможность учащимся проявлять свои способности, применить имеющиеся знания и умения, навыки для достижения целей игры. Преподаватель направляет игру в нужное русло, следит за правилами игры. Также в игру вводятся дополнительные люди: жюри, зрители.

4. Познавательное содержание – заключается в условии тех ЗУН, которые применяются при решении учебной программы, поставленной игрой.

5. Оборудование – средства наглядности, атрибуты игры, современные технологии, раздаточный, контролирующийся, обучающий материал.

6. Результат – финал игры, выступает в форме решения поставленной задачи. Итогом является для учащегося – моральное и умственное удовлетворение; для преподавателя – результат игры является показателем уровня достижений учащихся, или в усвоении знаний и их применений.

В конце урока – игры, нужно получить обратную связь, поэтому можно составить карту самоконтроля учащегося. Например:

1. Момент урока, вызвавший интерес?
2. Что не понравилось на уроке?
3. Моя активность по 10 бальной шкале.
4. Оценка преподавателю по 10 бальной шкале.
5. Предложения.

Пример уроков по истории (названия):

1. Социализация личности в историко-правовом пространстве.
2. Поликомпетентность как современное требование к успешности и социализации личности.
3. Хочу все знать.
4. За, что я люблю свой город?
5. Прощай XX век.
6. Итоги ВОВ. Человек ВОВ. и так далее

В целом подводя некоторый итог использование игры на уроках истории, можно выделить положительные и отрицательные моменты:

Отрицательные: игра для преподавателя – большая нагрузка, подготовка к игровому уроку требует гораздо больше времени, чем к традиционному. Эмоциональное состояние преподавателя должно соответствовать той деятельности, в которой он участвует. Преподаватель играет многоплановую роль.

Положительные: заметно повышается успеваемость по предмету, ответы становятся более глубокими, продуманными, практически всегда высказывается личная точка зрения учащегося. Изменяется микроклимат на уроке, появляется взаимопонимание. Повышается интерес к истории.

БИОЛОГИЯ ПӘНІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Шымкент қаласы

№130 ЖОББМ

Биология пәні мұғалімі

Коньсова Нурзия Абуталиповна

XXI ғасырдағы әлемдік білім беру жүйесін дамуға оқыту үрдісіне қойылатын талаптардың өзгеруіне байланысты оқытудың жаңа технологиялары қолданылуда.

Оқу үрдісіндегі оқыту технологиялары дегеніміз қойылған мақсаттарға және күтілетін нәтижеге жету жолдарын қамтамасыз ететін оқу бағдарламаларында қамтылған білім мазмұнын меңгертудің жүйеленген формалары, әдіс-тәсілдері.

- оқу үрдісінде білім алушылардың өздерін еркін сезінуіне жағдай туғызу;
- оқушылардың оқуға деген қызығушылығын дамыту, күтілетін нәтижелерге жетуге талаптандыру;
- жеке дамуға бағытталған әдіс – тәсілдерді қолдану;
- өз бетінше білім алуға, оны практикада қолдана білу қажеттілігін тәрбиелеуге бағытталған басты құзырлықты қалыптастыруға ықпал ететін білім мазмұнын қамтамасыз ету;
- білім мазмұнын оқушыларды өз бетінше зерттеу мен жоба жасауға мақсатты әрі жүйелі түрде бағыттау.

Биология - оқу пәні болғандықтан, оның мазмұны қоғамды және оның табиғатпен әрекеттесуін зерттеудің кешенді биологиялық тәсіліне негізделеді, білім алушы тұлғасының дамуына әсер етудің бірегей мүмкіндіктері бар оқу пәні.

Педагог биологияның биосфера және оның жер тіршілігіндегі рөлі туралы тұтас көрініс беретін жалғыз мектеп пәні екенін түсінуі керек. Сондықтан, биологиялық білім берудің мақсаттары ерекше кең. Оларды анықтай отырып, білім алушының тұлғалық қасиеттерін дамытуға биологияның қандай үлес қоса алатынына назар аудару керек:

- Білу және ойлау өнері, қарым-қатынас және сөйлеу өнері, түсінуге қызығушылық (білу мен істеуге үйрету);
- Адамгершілік әрекеттерге қабілеттілік, шындықты эстетикалық қабылдауға дайындық (өзімен үйлесімді өмір сүруге үйрету);
- Өз денсаулығын және басқалардың денсаулығын сақтауға ұмтылу, бос уақытты ұтымды өткізу қабілеті, өзін-өзі жүзеге асыруға бейімділік (бірге өмір сүруге үйрету).

Биология пәні педагогтің алдында тұрған әртүрлі міндеттердің ішінде ең маңыздыларының бірі – білім алушылардың пән бойынша білім сапасын арттыру. Сапа – нормативті деңгей, ол білім алушылардың білімі мен дағдысына сәйкес келуі керек.

Қазіргі таңда білім берудің бірінші кезектегі міндеті –білім алушылардың жеке тұлғасын дамыту, оларды талдауға, жауапты шешім қабылдауға тәрбиелеу.

Заманауи білім беру білім алушылардың жеке қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне бағдарланады. Осы жағдайда ғана білім сапалы болады. Сонымен қатар, биологиялық білім де қоғамның үмітін қанағаттандыруы және заманауи үрдістер аясында дамуы қажет. Әсіресе, дүниежүзілік қауымдастықтың XXI ғасырды биология мен экология ғасыры деп белгілеуіне байланысты. Білім сапасын арттырудың басты ресурстарының бірі – заманауи білім беру технологияларын жетілдіру екені сөзсіз.

Тәрбие технологиясы түсінігі педагогикалық ұстанымдар мен мақсат – мазмұн – әдістердің арақатынасына сәйкес тәрбиелік нәтижеге жетуге бағытталған мұғалім мен оқушылардың оқу-тәрбие процесіндегі іс-әрекеттер жүйесін қамтиды.

Педагогтің қазіргі білім беру технологияларын қолдану іс-әрекетінде келесі бағыттар бөлінеді:

- Оқу-тәрбие іс-әрекетінің нәтижелі болуы үшін жағдайды ұйымдастыру және жақсарту;

- Заманауи білім беру технологияларын зерделеу және сынақтан өткізу;
- Жеке білім беру технологияларын дамыту;
- Тиімді білім беру технологияларын енгізу және тарату;
- Қолданылатын білім беру технологияларының тиімділігін бағалау жүйесін әзірлеу және енгізу.
- Білім беру технологияларының классификациясы
- Кәсіби тәжірибеде тиімді білім беру технологияларының алты негізгі тобын анықтаймын.

Құрылымдық-логикалық технологиялар.

Заманауи құрылымдық-логикалық технологияларды қолдану мұғалім іс-әрекетінің негізгі бірлігі ретінде сабақтың сапасын арттырудың маңызды ресурстарының бірі болып табылады. Заманауи құрылымдық-логикалық технологиялар ресейлік білім берудің озық дәстүрлеріне, жүйелі көзқарасқа және «қарапайымнан күрделіге», «теориялықтан практикаға» принциптеріне негізделген.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар.

Жақында компьютерді тек информатика мұғалімі пайдалана алады, ал басқа пәндер оны қажет етпейтін сияқты деген халық арасында кең таралған пікір болды, бірақ бүгінгі күні ақпараттық технологиялар кәсіби қызметте шынымен орасан зор мүмкіндіктер ашатыны белгілі болды. Компьютерді пайдалану әртүрлі техникалық оқыту құралдарын көрнекі құралдармен біріктіруге мүмкіндік береді; әдістемелік материалды жүйелеу және оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, сабақта тиімді пайдалану.

Сабақ бар болғаны 45 минутқа созылады, мұғалім көп жұмыс істеуі керек: сауалнама жүргізу, үй тапсырмасын тексеру, бірнеше практикалық жаттығулар өткізу, жаңа материалды талдау, оны бекіту. Және бәрі қарқынмен, қарқынмен! Бір сөзбен айтқанда, сабақ шиеленісті ырғақпен өтуі керек. Бүгінгі таңда компьютер күнделікті өмірге нық қадам басқан кезде, балаларымыз оның мүмкіндіктері мен интернетті еркін пайдаланып жатқанда, біз, педагогтер, осы мүмкіндіктерді білім беру мақсатында пайдалануды үйренуіміз керек. Бірақ, ешбір жағдайда компьютер сабақта педагогпен тақтаны алмастырмауы керек.

Білім алушыларды оқытуда компьютерді пайдалану әр адамның: педагогтер үшін де, балалар үшін де шығармашылық қабілеттерін көрсетудің үлкен саласы деп есептеймін. Бірақ, компьютерді сабақта пайдалана отырып, біз баланы оқытуға ғана емес, сонымен бірге оның денсаулығын сақтауға шақырылғанымызды ұмытпауымыз керек. SanPin (санитарлық ережелер мен нормалар) нормалары бойынша білім алушылардың компьютердегі үздіксіз жұмысы бір сабақта 25-30 минуттан аспауы керек. Сабақты дайындау және жоспарлау кезінде мұны есте сақтау керек.

Компьютерлік технология – әрі қуатты ақпараттық құрал, әрі сабақта педагогтің тамаша көмекшісі. Білім алушылар педагогтің монологтары мен диалогтарына үйренеді, сондықтан сабақ олар үшін қызықсыз болады. Білім алушылардың тонусын көтеріп, оның зейінін сабақ бойына аудару үшін дыбыстық және көрнекі түрде ақпарат беру керек. Ал мұны компьютер арқылы жасауға болады. Қазіргі заманғы компьютерлік технологиялар оқу үдерісін дамытуға үлкен мүмкіндіктер береді. Көбірек К.Д. Ушинский: «Балалардың табиғаты көрнекілікті қажет етеді» деп ескерткен. Сабақты өткізудің дәстүрлі түрімен салыстырғанда, педагогті үнемі бор мен тақтаға сілтеме жасауға мәжбүрлеу, бейнероликтерді, презентацияларды пайдалану материалды қосымша түсіндіруге жұмсалатын көп уақытты босатады.

Материалдың көрнекілігі оның ассимиляциясын арттырады, өйткені, білім алушыларды қабылдаудың барлық арналары қатысады – көру, механикалық, есту және эмоционалды. Тақырыпты оқудың кез келген кезеңінде және сабақтың кез келген кезеңінде компьютерді пайдалану орынды: жаңа тақырыпты түсіндіру, сұрақ қою, жаңа материалды бекіту, білімді бақылау.

Басқаша айтқанда, биология пәнін оқытуда ақпараттық-педагогикалық технологияларды кіріктіру арқылы білім сапасын арттыруды ақпараттандырудың рөлі зор. Оқыту тәжірибесіндегі ақпараттық технологиялар арнайы техникалық ақпараттық құралдарды қолдануды кездейтін барлық технологиялар деп аталады. Сонымен бірге мектепте биологияны оқыту процесінде мынадай жұмыс түрлерін қолдануға болады:

- дәрістерді мультимедиялық сүйемелдеу;
- мультимедиялық презентацияларды пайдалана отырып, оқу курсының тақырыптары мен бөлімдерін көрсету;

- студенттердің оқу курстарының тақырыптары мен бөлімдері бойынша мультимедиялық презентациялар жасауы;
- аудиторияда зерттеу, эксперименттер жүргізу, зерттеу бойынша студенттердің есептерін көрсету;
- ақпаратты өңдеу, әдебиет көздеріне, интернет көздеріне шолу, белгілі бір тақырыптың әдебиеттер тізіміне сипаттамалық аннотация;

Менің ойымша, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды оқу-тәрбие үрдісінде қолдану – уақыт талабы, бұл балаларды белсенді еңбекке баулып, олардың бойында білім алуға құштарлығын оятуға мүмкіндік береді.

Биология – нақты ғылым. Бірақ ол ойлар мен сезімдерді қоздырады, оятады. Мен өз жұмысымда әр сабаққа дайындала отырып, баланың бойындағы сүйіспеншілік сезімін оятуға көмектесетін, болып жатқан оқиғаның маңыздылығын түсінуге көмектесетін, оны таң қалдыратын және қызығушылықты арттыратын нәрсені іздеймін және табамын! Табиғат – ең бірегей және кемел жүйе. Оған деген сезімдерін ояту, ажырату, білімге деген қызығушылықты арттыру, әлемдегі өз орнын түсінуге көмектесу маңызды.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Шымкент қаласы

№130 ЖОББМ

Орыс тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Алдиярова Инзура Абдалиевна

Качество обучения в современных школах зависит от качества работы учителя. Цифровая грамотность педагога – это такая же система базовых знаний, навыков и становления в сфере повседневного использования цифровых технологий, как и в других профессиях. Учитель должен иметь не только фундаментальные знания по своему предмету, но и полностью овладеть интернет-сервисами, новейшими цифровыми технологиями, средствами обучения, которые помогут заинтересовать и мотивировать учащихся. «От компетентности преподавателей зависит эффективность использования современных методов активного обучения, - констатируют Н.О. Бесшапошников, А. Г. Леонов, А. А. Прилипко в своей работе «Цифровизация образования – новые возможности управления образовательными треками».

Цифровая грамотность, как и её составляющая медиаграмотность – это основное требование для реализации содержания образования в цифровом формате. Современный этап развития электроники и компьютерной техники позволяет использовать многофункциональные обучающие комплексы и автоматизированные обучающие системы. Одно из преимуществ использования цифровых технологий в обучении обусловлено их потенциалом для активного вовлечения учащихся в учебный процесс и управления им. Так, во время проведения уроков по русскому языку и литературе можно активно использовать разные цифровые средства обучения: компьютер, интерактивная доска, проектор, фотоаппарат, видеоаппаратура. Вся эта техника позволяет непосредственно включить в учебный процесс информационные образы окружающего мира. Учебная информация полностью сопровождается графическими изображениями и рисунками по изучаемой теме, что способствует повышению наглядности в работе учителя, а также даёт возможность представлять учащимся результаты своей индивидуальной работы всему классу. Отметим, что указанные цифровые средства также способствуют созданию эффективной коммуникативной среды для воспитательной работы.

Для наглядного представления информации по любой теме урока русского языка или литературы можно использовать интерактивные плакаты – «созданное с помощью цифровых

инструментов наглядное средство представления информации, обеспечивающее взаимодействие пользователя с содержанием плаката» К примеру, интерактивный плакат по русскому языку может содержать кроссворды, словарные слова, электронные диктанты, тестовые материалы. Учащийся всегда может проверить свои знания и исправить ошибку.

Также применять цифровые технологии учитель может и во время самостоятельных и контрольных работ (программа Excel позволяет создавать проверочные тесты со свободным и с выборочным ответом; программа «Интерактивный диктант»). После автоматической проверки ученик сразу увидит не только свою оценку, но и количество и процентное соотношение правильных и неправильных вариантов ответов. В данном случае повторное тестирование может стать продуктивной работой над своими ошибками.

Основные виды деятельности на уроках русского языка и литературы – изложение, написание эссе / сочинения на заданную тему, стихосложение, анализ текстов, киноповествование и трансформация сказочных сюжетов, создание электронного портфолио о жизни писателя / по изучаемой теме по русскому языку, участие в олимпиадах – используются для формирования лингвистических, социальных и культурных компетентностей. Цифровые технологии могут коренным образом изменить учебный процесс и расширить возможности учащихся. Так, выполняя групповую проектную работу, участвуя в викторине, появляется возможность конкурировать с другими группами, углублять изученный материал.

Стоит указать, что практическое использование в учебно-воспитательном процессе цифровых технологий предполагает создание специальной программы, которая включает в себя комплекс подготовительных и организационных мероприятий, позволяющих реконструировать и оцифровать содержание учебных дисциплин, подавая его в визуальной форме с помощью современной мультимедийной аппаратуры. Для учителя такая работа способствует актуализации умений и навыков методически грамотно и технически оптимально подбирать содержание учебного материала, уметь визуализировать основные части этого содержания, сформировать кейсы для индивидуальной работы учащихся, организовать интерактивную деятельность при изучении нового материала, применять инновационные методики.

Существует огромное количество различных онлайн-ресурсов, в которых учитель может планировать свою деятельность. В современных условиях применение именно онлайн-платформ в образовательной среде набирает обороты.

Использование информационно-коммуникационных технологий при обучении на уроках русского языка и литературы целесообразно, поскольку они способствуют развитию инициативы, познавательной активности, самостоятельности, креативности, ценности родного языка. Урок, сопровождающийся техническими средствами обучения, более насыщен и в учебно-информационном, и в эмоциональном плане.

Широкий выбор интерактивных презентаций, электронных учебников и энциклопедий, учебных фильмов, виртуальных экскурсий, программ-тренажеров, видеоуроков, аудиозаписей, различных тематических цифровых и электронных образовательных ресурсов способствуют успешному учебному процессу. Предлагая работу с цифровыми образовательными ресурсами, учитель формирует у учащихся информационную грамотность, знакомит их с полезными сервисами, мотивирует к продуктивной работе на уроках.

Цифровые технологии позволяют адаптировать учебную деятельность под уровень компетенций каждого отдельно взятого ученика, его интересов и потребностей. В то же время важно проследить за тем, что все учащиеся имеют равный доступ к цифровым технологиям и навыки работы с ними, обеспечивать доступность технологий для всех учащихся.

PECULIARITIES OF TEACHING READING TO THE PUPILS OF PRIMARY SCHOOL

***Шымкент қаласы
№130 ЖОББМ
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
Педагог-модератор
Рахимова Сауле Манаповна***

Reading is a complex process and it is one of the important skills of a foreign language that is aimed to be taught to the pupils. Reading is a receptive language process. It is a psycholinguistic process in that it starts with a linguistic surface representation encoded by a writer and ends with meaning which the reader constructs. There is thus an essential interaction between language and thought in reading.

There are the following types of reading and the corresponding types of activities to develop the corresponding reading skills:

- Skimming reading is reading to confirm expectations; reading for communicative tasks.
- General reading or scanning is reading to extract specific information; reading for general understanding.
- Close reading or searching reading is reading for complete understanding; reading for detailed comprehension (information; function and discourse).

Skimming is the most rudimentary type of reading. Its object is to familiarize the pupils as quickly as possible with the material to be read. Scanning is a skill that requires that pupils read quickly while looking for specific information. To scan a reading text, pupils should start at the top of the page and then move their eyes quickly toward the bottom. Generally, scanning is a technique that is helpful when pupils are looking for the answer to a known question. Close reading is the most important skill pupils need for any form of literary studies. It means paying especially close attention to what is printed on the page. Close reading means not only reading and understanding the meanings of the individual printed words, but also involves making themselves sensitive to all the nuances and connotations of language as it is used by skilled writers [1, 52].

Obviously, there are certain differences between teaching adults and primary school pupils. Firstly, primary school pupils are still in development of cognitive, linguistic, social, emotional and physical unlike many adults and the development of these terms may be at different rates. With the cognizance of what children can and cannot do developmentally, teachers are much more able to provide proper learning experiences for their young students.

Secondly, whereas young learners often have not explicit consideration of learning English, many adults have. The obvious reason for learning language that brings curiosity, attention has no concern with young learners which can be concluded not to have many expectations from young learners. Thirdly, for young learners, learning still an interrogative of experiencing instead of process information to memory thus teacher needs to ensure their students with the probability of experiencing to provide succeeding learning because young learners learn from experience unlike adults.

Once for all, unlike many adults, young learners learn slowly and they tend to forget quickly. “The popular belief that somehow young learners find it much easier to learn than adults is attractive, but not supported by evidence from classroom contexts where children learn English as a foreign language in their own country for a few lessons a week”. It is therefore assumed that adults may have the edge on recalling grammar and vocabulary [2, 19].

There exists considerable number of teaching reading techniques. The predominant methods of teaching reading in the first language are reading the ‘phonic’ method, and the so-called ‘look and say’ approach. When following the first method, children are taught a strategy of transforming letters into sounds. This allows them to decode the phonic representation of a given word from its written form a sufficient number of times to memorize the graphic representation of that word. Having once acquired this skill, children are able to recognize a growing number of whole words. This means that instead of concentrating

on deciphering sounds from letter symbols, they are able to focus on the meaning of words, and thus read fluently and with understanding. The phonic approach method can be used successfully with children who are five and above.

The alternative 'look and say' approach places no lower limit on the age of the children it is suitable for. In fact, with this method, the younger children are, the faster they can learn. In contrast to the phonic approach, with 'look and say' the burden of responsibility for providing the child with enough experience of seeing and hearing words rests with the teacher. By the time children taught with that method are given their first books, they can go straight on to reading with understanding. The method relies on showing a child cards with separate words written on them ('flashcards'), and reading the words out loud three times a day for five consecutive days. Every day one card is removed from the set of cards and replaced with a new one. Each time the cards are shown in a different order. When the child has learnt a sufficient number of words, he or she is presented with a book based on that vocabulary. After mastering approximately 500 words, the child no longer needs to be taught new words, and can read a wide range of texts independently.

In learning to read in a foreign language, a child has to memorize not only the shape, but also the meaning of the words. While this means that the phonetic approach is too complex for very young learners, the 'look and say' method can be strongly recommended for foreign language learners, since it helps them to associate the graphical form of a word with a given sound, and to learn the meaning of that word.

It should be said that 'look and say' is not the only method used to teach reading in a foreign language. Beginners can also be taught by a teacher reading sentence by sentence from a carefully selected passage, explaining its meanings wherever necessary. This procedure is repeated several times in the space of a week. The children take the recording of the passage home during the second week, and listen to it twice a day.

During the third week, they listen and look at the text in class from five to eight times. The teacher points out the words being read. In this way, without learning to transform letters into sounds, by the end of the third week of contact with the selected text, the class will have learnt to identify new word sounds with their respective graphic representations.

Starting from the fourth week, they will be able to read new sentences made up of words they have learnt to recognize [3].

This approach requires supplementing a standard textbook with a booklet containing short texts that summarize the content of a given unit, and with the recordings. If no such supplements are available, the pupils will enjoy making their own. After rewriting or pasting the text prepared by the teacher into separate notebooks, and illustrating it with drawings, the book is ready to be used. An alternative solution would be to supplement a foreign language textbook with one intended to teach reading to native speakers, using the 'look and say' approach.

There are several factors that explain the beneficial role to read plays in the process of acquiring a foreign language and thus account for help children to the results of the pilot study. By presenting the children with a word, or a phrase, in both their phonic and graphic forms, we engage their two channels of perception.

This has long been known to speed up learning, and thus account for improved functioning of the short-term memory

- Engaging an additional channel of perception increases the number of associations a child will have with a given word, thus helping to retain the word in the long-term memory.
- The graphic representation of a text helps children to isolate basic sentence meaning components, and notice regularities in the way words can be put together to form sentences. Discovering that sentences are constructed according to different patterns will help children to speed up the development of their listening comprehension and language production skills. Providing a child with a book summarizing the content of the lesson, together with its recordings, will facilitate the repetition of new words and constructions. A very short book and its recording can also be read and listened to at home. The increased frequency and amount of contact directly affects the retention of words and grammatical constructions in long-term memory.
- Recordings are the source of ideal pronunciation, which naturally influences the child's own performance.
- The books children can read are visible signs of their accomplishment, and have the effect of motivating both the students and their parents.
- Motivation, in turn, has been proved to contribute significantly to success in learning in general [4, 43].

As important as methods of teaching reading, assessment also plays an important role. It has various purposes – formative, for assessing progress and summative for assessing whether instructional goals have been achieved. It has been noted in the literature that young learners may not perform to the best of their ability on formal standardized tests due to the time and pressure constraints and general lack of experience with this mode of assessment. In addition, the use of tests has a strong impact on the self esteem of young learners particularly on whether they perceive themselves as ‘successful’ or not which will then affect their attitudes toward learning the language and future achievements.

In order to allow pupils to demonstrate what they know and can do assessment in the foreign language should be a natural outcome of what they do in the classroom setting. When assessing young learners, the following considerations should be kept in mind:

- Assessments should be an integral part of the teaching / learning process – each lesson is an opportunity for assessment.
- Methods of assessment should recognize that young children need familiar contexts and familiar activities which ‘mirror’ the things they do regularly in class, in order to be able to demonstrate their abilities.
- Information on all dimensions of learning should be monitored: affective and social as well as linguistic and cognitive.
- The emphasis of assessment should be on “Can Do” – finding out what the pupils can do and what they still need help with.
- Assessments should be appropriate to age level in terms of content and cognitive demands.
- The teacher should find time to sit with each pupil individually to reflect on learning and allow the pupil to express his/her feelings about his/her learning [5].

In the young learner classroom, the teacher should focus on formative assessment activities - to provide information which will benefit the pupils’ learning as well as inform instruction. To this end, assessment should be viewed as an ongoing process of collecting information on the pupils’ abilities, difficulties and progress. The most effective means of collecting this information is by observing pupils in the classroom setting, recording their performance as they are engaged in activities and reviewing samples of their work over time. In addition to on-going informal assessments, periodic summative assessment procedures can be used to measure achievements and indicate what goals have been achieved after an extended period of instruction.

Following are some techniques for assessing young learners’ progress and achievements:

- Checklists: these are easy to use and can be done regularly
- Self Assessment Activities: these allow pupils to reflect on their learning and express their feelings about their learning.
- Short Questionnaires which can indicate what pupils like and don’t like; what is easy and what they find difficult
- Short Assessment Activities which focus on core elements which everyone should have mastered.
- Anecdotal Observation sheets
- Review of pupils’ workbooks and tasks that they have completed provide ongoing evidence of learning and achievement.
- Pictures and storybooks that are used in the classroom can serve as stimuli for questions, answers and communication.
- Formal assessments: individually administered or class tests [6, 37].

Therefore, with the appropriate teaching technique and the right attitude of the teacher, young learners will love reading. Reading with young learners typically involves including a wide range of activities along with the reading itself. They should read the text aloud, retell the story with their own words, and carry out a series of playful activities based on the text. However, a beautiful picture book isn’t enough, language teachers need extra materials to support their reading programs and make them successful.

References:

1. Davis, F. *Introducing Reading*. London: Penguin. 1995

2. Guthrie, J. T. and Wigfield, A. Reading engagement: a rationale for theory and teaching. In: J. T. Guthrie and A. Wigfeld (eds), Reading Engagement: Motivating Readers through Integrated Instruction. Newark, Del., International Reading Association, 1997
3. Irwin, M. I. An Experiment in Reading Improvement for a Class of Seventh Grade Pupils in a Jamaican Junior Secondary School. University of the West Indies. 1967
4. Langer, J. A. Envisioning Literature: Literary Understanding and Literature Instruction. New York, Teacher's College Press. 1995
5. Wigfield, A. Children's motivations for reading and reading engagement. In: J. T. Guthrie and A. Wigfeld (eds), Reading Engagement: Motivating Readers through Integrated Instruction. Newark, Del., International Reading Association, 1997
6. Alexander J. Estill; Heathington, Betty S. Assessing and Correcting Classroom Reading Problems. Harper Collins Publishers, 1988

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Лисовенко Татьяна Николаевна
учитель начальных классов
ШГ № 51

Мы живем в эпоху стремительного развития информационных технологий. Относиться к ним можно по-разному, но суть от этого не изменится — таковы наши современные реалии. На нас сегодня ежедневно и ежечасно обрушивается бесконечный поток информации, и если раньше ее источником были только газеты, журналы и ТВ, то сегодня сложно представить себе молодого человека, который не пользовался бы глобальной всемирной сетью.

В сети можно покупать товары, работать, получать образование, посещать видеоконференции, даже обращаться в государственные органы и за врачебной помощью. Всё это заставляет нас говорить о функциональной грамотности всё больше. И это логично: мир с каждым годом становится более наполненным информацией, и детей нужно учить ориентироваться в ней. Если раньше одним из главных показателей успешности ученика начальных классов была скорость его чтения, то сейчас учителя руководствуются такими параметрами, как качество чтения, его осмысленность. Этот навык сегодня совершенно необходим для того, чтобы ученик чувствовал себя уверенно в обществе. Всё это имеет прямое отношение к функциональной грамотности. Что же такое функциональная грамотность? Сам термин был введен в 1957 году ЮНЕСКО, наряду с понятиями «грамотность» и «минимальная грамотность». После это понятие было употреблено на Всемирном конгрессе министров просвещения в Тегеране в 1965 году, и тогда под «функциональной грамотностью» подразумевалась «совокупность умений читать и писать для использования в повседневной жизни и решения житейских проблем». Однако революция в науке и технике внесла свои коррективы в развитие и функциональной грамотности, и самого понятия о ней.

Многие учёные приводят всё новые и новые формулировки, стараясь наиболее полно описать функциональную грамотность современного человека. В международном исследовании образовательных достижений учащихся PISA, которое с 2000 года трижды проходило более чем в тридцати странах мира, российские школьники ни разу не поднялись выше 27-го места. Это свидетельствует об очень низком уровне их компетентности, не означая, однако, что наши школьники мало знают или, что их плохо учат. Знаний у них достаточно, и учат их по-прежнему в большинстве случаев хорошо. Но учат не совсем тому, что необходимо современному человеку. Сегодня функциональная грамотность – это способность человека вступать в отношения с внешней средой, быстро адаптироваться и функционировать в ней. Простыми словами это умение применять в жизни знания и навыки, полученные в школе. Это уровень образованности, который может быть

достигнут за время школьного обучения, предполагающий способность решать жизненные задачи в различных её сферах.

Функциональная грамотность рассматривается как совокупность двух групп компонентов: интегративных и предметных. Предметные (языковая, литературная, математическая, естественно-научная) соответствуют предметам учебного плана начальной школы. К интегративным относятся коммуникативная, читательская, информационная, социальная грамотность, формирующиеся на любом предметном содержании. Выделяется несколько основных видов функциональной грамотности: - коммуникативная грамотность, предполагающая свободное владение всеми видами речевой деятельности; способность адекватно понимать чужую устную и письменную речь; самостоятельно выражать свои мысли в устной и письменной речи, а также компьютерной, которая совмещает признаки устной и письменной форм речи; - информационная грамотность - умение осуществлять поиск информации в учебниках и в справочной литературе, извлекать информацию из Интернета и компакт-дисков учебного содержания, а также из других различных источников, перерабатывать и систематизировать информацию и представлять ее разными способами; - деятельностная грамотность - это проявление организационных умений и навыков, а именно способности ставить и словесно формулировать цель деятельности, планировать и при необходимости изменять ее, словесно аргументируя эти изменения, осуществлять самоконтроль, самооценку, самокоррекцию. Основы функциональной грамотности закладываются в начальной школе, где идет интенсивное обучение различным видам речевой деятельности – письму и чтению, говорению и слушанию. Функциональная грамотность рассматривается, как способность использовать все постоянно приобретаемые в жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений. Основы функциональной грамотности закладываются в начальной школе, где идет интенсивное обучение различным видам речевой деятельности – письму и чтению, говорению и слушанию. Функциональная грамотность рассматривается, как способность использовать все постоянно приобретаемые в жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений. С точки зрения ученика начальной школы функциональная грамотность – способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. В отличие от элементарной грамотности как способности как способности личности читать, понимать, составлять простые короткие тексты и осуществлять простейшие арифметические действия, функциональная грамотность есть атомарный уровень знаний, умений и навыков, обеспечивающий нормальное функционирование личности в системе социальных отношений, который считается минимально необходимым для осуществления жизнедеятельности личности в конкретной культурной среде. Выпускник начальной школы должен обладать: - готовностью успешно взаимодействовать с изменяющимся окружающим миром; - возможностью решать различные (в том числе нестандартные) учебные и жизненные задачи, обладать умениями строить алгоритмы основных видов деятельности; - способностью строить социальные отношения в соответствии с нравственно-этическими ценностями социума, правилами партнерства и сотрудничества; - совокупностью рефлексивных умений, обеспечивающих оценку своей грамотности, стремление к дальнейшему образованию, самообразованию и духовному развитию. Перед учителем начальной школы стоит колоссальная задача – развить ребёнка. Что значит развить ребёнка: - развить мышление: из наглядно-действенного перевести его в абстрактно-логическое; - развить речь, аналитико-синтетические способности, развить память и внимание, фантазию и воображение; - развить моторную функцию, способность контролировать свои движения, а также мелкую моторику; - развить коммуникативные способности, способность общаться, контролировать эмоции, управлять своим поведением. Решая эти задачи, педагог получает в результате функционально развитую личность.

Для достижения ключевых и предметных компетенций на уроках начальной школы необходимо соблюдать следующие условия: - обучение должно носить деятельностный характер (одна из целевых функций обучения любому предмету в начальной школе – формирование у школьников умений самостоятельной учебной деятельности; - учащиеся должны стать активными участниками изучения нового материала; - в урочной деятельности использовать продуктивные

формы групповой работы; - применять такие образовательные технологии, как: проблемно-диалогическая технология освоения новых знаний, позволяющая формировать организационные, интеллектуальные и другие умения, в том числе умение самостоятельно осуществлять деятельность учения; · технология формирования типа правильной читательской деятельности, создающая условия для развития важнейших коммуникативных умений; - обучение на основе «учебных ситуаций», (при изучении величин – масса, вместимость) литр – покупка) образовательная задача которых состоит в организации условий, провоцирующих детское действие; - уровневая дифференциация обучения, использование которой вносит определённые изменения в стиль взаимодействия учителя с учениками (ученик – это партнёр, имеющий право на принятие решений, например, о содержании своего образования, уровне его усвоения и т.д.), главная же задача и обязанность учителя – помочь ребёнку принять и выполнить принятое им решение; - информационные и коммуникационные технологии, использование которых позволяет формировать основу таких важнейших интеллектуальных умений, как сравнение и обобщение, анализ и синтез; - технология оценивания учебных достижений учащихся и др. Если данные условия будут соблюдены, то можно будет говорить об успешном формировании функциональной грамотности школьников.

НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Видеркер Ольга Владимировна
учитель начальных классов
"ШГ № 51"

Нравственное воспитание - это воспитание внутренних, духовных качеств, которыми руководствуется человек, этические нормы, правила поведения, определяемые этими качествами. Задачи нравственного воспитания ставят своей целью целостное формирование моральных убеждений, развитие нравственных чувств и формирование навыков и привычек поведения цивилизованного человека в социуме. Ученые в области педагогики выявили, что в различные возрастные периоды существуют неодинаковые возможности для нравственного воспитания. Ребенок, подросток и юноша, по-разному относятся к различным средствам воспитания. Знания и учет достигнутого человеком в тот или иной период жизни помогает проектировать в воспитании его дальнейший рост.

Нравственное развитие ребенка занимает ведущее место в формировании всесторонне развитой личности. Нравственность не является обычной целью, которую можно достигнуть в определенный отрезок времени с помощью определенной совокупности конкретных действий; её скорее можно назвать последней, высшей целью, своего рода целью целей, которая делает возможной существование всех прочих целей и находится не столько впереди, сколько в основании самой человеческой деятельности. Точнее, нравственность можно назвать не целью, а идеалом - регулятивным принципом и масштабом оценки человеческого поведения. В нравственном воспитании младших школьников определяющее значение имеет личный пример учителя, его отношение к детям. Даже в мелочах, в манерах дети стараются подражать своему учителю. Если для отношений между учителем и учениками характерны душевность, отзывчивость, заботливость, такими же будут отношения учеников между собой.

Учителю следует избегать общих оценок личности каждого ученика. Школьника можно хвалить или осуждать за его поступок, но не следует оценку конкретного факта переносить на его личность в целом и говорить, что он вообще хороший или, наоборот, во всем плохой. Домашняя обстановка и отношения в семье оказывают большое влияние на нравственное развитие школьника. Вот почему важно учить родителей воспитанию детей. За нравственным развитием ребенка требуется

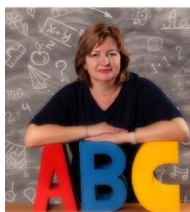
следить так же тщательно, как и за его успехами в чтении, письме, математике. В нравственном воспитании младших школьников следует учитывать, что дети начинают активно, самостоятельно разбираться в различных жизненных ситуациях, но при этом их оценка событий, поступков часто носит ситуативный характер. Это создает благоприятное эмоциональное состояние школьника в коллективе, что является одним из условий его успешного нравственного развития.

Содержание нравственного воспитания обеспечивается путем различных форм и методов. В любой организационной форме педагогический смысл имеет лишь то, что произошло, что изменилось в жизненном мире воспитанника, в его духовном состоянии. Современная школа располагает такими методами воспитания как: рассказ, беседа, пример, метод проектов, ситуационные методы, игровые методы, диспут и другие. Методы воспитания функционально зависимы от деятельности школьников, которая организуется в двух направлениях: коллективном и личностном (индивидуальном).

Все методы воспитания выступают в сложном и противоречивом единстве. Если проанализировать программы и учебники для начальной школы, то убедимся в том, что широкие возможности для нравственного воспитания учащихся представляет содержание обучения. Эти возможности заложены во всех без исключения учебных предметах (в разной степени по классам и предметам). Но использование их в значительной степени зависит от нашего учительского мастерства. Для нравственного формирования личности важны самостоятельные действия ребенка. Когда ученик действует не только по указанию учителя и взрослых и под их наблюдением, он учится, прежде всего послушанию. Даже в младших классах следует избегать давать детям готовые решения. Это влечет за собой отрыв воспитания от жизни. Поэтому воспитательный процесс должен быть построен так, чтобы предусмотреть ситуации, в которых ребенок получает возможность сделать самостоятельный выбор поступка. Перед общеобразовательной школой ставится задача подготовки ответственного гражданина, способного самостоятельно оценивать происходящее и строить свою деятельность в соответствии с интересами окружающих его людей. Решение этой задачи связано с формированием устойчивых нравственных свойств личности школьника.

Привлечение родителей к общественной работе в школе расширяет их опыт воспитательной деятельности, меняется их отношение к школе, вовлеченность в воспитательный процесс способствует пониманию того, что воспитание детей - это своеобразное искусство, которое требует терпения, а так же большого желания его познать; общие дела и интересы сплачивают детей и родителей, помогают найти язык общения, положительно воздействуют на формирование личности ребёнка.

РОЛЬ СЕМЬИ В ВОСПИТАНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Горобец Светлана Владимировна
учитель начальных классов
КГУ ШГ № 51

Центральное место в формировании личности ребёнка занимает семья. Именно в семье ребёнок получает информацию о мире взаимоотношений, о социальном опыте. Роль семьи в обществе несравнима по своей силе, ни с какими другими социальными институтами, т.к. именно в семье формируется и развивается личность человека. Семья выступает как первый воспитательный институт, связь с которым человек ощущает на протяжении всей своей жизни. Во все времена сотрудничество семьи и школы считалось приоритетом в воспитании. Но наиболее актуальным это стало в последнее время. В современной экономической ситуации многих родителей беспокоит, прежде всего, материальное и финансовое благополучие семьи, проблема воспитания детей уходит на второй план. И часто родители перекалывают эту миссию на педагогов школы.

Воспитание ребенка начинается в семье, и если родители не транслируют общечеловеческие, нравственные, культурные ценности, не взаимодействуют со школой в решении задач воспитания, то развитие личности ребенка не может быть всесторонним и эффективным. Повышение мотивации современной семьи к осуществлению воспитания детей требует от педагогической науки и практики разработки научно-методического обеспечения взаимодействия общеобразовательной организации и семьи, а также психолого-педагогического сопровождения семьи в решении задач воспитания. Анализ современного состояния работы школ в направлении воспитания подрастающего поколения показал, что существующий формально-административный подход школы к организации сотрудничества с семьей, недостаточное владение педагогами содержанием, формами и методами взаимодействия с родителями, не способствуют обеспечению результативности процесса воспитания школьников.

Проблема взаимодействия семьи и школы всегда была в центре внимания педагогов и психологов. В психолого-педагогической литературе проблеме взаимодействия педагогов и родителей, обучающихся младшего школьного возраста уделяется недостаточное внимание, хотя именно в этого период ребенок вступает в новые межличностные отношения, активно включается в процесс учебной деятельности, т.е. начинается новый этап становления личности.

Проблема взаимодействия семьи и школы – проблема современного образования и общества в целом. Необходимость и важность взаимодействия семьи и школы никогда не ставилась под сомнение. До поступления ребенка в школу родители выступают его первыми и основными воспитателями. Результативность деятельности школы по обучению и воспитанию обучающихся во многом зависит от того, насколько плодотворно выстроено сотрудничество педагогов с родителями. Большинство ученых определяют взаимодействие школы и семьи как социально-педагогический процесс, который затрагивает различные проблемы современности, в частности – формирование социальной активности у подрастающего поколения.

В современном образовательном процессе выделяются следующие актуальные тенденции сотрудничества семьи и школы: – осознание важности тесной интеграции семьи и школы для получения качественного результата взаимодействия; – разработка научной основы психолого-педагогического взаимодействия, опирающейся на принципы и положения современной педагогической науки; – рассмотрение сотрудничества семьи и школы как социально-деятельностной системы, действующей по законам функционирования деятельности систем; – разработка теории эффективного управления системой педагогического взаимодействия школы и семьи; – обоснование системно-деятельностного подхода к организации взаимодействия семьи и школы в современных условиях.

Ученые и педагоги указывают на необходимость разработки программ психолого-педагогического сопровождения семьи для решения воспитательных задач. Для этого необходимо проводить ряд мероприятий по просвещению родителей, их психолого-педагогической подготовке, целью которых является построение качественно новых отношений между двумя социальными институтами – школой и семьей. Выделяют индивидуальные и коллективные формы работы с родителями, а также традиционные и нетрадиционные. К традиционным формам сотрудничества семьи и школы относятся: – родительские собрания (в основном в форме лекции, обсуждения тем успеваемости, поведения обучающихся); – участие родителей в Попечительских и Управляющих советах, создаваемых согласно Закону об образовании; – организация дежурства родителей на различных школьных мероприятиях; – проведение совместно с детьми праздников (часто по готовому сценарию и в основном в начальных классах) и т.д.; – участие родителей в родительском комитете класса или школы.

В последнее время достаточно эффективной формой работы с родителями являются родительские тренинги. Это активная форма работы, позволяющая родителям выявить и осознать проблемные ситуации в семье, изменить свое взаимоотношение с собственным ребенком, сделать его более открытым и доверительным. Практикум – это современная форма выработки у родителей педагогических умений по воспитанию детей, эффективному решению возникающих педагогических ситуаций. В процессе педагогического практикума педагог предлагает найти выход из какой-либо конфликтной ситуации, которая может сложиться во взаимоотношениях родителей и детей, родителей и школы и т.д., объяснить свою позицию в той или иной предполагаемой или реально

возникшей ситуации. В настоящее время популярными становятся такие формы взаимодействия семьи и школы, как «мозговой штурм», круглый стол, онлайн вебинары. К формам индивидуальной работы относятся: индивидуальные консультации, беседы, посещения на дому.

Эффективной индивидуальной формой работы педагога с семьей является посещение семьи, в процессе которой учитель знакомится с условиями жизни ученика, его интересами и склонностями, взаимоотношениями с родителями, информирует родителей об успехах их ребенка, дает советы по организации выполнения домашних заданий и т.д. Индивидуальные тематические консультации применяются при решении той или иной проблемы. Консультации полезны как для них самих родителей, так и для педагога. При этом родители получают реальное представление о школьных делах и поведении ребенка, учитель же – необходимые ему сведения для более глубокого понимания проблем обучающегося.

Таким образом, взаимодействие семьи и школы – это целенаправленная совместная деятельность родителей и педагогического коллектива, направленная на создание благоприятных условий для личностного развития и роста детей, воспитания всесторонне, гармонично развитой личности. Проблема взаимодействия семьи и школы в воспитании ребенка имеет продолжительную историю изучения. Взаимодействие школы и семьи представляет собой социально-педагогический процесс взаимообусловленных действий семьи и школы, где отдельное действие одного из участников взаимодействия вызывает ответные действия другого, который затрагивает различные проблемы современности, в частности – формирование социальной активности у подрастающего поколения.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ЖӘНЕ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

*Алматы қаласы, Әуезов ауданы
Алматы көпсалалы колледжі
Педагог-психолог
Анарбаева Гульзат Омиртаевна*

Білім сапасын көтерудің негізгі тетігі – ұстаз, сондай-ақ оның теориялық білімі мен кәсіби шеберлігі, шығармашылық қызметі. Мұны Шығыстың ұлы ойшылы Әбу Насыр әл Фараби: «Ұстаз тумысынан өзіне айтылғанның бәрін жетік түсінген, көрген, естіген және аңғарған нәрселерінің бәрін жадында сақтайтын, олардың ешбірін ұмытпайтын, алғыр да зерек ақыл иесі, өте шешен, өнер–білімге құштар, аса қанағатшыл, жаны таза және әділ, жұртқа жақсылық жасап, үлгі көрсететін, қорқу мен жасқануды білмейтін батыл, ержүрек болуы керек» – деген сөздерімен дәйектеуге болады. Яғни, осы бір қасиетті мамандық иесінің ұрпақ тәрбиесіндегі алар орны ерекше.

Дәстүрлі білім беру жүйесінде білікті мамандар даярлаушы кәсіби білім беретін оқу орындарының басты мақсаты – мамандықты игерту ғана болса, ал қазір әлемдік білім кеңістігіне ене отырып, бәсекеге қабілетті тұлға дайындау үшін адамның құзырлылық қабілетіне сүйену арқылы нәтижеге бағдарланған білім беру жүйесін ұсыну – қазіргі таңда негізгі өзекті мәселелердің бірі. Мұғалімге өз ісінің маманы болумен қатар, оның бойында баланы жақсы көру, баланың көзқарасы мен пікірін сыйлау, тыңдай білу керек. Психологтер де, педагогтер де адамның рухани интеллектуалдық, кәсіби шығармашылықпен өзін-өзі дамытуы өмірінің әр кезеңінде әрқалай деп көрсетеді.

Болашақ мұғалім: - ол өзінің пәнін біліп қана қоймай, сонымен қатар педагогикалық үдерістегі әр қатысушының орнын көре біліп, оқушылардың іс-әрекетін ұйымдастырып, оның нәтижелерін алдын ала байқап, мүмкін болатын жағдайда артта қалушылықты реттеуді меңгеруі; - оқушылардың негізгі: құндылық-бағдар, жалпы мәдениет, оқу-танымдық, ақпараттық, әлеуметтік-тұлғалық құзырлылықтарын қалыптастыруға дайын; - білімге ерекше қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеуді жүзеге асыра білуі керек. Қазіргі өмір талабына сай педагогикалық жоғары оқу орындары

білімді ғана емес, әрі тәрбиеші, әрі қоғамшыл, әрі зерттеуші, әрі ұйымдастырушы мұғалім даярлау керек екені бәрімізге белгілі. Әр қырлы оқытушы – тәрбиеші мұғалім даярлау күрделі үрдіс. Ал оған бағыт беруші, жол сілтеуші – білікті, шебер, парасатты ұстаздар. Оқу іс-әрекетінің өзіндік құндылығы кәсіби өзін-өзі анықтаудың неғұрлым алыс мақсаттарына бағынады. Адам тек білімнің өзі үшін ғана оқымайды, болашақта неғұрлым мәнді нәрсе үшін оқиды, бұл студенттік жаста неғұрлым көп дәреже де көрінеді.

Педагог-психологтар әр түрлі кезеңдегі жастардың бейімделуі кезінде пайда болатын проблемаларды шешіп және кеңестер беріп қана қоймай, сонымен қатар сол сыныптағы балалардың ішінен дарынды, қиын балаларды анықтап әрқайсымен жеке сұқпаттаса отырып, кеңес беруі қажет. Әр жастың санасын білім нәрімен сусындатып, оны ары қарай тереңдете жалғастырып, қазіргі заманның талабына сай етіп даярлау, т.б. Бұлардың бәрі – педагог-психологтың қызметі. Қазіргі білім беру парадигмасы тұлғаның өзіндік дамуына ықпал етеді (К.А. Абульханова-Славская, А.Г. Асмолов, Б.Г. Ананьев, А.А. Бодалев, В.П. Зинченко, А.Н. Леонтьев, В.Н. Мясищев, В.А. Петровский, В.М. Розин, С.Л. Рубинштейн, В.И. Слободчиков, Д.И. Фельдштейн); педагогикалық практикадағы ізгілендіруді қамтамасыз етеді (Е.В. Бондаревская, Г.Н. Волков, И.Б. Котова, Е.Н. Шиянов); дамыта оқыту тұжырымдамасына негізделеді (В.В. Давыдов, Л.В. Занков, Е.Н. Кабанова-Меллер, З.И. Калмыкова, С.А. Смирнов, Г.А. Цукерман, Д.Б. Эльконин); оқу процесін өзара әрекет ретінде ұйымдастырады (Ю.К. Бабанский, П.Л. Гальперин, И.И. Ильясков, В.Я. Ляудис, М.И. Махмутов, Н.Ф. Талызина, Е.И. Унт, И.И. Чередов, Г.И. Щукина); танымдық қызығушылықты, дербестікті, шығармашылықты дамытады (Д.Б. Богоявленская, П.И. Пидкасистый, Я.А. Пономарев, Г.К. Селевко, Т.И. Шамова, Е.А. Яковлева); білім алушыны диагностикалауға және даралық жол табуға бағдарланған (Ю.З. Гильбух, К.М. Гуревич, Л.М. Фридман).

Аталған барлық бағыттар үшін жалпылық бұл студент тұлғасына, оның даралық ерекшеліктеріне, студенттердің әлеуеттік мүмкіндіктерін, өзіндік дамуын анықтау үшін арнайы әдістер мен тәсілдерді таңдау қажеттілігіне бағдарлану болып табылады. Сонымен, жоғары оқу орнында студенттерді оқыту ерекшеліктерін теориялық және практикалық әдебиеттерге жасаған талдау негізінде тұлғаны дамытудағы қарым-қатынасты жетілдірудің мәні, құрылысы және мазмұны нақтылауға; тұлғаны дамытудағы қарым-қатынасты жетілдіру моделін құруға, студенттердің тұлғалық дамуын қамтамасыз ететін критерийлерді, көрсеткіштерді және деңгейлерін анықтауға мүмкіндік берді. Сондықтан жоғары педагогикалық білім беруді реформалау, педагогикалық-психологиялық мамандардың көп деңгейлік дайындығына көшу, парасатты еңбек нарығында мамандардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету жағдайларында болашақ педагогтар мен психологтарды кәсіби-педагогикалық іс-әрекетке дайындау мәселесінің өзектілігі зор. Маман дайындауда, ең алдымен, әрбір педагог-психологтың жеке тұлғасын қалыптастыру талап етіледі. Бұл ұзақ та күрделі процесс.

Алайда, оның негізі кәсіби дайындау барысында жетіледі. Қазіргі педагог-психологтың алдына: болашақ өркениетті, дәстүрлі демократиялық мемлекетті құратын жас ұрпақтың ең әуелі адамгершілік қасиеттерін қалыптастырып, содан кейін оның жан сапасын, тән сапасын арттырып, техникалық прогреске сәйкес жан-жақты қолданбалы білім беру міндеттері қойылады. Ол үшін мектептер қаражатпен, техникалық құралдармен, мәдени қажеттіліктермен толық қамтамасыз етілуі тиіс.

Жалпы білім беретін мекемелердің іс-әрекетінің нәтижелігі, ең алдымен, педагогтар мен психологтарға байланысты. Олардың жеке тұлғалық қасиеттері, педагогикалық білігі, адамгершілік және ақыл-ой парасаты, педагогикалық мәселелерді шешуде шығармашылық ізденіске бой алдыруы, есеюі, өнегелілігі, денсаулығы мен рухани байлығы қоғамның әлеуметтік алғышарты болып табылады. Жоғары оқу орнында болашақ мұғалімді кәсіби-педагогикалық іс-әрекетке дайындау мәселесін О.А. Абдуллина, В.И. Андреев, Э.Ф. Зеер, Н.В. Кухарев, Е.В. Ткаченко, А.В. Усова және т.б. шешкен. Мұғалімнің педагогикалық шеберлігін зерттеуге (И.Я. Зязюн, Н.В. Кузьмина, В.А. Сластенин, Н.Н. Тарасович, Г.И. Хозяинов және т.б.) және педагогикалық техниканы жетілдіруге ерекше көңіл бөлінген (Ю.П. Азаров, А.А. Кан-Калик, Л.И. Рувинский және т.б.). Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді сараптау кәсіби-педагогикалық дайындықтың жоғары оқу орны студенттерінде қалыптастыруға қажетті мынадай ең маңызды жақтарын бөліп қарастыруға мүмкіндік береді: педагогикалық іс-әрекеттің әр түрлі компоненттері (Ф.Н. Гоноболин, Н.В. Кузьмина, В.А.

Сластенин және т.б.); зерттеу біліктері мен дағдылары (О.А. Абдуллина, А.И. Щербаков, Н.М. Яковлева және т.б.); оқу процесінде тәрбие міндеттерін шешуге даярлық (Н.Ф. Белокур, С.Е. Матушкин, П.И. Чернецов және т.б.); шығармашылық педагогикалық іс-әрекетке даярлық (К.А. Абульханова-Славская, Ю.П. Азаров, А.А. Вербицкий, В.А. Кан-Калик, Ю.И. Кулюткин, Н.В. Кухарев, Г.С. Сухобская және т.б.); педагогикалық сараптама, өз педагогикалық іс-әрекетінің рефлексиясын жасау қабілеттілігі (Ю.А. Конаржевский, Г.Н. Сериков, В.А.Черкасов, Т.И.Шамова және т.б.). Сонда болашақ педагогтарды кәсіби іс-әрекетке дайындаудың кейбір аспектілері зерттелген. Сол сияқты психологтарды да кәсіби іс-әрекетке дайындау біршама қарастырылған. Ал екі мамандықты Қазақстан республикасында біріктіріп дайындау жағдайы жолға қойылғанда, жоғары оқу орындарында педагог-психолог мамандарды кәсіби іс-әрекетке дайындаудың теориясы күні осы кезге дейін психология мен педагогика ғылымдарында анықталмаған.

Жаңа қоғам кеңістігінде жас ұрпаққа жаңаша білім беру жолында түбегейлі өзгерістер жүріп жатыр. ХХІ ғасыр ғылым мен білімнің қарыштап дамыған ғасыры деп аталатыны мәлім. Сондықтан қазіргі ұстаз шәкіртіне ғылым негіздерінен мәліметтер беріп қана қоймай, оны дүниежүзілік білім, ақпарат, қатаң бәсеке жағдайында өмір сүріп, жаңа дәуір жаңалықтарымен суарылып отыруға тиісті. Бұл істе нәтижеге қол жеткізу үшін, мұғалім – қоғамдағы болып жатқан тез өзгеріп тұратын әлеуметтік–экономикалық, педагогикалық өзгерістерге тез төселгіш, жаңаша ойлау жүйесін меңгерген, жан–жақты білімдарлығы, тұтас дүниетанымы болуы қажет. Өз пәнінің шеңберінде қалып қойған мұғалім балаға білім, тәрбие берудегі биік мақсаттарға жете алмайтыны анық. Қазақстанның бүгіні мен ертеңі жас ұрпақтың еншісінде. Ал жас ұрпақты жан–жақты, терең білімді, интеллектуалдық деңгейі жоғары етіп қалыптастырудың бірден-бір жолы – оқушыға білімді терең игертудің тиімді әдіс-тәсілдерін іздестіру, шығармашылыққа жетелеу. Бұл жағдайда мұғалімнің терең біліктілігі қажет.

ҚОҒАМДАҒЫ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГ ҚЫЗМЕТІНІҢ МӘНІ

*Алматы қаласы, Әуезов ауданы
Алматы көпсалалы колледжі
Педагог-психолог
Жаншакимова Ляйла Каиржановна*

Жаңа формацияда білім беру саласындағы барлық процесте, пән оқушылары мен топ тәлімгерлеріне кәсіби дайындықтарын өзгертіп, толықтыру онда білімдердің жекелік ерекшелігін ескеру, қабілетіне және тұлғалық бағыттылық ықпалына қарай жағдай туғызуды қажет етеді. Осындай психологиялық міндеттерді шешуде теориялық және пратикалық негізде педагогикалық-психологиялық қызмет көрсету қажеттілігі туындады.

Педагогика-психология мамандығы Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің білім беру мекемелеріне педагог-психолог мамандығын енгізу туралы нұсқау хаты негізінде, еңбекақы қорынан жалақысы бекітілген, Қазақстан Республикасы «Білім туралы» заңына, Қазақстан Республикасы үкіметінің бұйрықтары мен қаулыларына сүйеніп жұмыс атқарады. Қазақстанда тоғыз мыңнан аса мектепте үш миллиондай оқушы бар десек, ол саладағы педагог-психолог мамандар аса қажет екені өз-өзінен белгілі. Келешекте Қазақстанның әр ұлттық мектебінде педагог-психолог маманы болуға тиісті. Әзірге тоғыз мыңдай педагог-психологты қажет ететін, елімізде оның үштен біріндей ғана болатын маман бар. Кез – келген білім беру жүйесінде білім алушы адам үйренуші болып табылады. Осы түсінікте адамның өзі басқалардың көмегімен оқитыны атап көрсетіледі, яғни, ол білім беру процесінің белсенді субъектісі бола тұрып, барлық қарастырылған субъектілік сапалармен, қырлармен сипатталады.

Сонымен бірге барлық үйренушілер білім беру жүйесінің белгілі бір сатысында бастапқы, жалпы және тек оларға тән ерекшеліктермен, қырлармен сипатталады. Бұл, әр білім беру сатысы,

әдетте, адам өмірінің белгілі бір кезеңімен теңестірілуімен түсіндіріледі. Мысалы, дүние жүзінде бастауыш мектепте 10 жасқа дейінгі балалар оқиды (алайда, экстремалды әлеуметтік ситуацияларда, мысалы, сауатсыздықты жоюда бұл сатыға үлкендерде кіреді).

Жас ерекшелік кезеңдерге бөлу психологиядағы күрделі және бір жақты шешілмейтін проблемалардың бірі болып келеді (А. Валон, Ж.Пиаже, В.Штерн, П.П. Блонский, Л.С. Выготский және т.б.).

Яғни педагог-психологтардың басты міндеті оқушылардың жас ерекшелігіне қарай білім беріп қалыптастыру болып табылатын болса, оқушылардың жас ерекшелігіне байланысты Л.С.Выготский бастауыш мектеп, кіші мектеп және жоғарғы мектеп оқушылары деп үш топқа бөліп қарастырды.

Бастауыш мектеп оқушысы – бұл адамның іс-әрекет берілген жағдайда оқу іс-әрекетінің субъекті ретіндегі қоғамдық болмысының бастауы. Осы сапада бастауыш мектеп оқушысы, ең алдымен, оған дайындығымен сипатталады. Бұл оқу мүмкіндігін қамтамасыз ететін физиологиялық және психикалық, ең алдымен интеллектуалдық даму деңгейімен анықталады. Мектепке оқуға дайындық мектепке, оқуға, танымға деген жаңаны ашуға қуану, жаңа дүниеге, үлкендер дүниесіне ену ретіндегі қатынасын білдіреді. Бұл жаңа міндеттерге: мектеп, мұғалімдер, сынып алдындағы жауапкершілікке дайындық. Жаңаны тосу оған қызығу бастауыш мектеп оқушысының мотивациясының негізінде жатыр.

Бұл дайындық бүкіл алдыңғы психикалық дамудың қорытындысы ретінде, отбасындағы және бала бақшадағы тәрбиелеу мен оқытудың бүкіл жүйесінің нәтижесі ретінде түсіндіріледі. Оларға жататындар: Баланың жалпы физикалық дамуы, жеткілікті білімдер көлемінің болуы, өзін-өзі күтудің, мінез-құлық мәдениетінің, қарым-қатынастың, қарапайым еңбектің, «тұрмыстық» дағдылардың болуы; тілдің дамуы; жазудың алғышарттарының болуы; оқуға ниеттену.

Бастауыш мектепте, кіші мектеп оқушысында, осы кезеңдегі жетекші іс-әрекеттің негізгі элементтері, қажетті оқу дағдылары мен іскерліктері қалыптасады. Осы кезеңде ойлау формалары дамиды, олар ары қарайғы ғылыми білімдер жүйесін меңгеруді, ғылыми, теоретикалық ойлаудың дамуын қамтамасыз етеді. Мұндай оқуда, күнделікті өмірде өз бетінше бағдарланудың алғышарттары қалыптасады. Осы кезеңде «баладан тек елеулі ақыл-ой жұмсауды ғана емес, сондай-ақ үлкен физикалық төзімділікті талап ететін» психологиялық қайта құру жүреді.

Өмір жағдайының өзгеруімен, отбасынан немесе бала бақшадан мектепке ауысуымен байланысты бастауыш мектеп оқушысында үстем беделдер біршама өзгереді. Ата-ана беделімен қатар мұғалім беделі де пайда болады. «Ал мұғалім былай айтты,» - деп бала шешесінің айтқанына қарсы шығады. Осындай балалардың жаңа кезеңге келіп түсініспейтін жағдайлардың пайда болу еднрінде педагог-психологтардың қолдау беріп көмектесуі, кеңестер беруінің пайдасы өте зор. Бастауыш мектептің соңына қарай, дамудың макрофазасы ретінде негізгі бейімделу кезеңі аяқталғанда, оқушы тек қана оқу іс-әрекетінің ғана емес, сондай-ақ, белсенді тұлға аралық өзара әрекеттесудің де субъекті бола бастайды, оның өзі өте маңызды. Кіші мектеп оқушысы жеткіншек бола бастайды.

Орта мектеп жасында (10-11-ден 14-15 дейін) жеткіншек өз іс-әрекеті контекстінде құрдастармен қарым-қатынасқа түсу жетекші рөл ойнайды. Осы жастағы балаларға тән іс-әрекет оның оқу, қоғамдық-ұйымдастырушылық, спорттық, көркемдік, еңбек сияқты түрлерін қамтиды. Пайдалы іс-әрекеттің осы түрлерін орындауда жеткіншекте қоғамдық қажетті жұмысқа қатысуға, қоғамдық мәнді болуға саналы ұмтылу пайда болады. Ол түрлі ұжымдарда қабылданған нормаларды есепке ала отырып, қарым-қатынас орнатуды, өз «Менінің» мүмкіндіктерін бағалау іскерліктерін үйренеді. Бұл балалықтан ересектікке өтудің неғұрлым күрделі жасы, бұл кезде адамның орталық психикалық, тұлғалық жаңа құрылымдары - «ересектік сезімі» пайда болады.

Егер кіші мектеп жасы үшін оқу іс-әрекеті жетекші болса, онда орта жас оқушысы үшін жетекші ретінде сан алуан формалардағы қоғамдық пайдалы іс-әрекет болады, оның арнасында құрдастарымен интимдік – тұлғалық қарым-қатынаста, басқа жыныс өкілімен өте маңызды қарым-қатынас та жатыр. Бұл жерде оқу іс-әрекеті іске асырылып жатқан белсенділік бола бастайды – ол жасөспірімнің даралануын «қамтамасыз» етеді. Әсіресе, оқу іс-әрекетінің құралдарын, тәсілдерін таңдауда ол өзін мақұлдап, бекітеді.

Жеткіншек жас үшін беделге деген қатынас та тән. Егер кіші мектеп жасында мұғалім беделі отбасы беделінен кем болмаса, жеткіншек үшін үлкен адам беделі проблемасы білімбейді. Бір жағынан, жеткіншектің «мен – ересек адам» позициясы оны үлкендерге қарама-қарсы қоятындай, ал келесі жағынан - олардың беделі жеткіншек өмірінің маңызды факторы болып қалады. Үлкен адам беделінің сақталуына ықпал ететін жағдайлар: «1. жеткіншек қоғамдық жағдайының өзгеріссіздігі, ол оқушы болды және болып қалады; 2. оның ата-анадан толықтай материалдық тәуелсіздігі, олар мұғаліммен қатар тәрбиелеуші рөлінде болады; 3. жеткіншекте өз бетімен әрекеттену іскерлігінің болмауы».

Жеткіншек оқу іс-әрекетінің субъекті ретінде тек қана өз мотивациясымен, позициясымен, қатынастарымен, «Мен» - тұжырымдамасымен өзгеше емес, сондай-ақ үздіксіз, көп сатылы білім беру қиындысындағы өмірдегі орнымен өзгеше. Ол өзі үшін осы білім беруді жалғастыру формасын болжайды, шешеді және осыған байланысты не оқудың, не еңбек іс-әрекетінің, қоғамдық айналысу, тұлға аралық өзара әрекеттесу құндылығына бағдарланады, осы уақыттарда педагог-психологтардың кеңесі ауадай қажет. Оқуға бағдарлануда жеткіншек жоғары мектеп оқушысы мәртебесіне өтеді. Жоғары мектеп оқушысы оқу іс-әрекеті субъектісі ретінде - бұл оқуды жалғастыруды таңдаған адам. Жоғары сынып оқушысы (ерте жастық шақ кезеңі 14-15-тен 17 жасқа дейін) орта буынан жоғары сыныпқа немесе жана оқу орындарына – гимназияларға, колледждерге, училищелерге өткен кезде бірден дамудың жаңа әлеуметтік ситуациясын атайды. Таңдау жасауға өмірлік ситуациялар мәжбүр етеді, ата-аналар тарапынан ынталандырады және оқу орны бағыттайды. Осы кезеңде құндылық бағдар белсенділігі негізгі мәнге ие болады. Бұл автономия, өзі болуға ұмтылу мен байланыстырылады. И.С.Кон атап көрсеткендей, «қазіргі күнгі психология нақты, *мінез-құлықтық автономияны* (жас өспірімнің тек өзіне ғана қатысты мәселелерді өз бетінше шешу қажеттілігі мен құқығы), *эмоционалдық автономия* (ата-аналарынан тәелсіз таңдалған, өзінің соған деген қызығушылығының, қажеттілігі мен құқығының болуы), *мораль және құндылықтық автономияны* (іс жүзінде өз көзқарасының болуы қажеттілігі мен құқығы), ажырата отырып, ер жеткен балаларды автономиялау мәселесін қояды». Осы жаста достық сенімді қатынастар өте маңызды. «Жоғары сыныпта оқушылардың формалды емес өзара қатынастары біртіндеп құндылыққа ие болад», - дейді М.Ю.Кондратьев, олар «қандай да бір зерттеу «полигонының» рөлін атқарады, онда бозбалалар мен бойжеткендер болашақ «үлкендер» өмірінің стратегиялары мен тактикаларына жаттықтырылып, сынақтан өткізіліп, сенімділікке тексеріледі. Осы кезеңде жоғары сынып оқушылары өмірлік жоспарлар құрып, мамандық таңдау жайлы саналы түрде ойлана бастайды. Бұл таңдау тек, адам өзін дәрігер, педагог, зерттеуші ретінде басқалар үшін максималды пайдалы сезінетін іс-әрекет саласында бейімділікке, өмірлік талаптарға бағдарланудан ғана емес, сондай-ақ берілген мамандықтың елдің қоғамдық дамуының нақты ситуациясындағы конъюктурасынан, пайдасынан, практикалық құндылығынан туындайды. Тек қана мақсатқа ұмтылған және шынымен де әуестенген 15-17 жасар адамдар ғана ары қарайғы кәсіби қалыптасуы, тұлғалық өзін-өзі анықталу жолында табиғи бейімділікке адалдығын сақтап қалады. Жеткіншектік және жас өспірімдік жас шебінде пайда болатын өзін-өзі анықтау қажеттілігі жоғарғы сынып оқушысының оқу іс-әрекетінің сипатына ғана әсер етіп қоймай, кейде оны анықтайды.

Жоғары сынып оқушысы жетекші іс-әрекеттің жаңа түріне енеді- оқу-кәсіптік, оның дұрыс ұйымдастырылуы көп жағынан оқушының келесі еңбек іс-әрекетінде субъекті ретіндегі қалыптасуын, оның еңбекке деген қатынасын анықтайды. Бұл одан да жоғары дәрежеде оқу іс-әрекетін неғұрлым маңызды мақсатқа бағындыратындай: болашақ кәсіби немесе кәсіби бағдарланған іс-әрекетке. Оқу іс-әрекетінің өзіндік құндылығы кәсіби өзін-өзі анықтаудың неғұрлым алыс мақсаттарына бағынады. Адам тек білімнің өзі үшін ғана оқымайды, болашақта неғұрлым мәнді нәрсе үшін оқиды, бұл студенттік жаста неғұрлым көп дәреже де көрінеді. Педагог-психологтар әр түрлі кезеңдегі жастардың бейімделуі кезінде пайда болатын проблемаларды шешіп және кеңестер беріп қана қоймай, сонымен қатар сол сыныптағы балалардың ішінен дарынды, қиын балаларды анықтап әрқайсымен жеке сұқпатаса отырып кеңес беруі қажет.

Білім мен тәрбие - егіз ұғым. Бұл екеуі әрдайым бірге жүргенде ғана адамның рухани байлығы кең болмақ. Ел болу үшін де ең алдымен тәртіп керек. Қазақ халқында «ел боламын десен, бесігінді түзе» деп тегін айтылмаса керек. Әлемдегі екінші ұстаз Әбу Насыр әл-Фараби: «Адамға ең бірінші білім емес, рухани білім керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы» деген. Демек,

тәрбиесіз берілген білім апат әкеледі. Тегінде, тәрбие – үлкен жауапкершілікті, жүйелі көңіл бөлуді талап ететін өзгеше бір әлем. Ғылымда осы өзгеше тәрбие мәселесімен айналысатын педагогика-психология саласы – халық педагогикасын зерделеуге, бала психологиясын, оның эстетикалық талғамын, ұлттың дәстүрлі мәдениетін, әскери мекемелер мен әскерилер психологиясын, өмірдегі жаман-жақсы адамдар психологиясын зерттеуге арналған бірден-бір ғылым. Осы ғылымның терең тамырлы, жан-жақты халықтық тәрбие, еңбек тәрбиесі, әскери тәрбие, патриоттық тәрбие, экономикалық тәрбие салалары бар. Барлық салалардың көздеген мақсаты - біреу ғана, ол – адам тәрбиелеу, яғни бүгінгі ұлттың менталитетіне лайық икемді, жан-жақты жетілген, нарықтық экономикаға бейім, парасатты ұлт азаматын тәрбиелеу.

Сонымен қатар адам бойындағы ешқандай аспаппен өлшеп болмайтын асыл қасиет – адамгершілік нәрін адам бойына сіңіру. Содан кейін ғана еліміздің болашағы – жастарға білім беру жолындағы тәрбие. Әр жастың санасын білім нәрімен сусындатып, оны ары қарай тереңдете жалғастырып, қазіргі заманның талабына сай етіп даярлау, т.б. Бұлардың бәрі – педагог-психологтың қызметі. Міне, осындай түзу жолдан шығып кетпес үшін арнайы педагог-психологтардың кеңесіне сүйенеміз, үйренеміз және өзгеге үйретеміз.

Тек бұл тұрғыдан емес, көзімізді ашып, айналамызға зер салып қарасақ, көптеген қателіктерге толы процестер болып жатады. Біреуі – арақ пен темекінің соңынан жүріп, түнгі клубтарға барып, нашақорлықпен айналысып, өмірдің мағынасы мен мәнін түсінбейді. Осындай кереғар қылықтармен айналысып, жастайынан түрме азабын көргендер қаншама? Жаңа туған, өмірге шыр етіп келген бөбектерін тастап кеткен аналар қаншама? Неге олар мұндай жолға түсіп кеткен? Осындай өмірдің тар жолдарына түсіп қалған, қара түнекте өмір сүретін жандардың көзін ашуда осы педагог-психологтар бірінші орында тұрады. Олардың көзін ашып, өмірге қайта әкеліп, алдына мақсат қойдырып, оны да елінің кірпіші болып қаланатын психологтардың қазіргі таңда саны жетпейді. Ал өмірде жолы болмай, тек басы қиыншылықтар мен зардаптардан таусылмайтын жандар қаншама? Осы тұрғыдан да қарасақ, педагог-психологтар оларға күш-жігер, бағыт-бағдар берсе, оларға сүйеніш болып әрдайым қолдап отыратын жан – ол педагог-психолог. Қазіргі педагог-психологтың алдына: болашақ өркениетті, дәстүрлі демократиялық мемлекетті құратын жас ұрпақтың ең әуелі адамгершілік қасиеттерін қалыптасырып, содан кейін оның жан сапасын, тән сапасын арттырып, техникалық прогреске сәйкес жан-жақты қолданбалы білім беру міндеттері қойылады. Ол үшін мектептер қаражатпен, техникалық құралдармен, мәдени қажеттіліктермен толық қамтамасыз етілуі тиіс.